

מחברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

גליון רט"ז | פרשת ויצא | תשפ"ה

ירושלים			בני ברק			ניו יורק			לונדון		
בית המדרש	שעת התפילה	שעת התפילה	בית המדרש	שעת התפילה	שעת התפילה	בית המדרש	שעת התפילה	שעת התפילה	בית המדרש	שעת התפילה	שעת התפילה
16:00	17:15	17:53	16:14	17:16	17:49	16:10	17:18	17:40	15:37	16:49	17:03

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:

חשיפה: הגר"ז אפשטיין: מה הדבר הראשון שצריך לעשות לאחר שחרית? | עמ' ז'
ווארט מהאור החיים הק': לבן הקמצן | עמ' ב'
אקטואליה: להכין למלצר תפריט לסעודות שבת שבע ברכות... | עמ' ח'

השבוע בגליון:

מסר מספרי אביר יעקב לפרשת השבוע עמ' ט"ו

פניני אביר יעקב עמ' ה'

בקיפת השבוע
עמ' כ"א
מקושרים
גליון שבועי בפניני כונת ויצאיר תיבות התפילה

עמ' כ"ה
ובחרת בחיים
גליון שבועי במשנת סדר האור החיים חלק ויצא

עמ' כ"ט
מכתלי בית ההוראה

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

התירוץ שאמרת לי כבר תירץ לבן הארמי...

יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד ר' ע"ל, א, כט)

פעם נכנס אצל הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זצ"ל, יהודי אחד שבשעה שעלה ונתיישב במדינות אמעריקא קצץ את פאותיו וגם את הזקן. ובשעה שרבינו שאל לו על זה אמאי שינה מהדרכת בית אבותיו, ענה ואמר, כי במדינת אמעריקא צריך לילך כן, ומדינה זו שאני, וגם בזמנינו צריך לזה וכו'.

כשמוע הרבי מסאטמאר את דבריו, אמר לו כי התירוץ שנתן, כבר נתן לבן הארמי, והוא משיב כמו שהשיב לבן הארמי, והאיש ההוא עמד ומשתומם, כי לא ידע מה כוונת רבינו בזה, ומה קשר יש בין דבריו לדברי לבן הארמי, וכשראה רבינו כי הוא עמד ומשתומם ולא הבין כוונתו, פירש לו את דבריו הק':

דהנה מצינו בפרשת ויצא כי בשעה שנפגש לבן עם יעקב אבינו, אחר שיעקב אבינו ברח ממנו מבלי הגיד לו, אמר לו לבן יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלקי אביכם אמש, אמר אלי השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע, ולכאורה קשה, מה זה שאמר לו לבן "יש לא-ל ידי לעשות עמכם רעה, הא כבר ציווה לו השי"ת שלא לעשות עם יעקב אבינו מטוב ועד רע" ובסיום דברי הפסוק הנ"ל שאמר לבן. וא"כ האיך יכול לומר לו כי יכול לעשות לו רעה, הא אינו יכול.

אלא המשיך רבינו ותירץ, כי לבן אמר ליעקב יש לא-ל ידי לעשות עמכם רעה, ר"ל היום עכשיו אני יכול לעשות לך רע, ואם תשאל הא צוה לי

בשל"ה הק' (בהקדמה לסידור) כותב שהגיע לירושלים עיה"ק ביום ו' שנת שפ"ב לסדר ויצא דכתיב בה 'זוה שער השמים', שירושלים היא שער השמים שדרכה עולים כל התפילות של כלל ישראל, ולכן קרא לסידורו 'שער השמים'. והב"ח בהסכמתו לסידור השל"ה כותב, שמי שיתפלל בסידור זה, אין תפילתו חוזרת ריקם. נטעי אש"ל - בפרשתנו

הקב"ה שלא לעשות עמכם רעה, על זה ענה לבן אמת הוא אבל ואלקי אביכם 'אמש' אמר אלי, השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע, והיינו דווקא 'אתמול' צוה לי כן, אבל היום שאני, ובוה סיים רבינו לומר לאותו יהודי, וכמו כן אתה אומר כדבריו כי היום שאני...

מבצר תורה ויראה (ח"ג עמ' קס"ה)

ירושלים היא שער השמים שדרכה עולים כל התפילות של כלל ישראל

זוה שער השמים (כח, יז).

מקום תורה הוא שער לקבלת התפילות

אין זה פי אם בית אלקים וזה שער השמים (כח, יז). וברש"י אמר רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא,

פנינים חכמים
ואמרות נפלאות
על פרשת השבוע

פנינים ואמרות

הלכה, וכתוב (ישעי' טו) השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי. וע"כ הוא שער השמים וטוב לתפלה.

וזה רמז לדורות שכל מקום שמרביצין בו תורה לשם שמים אף בגלות הוא שער השמים, א"כ מקום שצדיקי הדורות לומדין שם תורה לשם שמים, זה הוא שער השמים בגלות ובאמצעותם התפלה מגעת לרקיע דרך מקום קדשי הקדשים. וכן שמעתי בשם המגיד הקדוש הרבי ר' בער שאמר לשני תלמידי חכמים תלמידי הגר"א שהיו נוסעים לארץ ישראל ועברו דרך עירו, ושאל אותם אם כבר תקנו חו"ל שנוסעים לארץ ישראל, ויעץ להם שישארו אצלו שאצלו הוא א"י, וכן ה' שנתעלו לקדושי עליון.

שם משמואל (שנת תעב"ר) - בפרשתנו

אלא ד' אמות של הלכה בלבד, היינו אף שהתפילה עולה לרקיע דרך מקום המקדש, כמו שלמדנו (שם ל). שצריך לכוון את לבו כנגד בית קדשי הקדשים אף כשהוא בחורבנו, מ"מ כמה מקטרגים ממלאים את כל האויר שאינם מניחים לתפילה לעלות, ורק ע"י ד' אמות של הלכה שהיא כתריס בפני המקטרגים, ובמדרש (פ' משפטים) משל למטרונה שהיא מהלכת וכלי הזיין לפני' ולאחרי', כן הם המשפטים, ובכלל זה כל הלכה של תורה בירור כשר ומותר וטהור מפסול ואסור וטמא.

והנה דעת רש"י וכן בכמה מדרשים (זולת המדרש שהביא הרמב"ן), שיצחק אבינו ה' דר בבאר שבע. והנה אמרו ז"ל (יומא כ"ח ע"ב) 'יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה ה', א"כ אצלו מקום ד' האמות של

הסולם הזה עומד בבאר שבע, ואמצע שיפועו מגיע כנגד בית המקדש, שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה, וירושלים בצפונה, בגבול שבין יהודה ובנימין, ובית א-ל היה בצפון של נחלת בנימין, בגבול שבין בנימין ובין בני יוסף, נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית א-ל, מגיע אמצע שיפועו נגד ירושלים, וכ"כ אבי אדמו"ר [האבני נזר] זצ"ל עמד בזה שלא מצינו מעלה לבאר שבע על כל ארץ ישראל, עכ"ד. ועוד יותר יקשה להרמב"ן ש'באר שבע' היא שער השמים וטוב לתפילה ע"ש.

וי"ל, דהפרשה הזאת היא רמז לגלות, וכבר כתבנו שמעת שפנה יעקב אבינו ע"ה שכמו מ'באר שבע' נחשב כאילו הוא בחו"ל. ושנינו בגמ' (ברכות ח'). מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו

וארט מהאור החיים הק'

לבן הקמצן

כשקיבץ הרה"ק רבי שלום מקאמינקא זיע"א מעות לצורך צדקה של ענין נעלה, בא פעם לבית איש עשיר אחר אשר היה קמצן וכילי. כשמוע האיש את מבוקשו, התחיל לגמגם בלשונו ולומר: הלא יש לי גם כן קרובים עניים די והותר. ענה לו הרה"ק ואמר: מדוע אינך גומר את דבריך, הלא כך היה לך לומר: יש לי הרבה קרובים עניים, ואם להם איני נותן מכל שכן שלא אתן בעבור עני שאינו מקרובי (אוהב שלום' פרק י').

על הפסוקים (בראשית כט ד-ו): 'וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחִי מֵאִין אִתָּם וַיֹּאמְרוּ מִחֶרֶן אָנַחְנוּ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲיִדְעֶתֶם אֵת לְבָן בֶּן נַחֲוֹר וַיֹּאמְרוּ יָדְעֵנוּ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְּׁלוֹם לֹו וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רָחֵל בְּתוּ בָּאָה עִם הַצֹּאן', מפרש רבינו האור החיים הקדוש זיע"א שאכן הרועים השיבו ליעקב אבינו וגילו לו את גודל קמצנותו של לבן שאפילו על בני ביתו ומשפחתו הקרובה הרי הוא כילי בממונו: אפשר שכוונתם להודיע ליעקב כי לבן כילי הוא בממונו ומזלזל בעצמו שתרעה לו צאנו בתו היקרה, ומזה יקיש לדעת את האיש ומעשהו.

וכתב הרה"ק ה'נועם אלימלך' זיע"א (פרשת מקץ): שצריך האדם להזהר מאוד ממדות קמצנות וכילית, כמו דאיתא בספר הישר לרבינו תם (שער השישי) אם יהיה אדם כילי, היינו קמצן אין זאת המדה הרעה לבדה בו, רק אחרת מלבד אלה, וזאת עלתה על כולנה. וסוף דבריו: על כן אי אפשר לכילי להיות עובד ה'.

(הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א - ספיר ויהלום)

מתחילים את היום!

מחוברים

הניוז היומי מבית עוז והדר - אור לישרים

ישירות למייל האישי

להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com

קו 'מחוברים'

שע"י ממלכת התורה עוז והדר

02-803-9999

לשאלות הלכתיות בבית ההוראה הקש 8

פי לא אַעזבָהּ:

סיפור השגחה פלאי בן זמננו, קיבל חוב ממשלתי של 13,000 קיבל על עצמו עול תורה ביתר שאת, והחוב שולם במלואו, הסכיתו ושמעו:

שקיבל ירושה של מאה ושלושים אלף שקלים ואת המעשר הוא מחפש לתת ליהודי הזקוק לסכום. התביישתי והיה לי לא נעים, אבל אמרתי לו: "זה בדיוק החוב שמעיק עלי!!" שלושה עשר אלף שקלים!!!
אם משמים גלגלו שתפגוש ותשאל אותי מכל העולם, אז אולי... הוא היה בהלם, ואמר לי שאם אני מראה לו שזה בדיוק הסכום של התביעה אז הוא מעביר לי את כל הסכום. עוד באותו יום תיכף אחרי סדר הלימוד שלי הבאתי לו את המסמכים והוא בהתרגשות רבה שמח לכסות לי את החוב שנפל עלי. ראיתי בחוש שמה שחז"ל מבטיחים שמעבירים ממנו עול דרך ארץ, זה כפשוטו ממש!!!

(טיב ההשגחה)

ברוך ה' אני יושב ולומד ועושה השתדלות לפרנסת ביתי, אבל למרות כל ההשתדלויות אני חי מהיד לפה ומודה לה' על כל חסדו. יום אחד קבלתי חוב מאחד מהמשרדים הממשלתיים בסכום של שלוש עשרה אלף ש"ח שלא ידעתי מהיכן אגייס כזה סכום. לא רק שעלי לגייס את הכסף, אלא שבינתיים הטילו עלי עיקולים על חשבון הבנק מה שהגביל אותי עוד יותר.
מאחר ובדרך הטבע לא ראיתי סיכוי להרוויח כזה סכום לכיסוי החוב על ידי עבודה, פניתי לדרך שלימדוני חז"ל שכל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול דרך ארץ, וקבלתי עלי עצמי עוד זמן של לימוד תורה בתור השתדלות. לא חלף יום מהקבלה המעשית ותחילת הלימוד שלי וחבר פנה אלי בתמימות אם אני מכיר יהודי שנוזק לתרומה יפה? הוא הסביר לי

ושְׁמַרְנֵי בְּדַרְךְ:

רעיון גאוני לנצל את הזמן ללימוד התורה, פנה לנגר בבקשה שיבנה לו סטנדר מותאם לצווארו של חמור. כך יוכל להרכיב את הסטנדר על החמור קודם היציאה לדרך, להניח עליו את הגמרא וללמוד בניחותא, כששתי ידיו אוחזות במושכות...

את הלימוד בדרך, שהרי לא ניתן להעביר את הזמן בלי לנצלו היטב! לפיכך - הוא מעלה בדעתו רעיון גאוני, ופונה לנגר בבקשה שיבנה לו סטנדר מותאם לצווארו של חמור. כך יוכל להרכיב את הסטנדר על החמור קודם היציאה לדרך, להניח עליו את הגמרא וללמוד בניחותא, כששתי ידיו אוחזות במושכות...

אלא שהנגר אינו עובד בחינם, הוא דורש בשכרו שתי לירות. שתי לירות היו הון תועפות עבור יהודי כמו הרב גרוסמן באותן שנים קשות, אך גם הקושי הכספי לא מכריע את רצונו לנצל את הזמן היטב...

בגלל זה, רק בשל כך, חש הרב גרוסמן כי זה הזמן לפנות לרשויות בבקשת הלוואה בת שתי לירות, עד שירווח מצבו הכלכלי! לא לצרכיו האישיים, לא לצורך כלכלת ביתו המתקיים בדוחק, לא כדי להיטיב את תנאי חייו, אלא כדי לסייע לו לנצל את הזמן, לנצל כל רגע מהדרך!

אין לדעת אם הסוכנות נענתה לבקשתו ורווח לו אם לא, אבל מה שברור - שאנו הרווחנו מסיפורו זה, המופיע בספר 'גדול בישראל' - תולדות אחיינו הגאון רבי ישראל גרוסמן זצ"ל, מסר לחיים:

יכול אדם לחשוב שהוא עסוק מאוד, מאוד מאוד אפילו. הנה, עכשיו הוא בדרך, בטלטולים, בטח אינו יכול להתרכז די הצורך... הנה, עכשיו הוא בתור לבנק או לקופת החולים, זה לא הזמן לעסוק בסוגיא קשה ומורכבת... הנה, עכשיו הוא בעבודה או ממתין לחברותא בכולל, מה כבר אפשר להספיק עכשיו? אבל הגילוי הזה מטלטל ומהדהד: אם הזמן יקר וחשוב, אם מעריכים כל דקה, אם מבינים את משמעותו של כל רגע, מוצאים את הדרך ואת הנוסחה לנצל כל רגע.

כן, גם רגע של המתנה, גם רגע של דרך, גם רגע שנראה שאין איך לנצלו. במעט התבוננות וחשיבה, ניתן להפוך כל רגע אבוד לרגע מרום, ניתן לנצל כל דקה לקנות קנייני נצח!

אם אנו בדרכים - אין צורך בסטנדר, די בשיעור תורני מוקלט או טלפוני, שינעים וינאם ברקע. כדאי גם להחזיק בכיס חוברת משנה או הלכה, לבטח יימצאו במשך היום חמש דקות של המתנה כאן או שם, ונוכל לנצל אותן. כל רגע הוא יקר, כל שניה היא חשובה, הבה ננצל את מתנת הזמן היטב ונזכה לקנות אוצרות נצח ברגעים ספורים!

היה זה לפני כמה שנים, כשארכיוני 'הסוכנות היהודית' נפתחו לעיון הציבור, סקרנים והיסטוריונים קיבלו גישה למסמכים מרתקים, ששפכו אור על השנים הראשונות של היישוב היהודי המתחדש בארץ ישראל. בין היתר, נמצא כאחד הארכיונים מסמך מהוה למחצה, מכתב שהדין בו נרשם דהה זה מכבר, הטומן בחובו סיפור מפליא...

על המכתב חתום הגאון רבי שלמה זלמן גרוסמן זצ"ל, איש צפת נודע, שכיהן באותה עת בתפקיד ממונה הכשרות בגליל וסביבותיו. מתוקף תפקידו, נדרש לא פעם לדון ולקבל הכרעות בשאלות הלכתיות סבוכות, ולשם כך היה שוכר חמור חסון, ויוצא עמו לטבריה - למעונו של הגה"צ רבי משה קליערס זצ"ל שכיהן אז כרבה של טבריה, כדי לקבל תשובה הלכתית סדורה בשאלות ההלכתיות שעל הפרק.

במכתב, הוא מתאר בעיה עמה הוא מתמודד, ומבקש את עזרת הסוכנות היהודית להמציא לו הלוואה בסך שתי לירות, שתסייע לו לפתור את הבעיה. ומהי אותה בעיה סבוכה לשמה פנה הרב גרוסמן במכתב מיוחד? מהו אותו צורך מהותי בשלו מבקש הרב גרוסמן הלוואה לא שגרתית?

ובכן, מנהגו של הרב גרוסמן היה, שלא לכלות לריק את הזמן בו הוא שוהה בדרך, יושב על החמור באפס מעש. הן אמת כי טלטולי הדרך אינם פשוטים, הישיבה על אוכף חמור אינה נוחה במיוחד, הגשם חובט בחורף והשמש מכה בקיץ. ובכל זאת היעלה על הדעת להעביר את זמן הרכיבה בחוסר מעש? האם הוא יכול להרשות לעצמו לבזבז את זמן הנסיעה ללא תועלת?

לפיכך, נהג הרב גרוסמן ליטול עמו ספר, וביושבו על החמור - ישב והגה בתורה! לא בבית המדרש ההומה מאדם, ולא כשחברותא לצידו - אלא חמור בלבד... ובכל זאת, הוא לא יכול לתת לשעות כה ארוכות לחלוף בלא כלום, ולפיכך הוא מנצל כל רגע ורגע מהנסיעה ללימוד תורה: ידו האחת אוחזת במושכות החמור כדי להובילו נכוחה בדרך, וידו השנייה מחזיקה בגמרא גדולה, מתוכה לומד הוא בהתמדה ובמתקנות...

עתה, נתקל הרב בבעיה. הוא כבר לא צעיר, כוחותיו כבר לא עומדים לו. הוא מתקשה להמשיך לרכב על החמור כשרק יד אחת אוחזת במושכות, ואילו היד השנייה מחזיקה את הגמרא. אולם חולשתו אינה תירוץ להפסיק

אין זה כי אם בית אלקים:

עורר אנשים שלא לדבר בשעת התפילה ומידה כנגד מידה זכה שבנו בן ה-3 התחיל לדבר כראוי!

פנימית היתה לי כי קבלה טובה בענין הדיבור עשויה להועיל לי "דיבור נגד דיבור", אך לא ידעתי מה לעשות. יום אחד נודמן לידי עלון בו היה סיפור על אחד שהיה זקוק לישועה גדולה, שאמר לו אחד מגדולי הדור זצוק"ל שאם יעשה משהו נגד הטבע, בזכות זה יכול לזכות לישועה שלא כטבע, אמרתי אולי גם אני צריך לעשות כך. והתחלתי לחשוב מה אני יכול לעשות.

בהיותי בבית הכנסת שמתי לב שהמשגיח הממונה לשמור על קדושת בית הכנסת, מסתובב ומעורר את האנשים, והבחנתי כמה אי נעימות זה גורם לו כל פעם שצריך להעיר, פתאום נפלה לי ההברקה "אולי אני יכול לעזור לו". ברגע הראשון דחיתי את זה, 'מה אני יגש לאנשים להעיר להם?! זה לא מתאים לאופי שלי בכלל', אבל מחשבה חזקה רדפה אחרי ואמרה אולי פה טמונה הישועה. התחלתי לעשות את זה, נגשתי לאנשים להעיר להם בעדינות, זה היה ממש מסירות נפש עבורי, כל פעם כמעט החלטתי שזו הפעם האחרונה שאני עושה את זה, אבל התחזקתי והחלטתי להתעקש על זה.

"והיום" סיים ר' שלמה בהתרגשות "קרה הנס. הבן שלי הוציא מפיו כמעט משפט שלם". הלכנו לקלינאית התקשורת והיא אמרה שלפי המצב, קרוב היום בו ידבר כאחד האדם... "וכי לא אתרגש לאחר בשורה שכזו?!"

(גל' מעדני מלך)

ר' שלמה, אברך שקט מאוד הממעט ליצור קשר עם אנשים. לעת ערב הוא קובע עיתים לתורה ומשתתף בשיעור תורה המתקיים בבית מדרשינו. גם אני יושב איתו באותו שיעור, ויוצא לי לפעמים להעביר שיחה של התעניינות קצרה, ותו לא. יום אחד הבחנתי בו שהוא נרגש מאוד, הבנתי שמשוה משמח קרה. לאחר השיעור ניגשתי אליו וגישתי בזהירות מה קרה.

ענה לי ר' שלמה: "איני יודע אם שמת לב שלאחרונה התחלתי לעסוק בענין השתיקה בעת התפילה וקריאת התורה". "אכן הבחנתי בזה"- אמרתי לו "ובאמת זה היה פלא בעיני שאתה ניגש לאנשים ומבקשם לשתוק, הרי זה נגד הטבע שלך". "אמת, הדבר כרוך במאמץ ובקושי רב, אבל תשמע את הסיפור שלי ותבין". וכך היה מעשה:

"הילד שלי, בן 3 פלוס, עדיין אינו מוציא מילה מפיו. שעות שרפנו אצל קלינאית תקשורת, אך התקדמות ממשית לא נראתה באופן. אחריו יש לו אחות שכמעט בת שנה וחצי, אשר גם היא עדיין לא מדברת, וגם היא ביקרה אצל קלינאית תקשורת, וגם אצלה לא ראינו התקדמות מיוחדת. אני זוגתי כבר נשברנו לגמרי ולא ידענו מה לעשות. ניסינו סגולות שונות ומשונות אך ללא הועיל. קבלתי על עצמי לא לדבר לשון הרע, אך לא היה לי הרבה מה לחדש, כי ממילא אני ממועט בדיבור.

לאור התעמולה שנעשית בשנים האחרונות בענין השתיקה בבית הכנסת, קיבלתי להתחזק יותר, אבל גם בזה לא היה הרבה מה לחדש. אך הרגשה

פתאום נפלה לי ההברקה "אולי אני יכול לעזור לו". ברגע הראשון דחיתי את זה, 'מה אני יגש לאנשים להעיר להם?! זה לא מתאים לאופי שלי בכלל', אבל מחשבה חזקה רדפה אחרי ואמרה אולי פה טמונה הישועה.

להגות בפרשת השבוע עם האוצר הפלום

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 ובחנויות הספרים המובחרות

פנינים על הפרשה:

דהינן שיהיה עליו מורא בית הכנסת לפי שהשכינה בבית הכנסת, וכיון שהשכינה שם צריך להיות עליו מורא השכינה שלא ידבר שם דברי חל רק דברי תפלה. גם יטהר מחשבתו שלא יחשב מעניני העולם, כי עקר התפלה בלב היא, כמו שנאמר (דברים יא ג) 'ולעבדו בכל לבבכם'. לכן צריך שיהיה לבו פנוי מכל מחשבה, כדי שיתפלל בכונה, ולא ידלג שום תבה ויענה פראוי, ויחשב בלבו כי לא נברא כי אם לעבודתו יתברך, וינגח קדשה יתרה בבית הכנסת:

יהיה מעשרה ראשונים בבית הכנסת

וגם כן צריך שיהיה מקדים לבית הכנסת להיות מעשרה ראשונים, שגדול שכן עשרה ראשונים כדאמרו רבותינו ז"ל (ברכות מז:). וגם כן צריך להתאחר שלא לצאת מהרה מבית הכנסת שלא יהיה נראה עליו כמשאוי. וזה רמזו גם כן במלת בראשית, בראשית כמשמעה שיהיה ראשון בבית הכנסת, והיא נמי אותיות 'בשארית', דהיינו דצריך להשאר מהאחרונים בבית הכנסת. ובעל התשובה צריך להזהר בזה יותר:

(נגזי המלך, תיקון התשובה אות יא)

הצדיק מתפלל שתשאר נשמתו נקיה וטהורה

ויודר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש. ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים (שם פסוקים כ-כא). בא לרמוז, דהצדיק הזה, כיון שכל מגמתו לעבד את ה' ביום ובלילה בעבודה רבה, נתיירא שמה יתגבר עליו יצרו ויבטלו חס ושלום מעבודת ה' ויחטיאו, ולפיכך הוא נודר לה' שיהיה בעזרו עד שתחזור נשמתו למקומה הראשון, וזהו שאמר וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, שהיא עבודת ה', ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש, כדי שלא אתבטל מעבודתו, ושבתי בשלום אל בית אבי, דהיינו שתחזור נשמתו נקיה, שלמה, ושבה אל בית אביה כנעוריה. אז, כשהיה כן, והיה ה' לי לאלקים, ראוי לקרא עליו אלהיו, שעשה רצונו, דמי שאינו עושה רצונו ה' אינו נקרא אלהיו, דאם הוא אלהיו למה אינו מקים מצותיו, כמו שנאמר (מלאכי א ו) 'ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי'. עוד מבקש הצדיק הזה [וכו']. וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, וזה הנדר, כל מה שיתן אותו ה' חכמה וממון והנה ממנו לאחרים, והכל לשמו יתברך, וזהו לך:

(פיתוחי חותם פרשת ויצא)

חובת הזהירות בקדושת בית הכנסת

ויחלם והנה סלם מצב ארצה וכו' (בראשית כח, יב). אפשר לרמוז על בית הכנסת, דראה יעקב אבינו עליו השלום בתי כנסיות שצתידים בני ישראל להתפלל בהם, וראה שבתי כנסיות של מטה יש כנגדן בתי כנסיות מכוונות למעלה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (זוהר ח"ב נט:). דכל מקום קדשה למטה יש כנגדו למעלה. והנה סלם גימטריא שתי פעמים 'היכל', לרמוז על היכל של מטה והיכל של מעלה, וזהו שאמר מצב ארצה וראשו מגיע השמימה, הוא היכל כנגד היכל, והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו לקבל תפלותיהם של ישראל, אחר כך והנה ה' נצב עליו, לקבל התפלה:

הקב"ה יושב בביהכנ"ס המכוון כנגדו לקבל התפילה ואפשר דלזה רמז הנביא (חבקוק ב כ) 'וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ', בא להזהיר בני ישראל, כשינסו להיכל מלכו של עולם שהיא בית הכנסת, ידעו ויבינו שיש בית כנסת מכוונת כנגדה למעלה שבה יושב הקדוש ברוך הוא לקבל התפלה. ועל זה צריכים להתנהג בקדושה יתרה, ויבשו ויכלמו ורעדה תאחזם, שלא ישיחו שיחת חלין ולא יתעסקו בשום דבר אפלו בדברי תורה וזולת בתפלה בכונה מכוונת:

וזהו שאמר וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ, 'הס' גימטריא 'היכל', ועוד, 'מפניו כל הארץ' ראשי תבות גימטריא 'היכל'. והכונה, 'וה' בהיכל קדשו', דהיינו בשעת התפלה שישאל יושבים בהיכל שהיא בית הכנסת הרמזו בראשי תבות 'מפניו כל הארץ', כיון שהקדוש ברוך הוא יושב בהיכל שכנגדו למעלה, התקן עצמו למה שרמזו בהיכל שהוא 'הס' גימטריא של 'היכל', דהיינו הס שלא להזכיר שום דבר וזולת התפלה, וזהו שסמך לזה 'תפלה לתבוק' (שם ג, א):

(מחשוף הלבן פרשת ויצא)

מורא בית הכנסת והשכמה לתפילה

בראשית (בראשית א א). אותיות 'בית ראש', לרמוז על בעל תשובה שצריך להזהר להשכים ולהעריב לבית הכנסת מדי יום ביומו, כי הוא תקון גדול לכפרת עונותיו ולקבלת תשובתו, מפני שהתפלה במקום קרוב, כמו שנאמר (הושע יד ג) 'וגשלמה פרים שפתינו'. ויותר מזה אמרו (ברכות לב:), דגדולה תפלה יותר מן הקרבנות, שנאמר (ישעיה א טו) 'גם כי תרבו תפלה, וכיון שכל כך גדול כחה של תפלה צריך להזהר בעל תשובה שלא יבטל שום תפלה:

זיהר במורא בית הכנסת

וישמר כל הדברים שאמרו חכמינו ז"ל בעניני בית הכנסת,

עצות וסגולות:

ענייני תפילה (א)

בכל תפילה נתקן דבר חדש

והתפלות הם דברים העומדים ברומז של עולם, שעל ידן מתתקנים כל העולמות. ובכל תפלה נתקן דבר מחדש, דאין תפלת היום דומה לשל מחר, ואין תפלות החול דומות לשל שבת, ולא לשל ראש חדש, ולא לשל ימים טובים. ואין שבת דומה לחברו, ואין ראש חדש יום טוב דומה לחברו, וגם בכל יום ויום בעצמו, אין תפלת ערבית דומה לשל שחרית, ולא שחרית למנחה וכיוצא. עצמו השנויים מספר. הפלל הוא, כל תפלה עושה פעלה מחדש.

(אלף בינה, אות דל"ט ג)

כל הצרכים באים רק על ידי תפילה

כל שאלותיו וצרכיו של אדם שהוא שואל מה, הכל בתפלה, רק שיכונן בתפלתו כראוי והשם מקבל תפלתו ועושה לו צרכיו.

(אלף בינה, אות אל"ף ד)

יפנה את מחשבתו כדי שתתקבל תפילתו

צריך האדם לפנות מחשבותיו מכל הבלי העולם, וידע שהוא לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כדי שבוה תקבל תפלתו, דהתפלה היא עבודה שבלב, כמו שכתוב (דברים יא ג) 'ולעבדו בכל לבבכם'.

(אלף בינה שם)

ופנם התפלה הוא כשאדם חושב בשעת התפלה מחשבות של הבלי העולם. דצריך בשעת התפלה לפנות כל מחשבות מדעתו ולא יערב שום מחשבה עם מחשבת התפלה.

(שם, אות ב"ל ז)

המאמין שהמלך מקשיב לתפילתו - אינו נחפז

ולא ישים לבו ודעתו רק בתפלה, וידע מה שמוציא בשפתיו, ויוציא הדברים בנחת ובמתון, ויכיר ויבין כי הוא בבית המלך ועומד לפני המלך, ויראה ורעד יבוא בו, ואם עושה בהפק זיהר הרי הוא נקרא כופר, שאינו מאמין שהמלך שם ומקשיב לדבריו. שאם מאמין שהמלך שם ומקשיב דבריו, לא שיך שידבר בחפזו ויבליע דבר בתוך דבר, על זה נאמר אין זה מברך אלא מנאץ, אם כן בהכרח כופר הוא. על כן איש הירא צריך לשמר עצמו בעת התפלה שמירה גדולה עד מאד.

(בגני השרד, הלל)

ישועות יעקב
דקה מתורתו של ה'אביר יעקב'
לשמיעת השיעורים 02-803-9999

אוצרות הפרשה

כ"ק אדמו"ר מזוטשקא שליט"א: ובזה יסד היסוד לדורות עולם, שכאשר יהודי נמצא במיצר הגדול ביותר בעירום ובחוסר כל, בתוך החושך הכי אפל, וכל העולם נעשה לו ככותל, שאין לו אפשרות לזוז ממקומו החשוך והאפל, אם הוא מתחזק באמונה וזועק ואומר "לית אנא מובד סברי מן בריי", מיד הוא מוצא את עצמו קרוב אל השי"ת באופן הכי נשגב, במקום המקדש ממש, והוא עצמו זוכה להיות בבחי' מרכבה לשכינה.

אוהבי בצנעה. כך השקיע הקב"ה גלגל חמה שלא בעונתה, בשביל לדבר עם יעקב בצנעה".

ויתכן הכונה בזה, שכביכול אומר הקב"ה, רצוני לראות אהבתו אלי גם כאשר הנרות והפנסין מכובין, ולשמוע את תפלתו ושיחתו לפני גם בעת של הסתרה. ויתכן שזה הטעם שנהגו רבים לישב בסעודה שלישית כאשר הנרות מכובין, בבחי' "גם כי אשב בחושך ד' אור לי" (מיכה ז' ח'), כי בסעודתו של יעקב, רצונו של השי"ת לדבר אתנו בבחי' "כיבה השמש", ואז דייקא מתגלה החיבה יתירה שיש בין ישראל לאביהם שבשמים, בבחי' "רעוא דרעוין".

ובסעודה שלישית אומרים, "א-ל מסתתר בשפירי חביון, השכל הנעלם מכל רעיון, עילת העילות מוכתר בכתר עליון, כתר יתנו לך ד'", כי בסעודה שלישית שיושבים בחושך בבחי' הסתרה, מתגלה כי "אכן אתה א-ל מסתתר", שתכלית ההסתרה הוא לגלות את ה"חסד א-ל כל היום" (תהילים נ"ב ג'), בכל המצבים. ואיתא בשם האריז"ל מובא באור יצחק בפרשתו, על כי "מאתך היא מנוחתם" (שאומרים במנחה של שבת), שהוא רמז לבחי' "כתר", שהוא רצון העליון שמתגלה בעת ההוא, כי "מאתך" נוט' "מאת כתר". ואיתא בספיה"ק תומר דבורה, שבבחי' הכתר אין שום צד של דין כלל, ולכן הוא רעוא דרעוין. וזהו תכלית ההסתרה, לגלות את החסד שבכל המצבים כולם. ובזה יסד היסוד לדורות עולם, שכאשר יהודי נמצא במיצר הגדול ביותר בעירום ובחוסר כל, בתוך החושך הכי אפל, וכל העולם נעשה לו ככותל (כמאז"ל ב"ר כח, יא), שאין לו אפשרות לזוז ממקומו החשוך והאפל, אם הוא מתחזק באמונה וזועק ואומר "לית אנא מובד סברי מן בריי", מיד הוא מוצא את עצמו קרוב אל השי"ת באופן הכי נשגב, במקום המקדש ממש, והוא עצמו זוכה להיות בבחי' מרכבה לשכינה.

וזהו המתנה שזכה לה יעקב "נחלה בלי מצרים", שאין שום מיצר וחשכות המסוגל להגביל ולהחשיך על קדושת יעקב. כי יעקב אבינו תיקן שיוכלו למצוא את השי"ת, בכל מקום ובכל זמן ובכל מצב, כי בזכות תמימותו ואמונתו זכה להתגלות נצחית, שד' מקומו של עולם ואין העולם מקומו. וממילא אין שום העלם וחושך שיכול להעלים ולהחשיך לזרעו של יעקב, ותמיד יוכל עם ישראל להתחזק בד' ית"ש.

(כ"ק אדמו"ר מזוטשקא שליט"א - גל' נחל אדניך)

וזהו המתנה שזכה לה יעקב "נחלה בלי מצרים", שאין שום מיצר וחשכות המסוגל להגביל ולהחשיך על קדושת יעקב. כי יעקב אבינו תיקן שיוכלו למצוא את השי"ת, בכל מקום ובכל זמן ובכל מצב, כי בזכות תמימותו ואמונתו זכה להתגלות נצחית, שד' מקומו של עולם ואין העולם וחושך שיכול להעלים ולהחשיך לזרעו של יעקב, ותמיד יוכל עם ישראל להתחזק בד' ית"ש.

ועוד כתוב במדרש (שם, י'), "כי בא השמש", רבנן אמרי כיבה השמש וכו'. משל לאוהבו של מלך שבא אצלו לפרקים, אמר המלך כבו את הנרות כבו את הפנסין, שאני מבקש לדבר עם

סעודת רעוא דרעוין, שהיא כנגד יעקב, מסוגלת העת ביותר לזכות לברכה שנתברך בה יעקב אבינו בפרשתו, "נחלה בלי מצרים", שנאמר "וּפְרָצְתָּ יְמֵהּ וְקָדְמָהּ" וגו', היינו בלי הגבלות ומניעות, בין ברוחניות ובין בגשמיות.

וביאור הענין יתכן בס"ד, כי הנה יעקב אבינו תיקן תפלת ערבית, ואיתא בספיה"ק זרע קודש, דהכונה בזה שתיקן שיוכלו להתפלל ולהתקשר להשי"ת, גם בחשכות הגלות הדומה ללילה. וזהו שתקנו לומר "אמת ואמונה" בלילה, שאף בעת שאין החסדים מגולים כמו ביום, שאז הוא בחי' "להגיד בבוקר חסדך", מכל מקום צריך להתחזק אז באמונה ולצפות לישועה. ולכן תיקן יעקב תפלת ערבית כשיצא לחוץ לארץ, שהוא בחינת גלות, "כי בא השמש", שנתכסו החסדים ובא חשכות לעולם, ועכ"ז נתחזק באמונה.

ובחיודשי הרי"ם ביאר ג"כ ענין יעקב אבינו תיקן תפלת ערבית, שגם כשהאדם בחושך ובהסתר פנים ח"ו, שאינו יכול להתקרב אל השי"ת ולהתפלל אליו, עכ"ז במה שהאדם יודע שאין לו אל מי לפנות אלא אל השי"ת, ומוכרח הוא להתפלל אליו, עיי"ז גופא יוכל להתקרב, הגם שאינו יודע כלל האיך. אכן תפלה זו נקראת "פגיעה", וכמ"ש "ויפגע במקום", שאף שאין לו במה להתפלל עכ"ז הוא מפציר בלי שום טעם, וזה כמו שפוגע בחבירו בלי טעם. ולזה צריך בחי' "ואמונתך בלילות", דהיינו להאמין שכל ההסתרה הוא לטובתו, כדי שיחזק את עצמו בתוך החושך, שעיי"ז יש יותר נחת רוח להשי"ת, אבל אין כונת השי"ת להסתתר באמת להאדם.

ובאמת תפילה זו מועלת יותר מכל תפילה, כיון שהאדם יודע שאין לו כלום, והכל מהשי"ת והכל להשי"ת, וא"כ אין הכונה לגרמי, ואין הסט"א יכולה לטרדו. וכן פרשו רז"ל על מ"ש "והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת וגו'", שעיי"ז שהאדם כעפר אצל עצמו, וכמ"ש "ונפשי כעפר לכל תהי'", עיי"ז זוכה לכוין רק להשי"ת, וממילא זוכה לנחלה בלי מצרים, עכתה"ק.

וכאשר תיקן יעקב תפלת ערבית הי' בעירום ובחוסר כל, שנטל אליפז את כל רכושו ונשאר רק במקלו וחיזק עצמו בד' אלוקיו. וכמ"ש במדרש (בראשית רבה, ס"ח ב') "אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזריי" (תהילים קכ"א א'), שאמר יעקב אבינו "מה אנא מובד סברי מן בריי, חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי, אלא "עזרי מעם ד' וגו'".

הגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א: כבר אמרו כי תיבת 'דאגה' יש בה את האותיות הראשונות שבא' ב', ומדוע נשמט ממנה האות ב'? כי האות ב' רומזת לבטחון, וכשיש לאדם בטחון אין בו כל דאגה, רק המחוסר בטחון הוא הדואג!

הבוקר היה על הארץ, ותלמידי הגן הופיעו בבית החדש במלוא הדרם, גם המסגר הופיע בשעתו, ובשעה 1 בצהרים הופיעו, ללא כל הודעה מוקדמת, אנשי השלטון לערוך 'ביקורת פתע' מטעם הרשויות, לבדוק את אופן טיפולם בפעוטות, והאם הם עומדים בכל התנאים הנדרשים לשמירתם.

וכאן נתגלה תוקף הנס וגודל ההשגחה פרטית: כי גלוי וידוע, אילו היו באים הבודקים ולא היו מוצאים בבית את הפעוטות, תיכף ומיד היו מפטרים את המטפלת ממשמרתה, ושוללים את רישיון העסקתה. כמו כן, אם היו מגיעים לבית שאין מעקות (סורגים) לחלונותיו, היו מוסיפים קנס ממוני גבוה מלבד הפיטורין... נמצא, שדייקא מה שהיה נראה מתחילה כעוגמת נפש, שנגרמה מהתעקשותה התמוהה של אותה האם, שלא להניח לסדר את חפצי הבית במנוחה, ומהתעקשותו של המסגר להגיע דווקא בשעות הבוקר, כל זה הייתה סיבה מהשגחתו יתברך למנוע מהם עוגמת נפש גדולה בכפליים כפליים ולהצילם משבירת מטה לחמם.

...וכבר אמרו כי תיבת 'דאגה' יש בה את האותיות הראשונות שבא' ב', ומדוע נשמט ממנה האות ב'? כי האות ב' רומזת לבטחון, וכשיש לאדם בטחון אין בו כל דאגה, רק המחוסר בטחון הוא הדואג!

וכעין זה איתא מהרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (דף קמג), משמו של הרה"ק רבי אשר מסטאלין זי"ע, על הפסוק (ישעיה כח, טז) "המאמין לא יחיש" - פירושו, לא ידאג.

(הגה"צ רבי אלימלך בידרמן שליט"א - באר הפרשה)

הזמין האברך מסגר (העוסק בהתקנת מעקות וגדרות) שיבוא לביתו החדש באותו יום ראשון בשבת בשעה 10 בבוקר, מתוך כוונה שממילא לא יתקיימו באותו היום סדרי הגן בבית. אך משהתנגדה אותה האם לשינוי הסדרים, פנו אל המסגר שהוא ישנה סדריו ויואיל לבוא בשעה מאוחרת יותר (משעה 1 בצהרים והלאה), אבל זה התעקש שכבר קבע את סדר יומו, ועל כן שריר וקיים הזמן שקבעו, ובעזה"ש יופיע בבית בשעה 10 בבוקר או רק בעוד שבועיים ימים... בליט ברירה נאלצו לקבלו בבית בשעות הבוקר, כרצונו.

אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה (כח, כ).

עובדא שמענו מפי אברך הדר בעיר התורה בני ברק יצ"ו, מעשה מופלא של השגחה פרטית. זה כמה שנים שרעייתו מנהלת גן' (משפחתון) המאושר מטעם 'הרשות', ואין כל אדם 'זוכה' לקבל את ה'רשיון' אלא רק זה העומד בכל התנאים בדקדוק רב.

והנה, לפני כמה שבועות הרחיב ה' את גבולו, וזכה לעקור מגוריו מדיירתו הישנה והצפופה לדירה חדשה ומרווחת סמוך ונראה למקום מגוריו. בעזה"ש נקבע יום כניסתם לדירה החדשה ליום ראשון בשבת, ונמלכו בני הבית בדעתם כי תהיה להם תועלת גדולה אם באותו היום לא תקבל עקרת הבית את ילדי הגן לביתה, ובכך תוכל בנקל ובנחת לסדר את כל כלי הבית הרבים על מקומם החדש, דבר דבור על אופניו.

וממחשבה למעשה פנו אל הורי הפעוטות לקבל אישורם, למסור באותו היום את ילדיהם ל'השגחה' במקום אחר. ואכן, רוב ההורים הסכימו לכך בחפץ לב, וזולתי אם אחת שסירבה לכך בתוקף רב, וגם כשניסו לדבר על לבה והבטיחו לה שיסדרו לבנה מקום טוב עם 'מטפלת' טובה, ומלבד מה שישלמו כל הוצאותיה עוד יוסיפו 'מתן שכרה בצדה', אף-על-פי-כן התעקשה האם וטענה בתוקף כי "אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר". ולא זו בלבד, אלא שעוד הוסיפה באורח תמוה ביותר באיום ברור, כי תפנה לרשויות לדווח על 'היום החופשי' שלא מן המניין (דבר שמסכן באופן ודאי את המשך העסקת המטפלת). בליט ברירה הוכרחו בני המשפחה 'לעבוד' ולקבל את כל הפעוטות להשגחה כרגיל.

אם לא די בכך, נוסף לעוגמת נפש' כי מתחילה

הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א: הגאון רבי זיידל אפשטיין זצ"ל שאל פעם את תלמידיו: מהו הדבר הראשון שצריך אדם לעשות מיד לאחר תפילת שחרית? ... קודם לכל חובת האדם לומר ברכת 'בוקר טוב' לסובבים אותו, שהרי 'דרך ארץ קדמה לתורה'.

על הפסוק (בראשית כח יב): 'ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים ויירדים בו. והנה ה' נצב עליו...'. מפרש הרה"ק השפת אמת זיע"א (תרנ"ד) בדרך רמז: הסולם הוא רמז למידת דרך ארץ שהיא קודמת לתורה, ובכך הסולם מוצב 'ארצה' וראשו מגיע אל השמים, לפי שבסולם עולים ומתעלים עד שזוכים לתורה, שהוא בחינת ה' נצב עליו. (הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א - ספיר ויהלום)

התפילה, עם לימוד הלכה פסוקה כמו ששינוי שכל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא. אולם רבי זיידל לא הסכים עם שניהם, ואמר להם: תשובותיכם אינם מדויקות, ברור שבאופן בסיסי אכן הצדק מצוי עמכם, ואין חולק שראוי לעסוק בתורה לאחר תפילת שחרית, ובוודאי שיש חשיבות לשנות הלכה בכל יום, אולם קודם לכל חובת האדם לומר ברכת 'בוקר טוב' לסובבים אותו, שהרי 'דרך ארץ קדמה לתורה'.

דרך ארץ קדמה לתורה

הגאון רבי זיידל אפשטיין זצ"ל שאל פעם את תלמידיו: מהו הדבר הראשון שצריך אדם לעשות מיד לאחר תפילת שחרית בבוקר היום? השיב אחד התלמידים ואמר בפשטות: לאחר התפילה יש מן הראוי לעסוק בתורה ולקיים מה שנאמר (תהלים פד ח): 'ללכו מחיל אל חיל יראתה אל אלהים בציון'. ואילו תלמיד אחר נענה ואמר: יש מן הראוי להתחיל את הבוקר, תיכף לאחר

תשובות אקטואליות

מבית הוראה אביר יעקב

השבוע במדור:

אדם שברך "המוציא חיטים מן הארץ" האם יצא | להכין למלצר
רשימת התפריט לסעודות שבת שבע ברכות | ברכת הטשולנט

אמר הוציא לחם מן הארץ, שכבר הוציא לחם מן הארץ. ורבנן אמרי 'המוציא' לחם מן הארץ, שהוא עתיד להוציא לחם מן הארץ, שנאמר (תהלים עב, טז) 'יהי פסת בר בארץ' כו', עכ"ל.

דהיינו אנו מברכים המוציא לחם, כי אנו מזכירים את השבח, שלפני החטא, הקדוש ברוך הוא באמת הוציא לחם כפשוטו מן הארץ, וכן הוא יעשה לעתיד לבוא, וכמו שמבואר גם במסכת כתובות (דף קיא ע"ב) שלעתיד לבא תוציא ארץ ישראל גלוסקאות יפות, ולכן מברכים על פת "המוציא לחם מן הארץ", כי הקדוש ברוך הוא יצר באדמת ארץ ישראל כח אלוקי בלתי טבעי להוציא גלוסקאות יפות, ואף על פי שבעוונותינו הרבים לא מוציא, אבל הכח להוציא נשאר בהם.

ולמעשה שאלתי את גסי מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, מה הדין אם עבר ובירך המוציא חטים, והוא השיב שלא יצא, כי לא ברך את הקדוש ברוך הוא על מה שיצר, כי יצר אדמה שיכול להוציא גלוסקאות, והוא ברוך רק על אדמה שמוציאים חטים.

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בני ברק

מברכין על הלחם הקדוש שהיה לשעבר קודם שחטא אדם ושיהיה לעתיד. וכן תמצא בבראשית רבה (פרשה טו ס"ז), רבי נחמיה ורבנן, רבי נחמיה

אדם שברך "המוציא חיטים מן הארץ" האם יצא

שאלה: בעל תשובה אחד אכל לחם, במקום לברך "המוציא לחם מן הארץ" הוא בירך "המוציא 'חיטים' מן הארץ", כי זה היה נראה בעיניו לשון יותר מדויקת, ויש לשאול, האם הוא יצא ידי חובה, וכן יש לשאול מדוע באמת מברכים בלשון המוציא "לחם"?

תשובה: יעוין בשל"ה (פרשת ויצא תורה אור אות לב) שכתב: זהו ענין שאנו מברכין 'המוציא לחם מן הארץ', אף על גב דב'מוציא' כולי עלמא לא פליגי כדאיתא בפרק כיצד מברכין (ברכות דף לח ע"א), אבל ב'המוציא' איכא פלוגתא, ואף על גב דאיפסק הלכתא (שם דף לח ע"ב) ב'המוציא' מכל מקום מה הו"ק היה לומר לישנא דמבורר. ותוספות שם (ד"ה והלכתא) כתבו מה שכתבו. אבל דע כי בכוונה מכוונת אנו אומרים לשון 'המוציא', המורה על העבר ועל העתיד, כי אנו

הגאון רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א ראש בית הוראה הכללי ירושלים גאב"ד מרכז פתח תקוה

בנפרד על כל מין ומין בפני עצמו. והגר"נ קרליץ (חוט שני ריב, א) הורה לברך תחילה על התפוחי האדמה ועל הבשר ורק אח"כ על המזונות כדי לצאת מהספק.

אך בטשולנט ביתי שניכר כל דבר לעצמו, והתפוחי אדמה וכן הבשר נאכלים בנפרד, וביותר אם יש בו 'קישקע' שנאכל בנפרד, כתב הערוך השלחן (ריב, ב) שיש לברך

ברכת הטשולנט

שאלה:

מה מברכים על אכילת טשולנט.

תשובה: על טשולנט תעשייתי שמעורב בו יחד בשר תפוחי אדמה וגריסים עד שכמעט אי אפשר להבחין בכל אחד מהם, מברך מזונות, שהרי "כל שיש בו חמשת מיני דגן, ברכתו בורא מיני מזונות" (ברכות לו, א).

הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א גאב"ד היכל הוראה ובעל שו"ת היכל הוראה

במקום וכן כשבעל השמחה מכין את צרכי הסעודה לבד ורק מביא מלצרים שיחלקו את המאכלים, אסור לו להתערב במעשיהם של המלצרים ולהדריכם מתוך הכתב, מכיון שבזה החשש במקומו שמה יבוא למחוק, ועל זה ממש גזרו חז"ל, רק יניח למלצרים שיחלקו כפי הסדר.

להכין למלצר רשימת התפריט לסעודות שבת שבע ברכות

שאלה: האם יש איסור להכין למלצר רשימת התפריט לסעודות שבת שבע ברכות?

תשובה: בזמנינו, מצוי עד מאוד שבעלי שמחות וקייטרינגים, מכינים עבור המלצר את הרשימה שמפורט בה

הסדר של החלוקה למסובים בסעודות ליל ויום השבת בשבת שבע ברכות, כדי שיראה המלצר ברשימה ויחלק את התבשילין בסעודות אלו לפי הסדר שנכתב ברשימה; הרי הדבר מותר, כיון שאין המלצר רשאי לשנות במאומה ממה שקיבל מבעל השמחה או הקייטרינג. אמנם אם בעל הקייטרינג נמצא

פניני הלכה מתוך תלמוד בבלי
המבואר מתיבתא על סדר הדף
היומי שילמד השבוע

פניני הדף היומי

מסכת בבא בתרא דף קסו-קעב

תקנה להפקיע מצות עונג שבת מחמת ייקור הדגים על ידי הנכרים!

גמ': מעשה ועמדו קינים בירושלים בדינרי זהב אמר רבן שמעון בן גמליאל המעון הזה אם אלין הלילה עד שיהו בדינרין וכו'. (בבא בתרא קסו, א). בשו"ת צמח צדק (הקדמון, סי' כח) כתב, שפעם אחת הנכרים מוכרי דגים ייקרו את השער לפי שראו שהיהודים קונים לכבוד השבת ואין מניחים מלקנות מחמת היוקר, וסכמו בני הקהילה ביניהם שבמשך שני חדשים שום אדם לא יקנה דגים. ונשאל אם רשאים לעשות כן כיון שכבוד שבת הוא. ועוד שבמסכת ביצה (זז). מבואר שכל פרנסתו של אדם קצובה לו מראש השנה, חוץ מהוצאת שבת ויו"ט אם מוסיף יוסיפו לו, וא"כ אין הפסד בזה אם קונים ביוקר לכבוד השבת, כיון שהקב"ה פורע.

והשיב שמותר להמנע מלקנות דגים, על פי דברי המשנה (כריתות ח). שהובאה בסוגייתנו, שהיה מעשה שנתייקרו קיני העופות שבירושלים ועמדו על דינר זהב, שנשבע רבי שמעון בן גמליאל שלא ילין הלילה עד שיזולו, ונכנס לבית דין ולימד שהאשה שיש עליה חמש לידות ודאות חמש זיבות ודאות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים ואין השאר עליה חובה, ומחמת דבריו הוזלו הקינין בו ביום. ופירש רש"י (שם ד"ה נכנס) שאף על פי שהיקל על דברי תורה, עת לעשות לה' הוא, משום שאלמלא לא ימצאו יחדלו מלהביא אפילו קן אחד, ויאכלו קדשים בטומאת הגוף. וכיון שאפילו בדבר שהוא מן התורה היקל משום היוקר, כל שכן קניית דגים שאינו אלא לכבוד שבת, אף על גב שגם כבוד שבת מן התורה הוא ככתוב (ישעיהו נח יג) 'וקראת לשבת עונג' ואמרו בפסחים (סח:) שהכל מודים שבשבת צריך לקיים בו 'לכם', ובשבת (קיה:) הובא משמו של רב שצריך לענג את השבת בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומים, ולכאורה משמע מזה שמן התורה צריך לכבד את השבת בדגים. יש לדחות שהרי רב סובר שאפילו כשעשה דבר מועט לכבוד שבת, הרי זה עונג (שם), הרי מבואר שבכל דבר שעשאו לכבוד שבת די בזה ואין צריך דווקא דגים. ומה שאמר רב שצריך לענגו בדגים גדולים, היינו מי שיש לו בהרווחה ויכול למצוא בנקל, אבל מי שאין לו מעות קונה כל דבר שיכול לקנות ודי בזה. וכן כתב הטור (או"ח סי' רמב). ולכן אם על ידי זה שקונים לכבוד שבת דגים מתייקר השער, ראוי לתקן שלא יקנו דגים כלל לכמה שבתות כדי שיזולו. וכתב שאין לחלק משום שהקב"ה פורע הכל לא ימנעו מלקנות בשביל היוקר, וא"כ אין כאן 'עת לעשות לה'. שכשם שחששו בקינים שלא יקנו אפילו אחד מחמת היוקר, כמו כן יש לחשוש גבי שבת שעניינם לא יקנו לעולם דגים מחמת היוקר, שודאי מי שיש לו ממון מצוי להוציא יכול להרבות להוצאת שבת לכבודו והקב"ה פורע לו. אבל עניינים שאין להם ממון מצוי כדי להוציא הרבה לכבוד השבת, היאך

העדים לדעת מפי האשה או מפי העדים כמה הוא חיוב כתובתה.

והשיב שאם האשה לפנינו וטוענת שהכתובה הראשונה היתה מרובה ממה שמודה הבעל, יבואו העדים ויעידו כטענתה. ואם אין שם עדים ישביעו את הבעל בשבועת היסת או יחרימו עליו אם הוא מכחיש אותה. ואם אין האשה לפנינו, יכתבו לה כמו שאומר הבעל, וכמו ששינו בסוגייתנו שכותבים שטר ללוה אע"פ שאין המלוה עמו.

אבד לו כתב סמיכה ורוצה לכוף את הרב לכתוב לו כתב שני

בגמ': לימא בכופין על מדת סדום קא מיפלגי דמר סבר כופין ומר סבר אין כופין וכו'. (בבא בתרא קסח, א).

בבית דוד (לייטער, סי' ר) נשאל בדין אדם שנטל רשות בכתב מרב גדול שראוי הוא לדון, וישלם לו שכר טרחתו, ונאבד ממנו הכתב על ידי אונס, וכאשר ביקש מהרב שיתן לו שוב כתב סמיכה סירב ליתן לו, ויש לדון אם יש לחייב את הרב ליתן לו שוב רשות בכתב.

והשיב שיש לדון מצד שנתנת כתב סמיכה היא כעדות, וכיון שהרב יודע שאדם זה ראוי לדון, יהיה מחוייב להעיד ולכתוב לו כן. אמנם חיוב זה הוא רק בדבר שבממון, אבל בעדות בענין איסורים אינו מחוייב להעיד לחבירו, וכמבואר בשבועות (לג:) וברמב"ם (שבועות פ"ט ה"ג). ועוד כתב לדון שיהיה חייב להעיד משום השבת אבידה. ועוד כתב, שאפשר שכופין על מדת סדום, שכיון שמכירו ויודע בו שהוא בקי בדינים ואינו צריך לטרוח לברר זאת, הרי הוא לא חסר כלום כשיכתוב לו כתב סמיכה, ואדם זה יהנה מכך, וכשזה נהנה וזה לא חסר, יש חיוב מן התורה להנותן [כמו ששמע מדברי הסמ"ע (סי' קעד סק"ג)]. וכתב שאפשר שדווקא בדבר שרק אדם פרטי זה יכול לסייע לאיש המבקש טובתו, יכול לכופו משום מדת סדום, אבל כשיכול

יהי יכולים לקנות כיון שאין להם. ועיין שם בהגה מבין המחבר, שכתב לסייע לזה.

ובמשנה ברורה (סי' רמב סק"ב) כתב שנחלקו האחרונים באיזה אופן ראוי לתקן שלא לקנות דגים. בבאר היטב (שם סק"א) הביא שלא יעשו תקנה רק אם הוסיפו על המקח יתר על שליש מכמו שהיה מקדם. אבל באליהו רבא (שם אות א) ובפרי מגדים (בא"א אות א) כתבו שאף כשנתייקרו בפחות משליש יש לעשות תקנה משום עניים. ועוד כתב בפרי מגדים שאין בזה משום בטול מצות עונג, משום שיש לענג את השבת במאכלים אחרים. וראה עוד בענין זה במשנה הלכות (ח"ב סי' לה, ח"ה סי' קט, ח"ו סי' עז).

ובשו"ת בית יהודה (יו"ד סי' לב) נשאל במקום שתקנו שלא לקנות מהנכרים מוכרי דגים משום שהם מייקרין את השער ביותר, האם יכול אחד לשלוח נכרי לקנות לו כיון שנראה כאילו קונה לעצמו. והשיב שיש דין שליחות לעכו"ם לחומרא, ואם כן הרי שלוחו כמותו. ועוד, שאם נתיר לקנות ע"י נכרים יעשו כל הקהל כן, ולא יזילו המוכרים את השער, ובפרט אם ירגישו שקונים לצורך הישראלים, ועוד שנראה מכך שהחרם אינו חמור בעיניהם ויש בדבר חילול השם. אמנם כתב שאם מכרו או נתנו לנכרים וחוזר הישראל וקונה מהם, ודאי מותר, ועיין שם בטעם ההיתר.

בעל שרוצה שיכתבו לו כתובה שניה שלא מדעת האשה

בגמ': כותבים שטר ללוה אע"פ שאין המלוה עמו (בבא בתרא קסז, ב).

בשו"ת תשב"ץ (ח"ב סי' קעג) נשאל בדין אדם שבא ואמר שנאבדה כתובת אשתו וברצונו לחדש לה כתובה, וכך וכך היא שיעור הדמים שנתחייב לה בכתובה, האם כותבים על פיו, או שאין כותבים על פיו משום שחוששים שמא שיעור כתובתה מרובה ממה שאמר הבעל, והאם צריכים

פפא מי איכא מידי דטענינן ליתמי מאי דלא מצי אביהון למיטען, עכ"פ ביתמי טענינן, ויתכן דה"ה דטענינן אולי קנה מז' טובי העיר, יעו"ש. ואולי גם כאן כך, דטענינן ליתמי שאביהם קבל אישור מהעיריה, וצ"ע.

הטעם דשינה שמו - הגט פסול

בגמ': אמר רב הונא, ממך אפילו מריש גלותא וכו' אבא שאול אומר אם כתיב בו גרשתיה היום כשר, אלמא היום - ההוא יומא דנפיק בי' משמע, ה"ג ממך, מההוא גברא דנפיק מתותי ידי' משמע. (בבא בתרא קעב, ב.)

בשו"ת זכר יהודה להגאון ר' יהודה ליב זלבינד זצ"ל (שנקרא מהר"ל בטלון) (סוף סי' ל"ו) כותב: יש לחקור הא דשינה שמו הגט פסול, אי טעמא משום דהוה כלא כתב שם כלל דהפסול הוא משום דלא מוכח מתוכו מאן מגרש דהא בעינן ידיים מוכיחות (ועיין בתוס' גיטין דף כ' א' בד"ה והא בעינן שמו ושמה), או אפשר דשינה גרע מלא כתב כלל שם המגרש.

וכתב להוכיח מהגמ' כאן הנ"ל דמוכח לכאורה, דזה נקרא מוכח מתוכו, וכותב: ורצינו להאריך, דהא דאמרינן דנפיק מתותי ידיה אין לפרש דהוה כמו לכל מוכי' עיי"ש, אך מפני אפס הפנאי אין באפשרי ע"כ.

דרך לשנות בין הבנים ובנותיו וכלותיו.

היתומים טוענים שהעיריה נתנה לאביהם מגרש לבנות עליו ישיבה

בגמ': צריך שיבואו פלוני ופלוני ויעידו. (בבא בתרא קע, א.)

בחשוקי חמד מביא: שאלה. רב מפורסם, העמיד קרוון [בית מעץ] במגרש של העיריה הסמוך לבית הכנסת, והקים שם ישיבה והרביץ שם תורה לתלמידים. והנה פרצה שריפה ר"ל, שכילתה את הארכיון של העיריה [ואת הקרוון] והמסמכים, הרב מרב צער נפטר, וכעת באו בניו היתומים ורוצים לשקם את הישיבה. נתעוררו חלק מאנשי העיר בטענה, שאמנם הרב היה מאוד נערץ, ולכן העיריה לא מחתה בידו והעלימו עין מהקרוון שהעמיד על המגרש שלהם, אבל כעת כשהרב נפטר אין זכות ליתומיו להעמיד ישיבה על המגרש, מאחר ומעולם העיריה לא נתנה לו רשות להקים ישיבה על המגרש העירוני. מה הדין?

תשובה. נאמר במסכת ב"ב דף קע ע"א האומר לחברו פרעתיך בפני פלוני ופלוני צריך שיבואו פלוני ופלוני ויעידו.... ואף רבי לא אמר אלא לברר. והנה המהר"ט (ח"א סימן קלב) דן בדבר האם טוענים ליורש שאביו קנה משבעה טובי העיר. וכתב: טענינן ליורש שקנה [אביו] משבעה טובי העיר, ולא אמרינן התם טעמא "דקלא", ונראה לי דוקא במחזיק עצמו הוא דאמרינן הכא שכל אדם הטוען טענה שאפשר לברר אותה, מחייבין ליה לברר, דבפרק גט פשוט ב"ב דף קע פסקינן הלכתא כרבי, דאמר לגבי הבא לדון בשטר ובחזקה, שאע"פ שיש לו עדי חזקה, צריך לברר את השטר ולקיימו...

השיג כפרד רביעי בסט המיומנטר
מכתלי בית הדין

מ"ת בעניני חוקי משפט, מאת הגאון רבי מנחם מענדל פינדינר שליט"א
שנסאף במית הדין, ובי סיים הדין ודברי הפוסקים, ע"ד מסקנת החלכות.

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 להשיג בחנויות הספרים

לבקש מאדם אחר שיתן לו רשות לדון, אין כופין את הרב ליתן לו. ועיין שם שכתב לדון בסברא זו, וכן אם כשהרב אינו רוצה לכתוב לו רשות, צריך הוא להחזיר לו את שכרו ששילם בתחילה.

ובשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' צב) נשאל אם אפשר לכפות לעשות טובה לחברו במקום שאין שום הפסד לו, כמבואר ברש"י (יב: ד"ה על מדת) וברמב"ם (שכנים פ"ב ה"א). והשיב, שלכפות לעשות לטובת חברו, אינו אלא מדרך המוסר ככל דברי קבלה ומוסרי ספר משלי, אבל מעולם לא שמענו לכפות לעשות איזה דבר לטובת חברו.

בן שטוען שקנה מאביו מקום בבית הכנסת ואבד שטרו!

במשנה: רשב"ג אומר הנותן מתנה לחבירו והחזיר לו את השטר חזרה מתנתו וחכ"א מתנתו קיימת. (בבא בתרא קסט, ב.)

בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' קס) כתב לדון במעשה שהיה לראובן מקום אחד בבית הכנסת של נשים, וכלתו יושבת עליו כמה שנים, ולאחר מיתתו טוען הבן שקנה את המקום מאביו ויש לו שטר ועידי החזקה הידוע, ושאר יורשים מערערים לומר שהוא בחזקת אביהם, וכאשר באו לפני בית דין אמרו לו הדיינים שיביא את שטרו לבית דין, והלך לביתו להביא את השטר ובא וחזר לבית דין ואמר שיגע ולא מצא את השטר שנאבד מאתו, מה דינו.

והשיב, שעל טענת הבן שקנה את המקום מאביו ויש לו שטר ועידי החזקה, הדין תלוי במה שנחלקו תנא קמא ורשב"ג בסוגייתנו אם כשטוען שיש לו הוכחה לדבריו צריך לברר את אמיתות ההוכחה, או שאינו מחוייב להוכיח כדבריו, וכגון שטוען שקנה קרקע מפלוני ויש לו על כך שטר וגם החזיק שלוש שנים, ובשו"ע (ח"י סי' ע"ב) נפסק שצריך לברר. ובשו"ע (סי' קמ"ה) כתב שאם אב"כ אמר שאבד השטר, אינו נאמן, ומשמע לכאורה ששוב אינו נאמן ואבדה חזקתו וטענתו לגמרי. אמנם הב"ח (שם ס"ג) פירש שהכוונה היא שאינו נאמן שאבד שטרו ותועיל לו חזקתו, אלא צריך לישבע שאבד שטרו, ולאחר מכן יהא נאמן כדין בחזקה. שאם לא ישבע חוששין שרצה לזייף את השטר, ולכך לא הביאו ונתבטלה גם החזקה, ודבריו לקוחים מדברי רבינו תם שהובא בתוס' (קע: ד"ה לא). וכן מבואר בסמ"ע (סי' ע"ק"ח), וכן הסכמת הש"ך (שם סק"ו). נמצא שצריך הבן לישבע שאבד שטרו, קודם שדין על החזקה.

ובענין הטענה השניה שיש לו חזקה, הנה שנינו לעיל (מב). שהבן אין לו חזקה על האב, והיינו דווקא כשהבן סמוך על שולחן אביו, וכן מבואר בטור (ח"י סי' קמט) וב"י (שם) ובשו"ע (שם ס"ג). אכן כתבו הפוסקים שהדבר תלוי בראות עיני הדיין אם רואה שאין מקפידים זה על זה, כל הקרובין אין להם חזקה זה על זה, וכן מבואר בשו"ע (ח"י סי' קמט בהג"ה), וכן פסק במשאת בנימן (שו"ת סי' לא). ונראה שאין חולק בזה, אם ידוע לדיין שאין מקפידים זה על זה, שאינה חזקה. וכתב שאם היה לזה עוד בנים ובנות וכלות, ולא הושיב על המקום אלא זו, טענתו טענה, שמן הסתם לא היה משנה בין הבנים ובנותיו וכלותיו להושיבה על מקומו, אילו לא קנאה מאתו, שאין

הרה"ק רבי יעקב יהודה טננבוים מנאדרזין זי"ע

בעל ישרש יעקב ה' כסלו תרמ"ו

אורו של רבינו זרח בשנת תקצ"ז, בבית אביו רבי נתן נטע מווארשא שהיה מגדולי חסידי הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא, ועתיר היחס, בהיותו בנו של רבי אהרן אב"ד זקראטשין, עליו העיד הרה"ק רבי יצחק מווארקא שנשמות היו רגילות לבוא אליו לתיקון. אחר הבטחה מפי רבי יצחק מווארקא שיזכה לבנים מאירים בתורה.

אחר פטירת רבו מפרשיסחא, היה אביו נוסע לחסות בצל תלמידו הרה"ק רבי יצחק מווארקא, ומאז נולד לו בנו רבינו, היה לוקח עמו תמידין כסדרן לווארקא. כבר אז ניבא לו אותו צדיק גדולות, כפי שסיפר לימים כי בילדותו כאשר היה בחדר רבי יצחק, יצא הרבי מחדרו לזמן מה, והוא ניגש לשולחנו והשתעשע בפתקאות הרבות שעמדו על השולחן.

משנכנס הרבי והבחין בו כשהוא אחוז בפתקאות, אמר לו, "למוד עצמך, למוד עצמך, כי בטוח אני שתצליח". בימי נעוריו התפרסם כעילוי עצום, אשר כל הליכותיו בקדושה ובטהרה יתירה.

לאחר שעלה הרבי מווארקא לשיבה של מעלה, נמשך רבינו להסתופף בצל הרה"ק רבי יעקב אריה מראדזמין, אולם בדעת אביו היה לנסוע הלאה לווארקא, אל הבן רבי מנחם מענדל, משראה רבינו שאין לו עצה, הסתיר דרכו, לקחו את מלבושי השבת בלאט, ונסע לראדזמין, אל הרבי מראדזמין ששמח עמו וכבדו, הגם שהיה אך נער צעיר בן י"א שנה.

לאחר ששמע העילוי המופלא הגיע עדי אזני גדולי הדור, וחפצו בו רבים מהם כחתן לבתם, זכה בו מורו ורבו של אביו, הרה"ק רבי מנחם מענדל מווארקא.

קשר השידוכין נעשה כשהחתן היה בן י"ב שנה, אחר זאת לא רצה לשהות בחצר ווארקא בתור חתן, מפני שהכלה נמצאה שם, לכך לא נסע לחג השבועות, וכן לא לראש השנה, אך חותנו הרבי שלח אליו שליח מיוחד, להביאו אליו ליום כיפור. כשבא לפניו וקבל שלום, אמר לו הרבי, "הנך רואה, לא רצית לבוא כחסיד, והוכרחת לבוא כחתן".

משחרים לפתחו עד יומו האחרון.

עם היות ראשו מגיע השמימה, כשהוא ספון בביתו נאווה קודש ובקושי קיבל את פני הבאים לשחרו, היו רגליו מוצבים ארצה, בכל ענין שהיו שוטחים לפניו, אם בדבר עצה ותושיה, או ישועה ורחמים, היה בוחן באספקלריא המאירה שלו. העיד עליו רעו ואהובו הרה"ק רבי יחיאל מאלכסנדר, "הוא יושב בחדרו הקטן, ובקי בטוב בכל העולם".

ביתו היה פתוח תמיד ללא כל פחד מגנבים, וכאשר נגנב חפץ כלשהו מביתו קודם פטירתו, הבין כי קיצו קרב, ואכן ביום ועש"ק פרשת ויצא ה' כסלו תרמ"ו עלתה נשמתו הטהורה בטהרה השמימה. נטמן באוהל חמיו הרבי מווארקא בבית החיים בווארשא. דברי תורתו נלקטו בספר ישרש יעקב. (ישרש יעקב, באהלי צדיקים, עלים לתרופה)

לאחר נישואיו היה סמוך על שלחן חותנו הקדוש, בבית גדול זה היה הולך וגדל עד כי גדל מאוד ונתעלה בסילודין, והכל ענו אחריו מקודש מקודש. כל הימים ישב בחדרו באהלה של תורה ובארבע אמות של הלכה, ונהג עצמו בקדושה ובפרישות במדריגה עילאית, כמעט ולא שהה תחת כיפת הרקיע, כי אם מקידוש לבנה אחת לקידוש לבנה האחרת.

לאחר הסתלקות חותנו, לא הסכים על אף ההפצרות המרובות לקבל עליו את עול ההנהגה, וקיבל על עצמו יחד עם שאר גדולי העדה בהתבטלות גמורה את מרותו של התלמיד הגדול של חותנו, הרה"ק רבי דוב בעריש מביאלא, עד שנחשב לתלמידו המובהק.

בהיותו דבוק אליו בכל נימי נפשו, אף העלה את תורתו עלי כתובים, שנדפסו בשם מגיד דבריו ליעקב.

רק לאחר הסתלקות רבו מביאלא, בכ"ה סיון תרל"ו, נענה רבנו והחל להנהיג את העדה בנאדרזין, אותה ניהל כעשר שנים בחכמה ובתבונה על פי דרכו בקודש, כשהמוני בית ישראל

הידר מאוד במצוות צדקה וזהירות הרבה בבשר בחלב

פעם אחת דיבר עם חסידיו על כך שראוי לכל אחד לקבל על עצמו מצות עשה ולא תעשה, אותם יקיים בכל תכליתם. והיה נראה ממנו שהוא לקח לו ה'לא תעשה' של בשר בחלב, והעשה של צדקה.

אכן, מנהגו בבשר בחלב היה לפלא, כי לא לבד שלא אכלם בתוך אותו מעת לעת, אלא ביום שאכל חלב לא שתה אפילו מאותו בקבוק ששתה ממנו לבשר, היה לו מלבוש מיוחד לחלב, ועוד הרחקות יתירות.

בעשה של צדקה היה גם כן פלא, לאיש לא היה מובן מהיכן יש לו כל כך הרבה ליתן לצרכי צדקה, סכומים שלא היה אפשר דיהיו בחזקתו בדרך הטבע. כן היו לו כלים מיוחדים לדגים, מולג וקערות.

(אוצר פניני החסידות)

קו 'מחברים' לשאלות בהלכה 02-803-9999

תשובות בהלכה מפי הרבנים הגאונים שליט"א

הרב יצחק אברהמוביץ | הרב יצחק מאיר אדלר | הרב אברהם מרדכי ארשטר | הרב פנחס בלוי | הרב ישראל ברלינר | הרב אהרן מרדכי גרין | הרב שחך זינדוביץ | הרב ישראל הורנצ'יק | הרב ברוך וידיסלבסקי | הרב ישראל זילברברג | הרב שאול משה טיטלבוים | הרב אברהם מרדכי לוינגר | הרב יחיאל מיכל לנדאו | הרב יחיאל רבינוביץ | הרב רפאל יצחק רוזמרין | הרב שלמה חיים רוזמרין | הרב משה רוטשטיין | הרב שמעון רוסק | הרב ישראל שאהן | הרב אברהם יהודה שטיין | הרב שמואל יוסף שטיינברג | הרב יוסף מרדכי שלמון

הגה"צ רבי אברהם אהרן זוננפלד זצ"ל

[בן הגה"ק רבי יוסף חיים זוננפלד זי"ע]

ו' כסלו תרע"ב

כמה מפעולותיו עכ"ל כת"ה. הנה גם אנכי יודע גדלם ותפארתם, כי בירושלים אבן מקיר תזעק ותספר את אשר פעל ועשה האדם הגדול בענקים הגרי"ח ז"ל, עד שלא הורגלו כלל בירושלים לומר על הגרי"ח שום תואר, כי על כגון זה אמרו גדול מרבן שמו וכשאומרים בירושלים ר' חיים סתם הרי זה כבר כולל כל התוארים וכל השבחים.

ונהירנא עוד כשהייתי בווינא בימי ילדותי גם שם הי' נמנה בין גדולי הגדולים, ובשנת תרפ"ג שהתאספו לשם גאונים וצדיקים מכל קצוי תבל להכנס' הגדולה והי' שם קיבוץ אדיר של חכמים ובראשם החפץ חיים ז"ל, היו בכל זאת מתלחשים ואומרים אבל אחד מהמיוחסים לא בא הוא ר' חיים הרב מירושלים, יען הוא מקפיד שלא לצאת מגבולות הארץ. ובכן אל נא לחשוך אותי שהשמטתי התוארים אצל הגרי"ח מחמת אי ידיעה, כי השמטתי אך ורק מחמת שלא ראיתי צורך בזה, כי הגרי"ח כבר כולל כל התוארים ודבר שפתים אך למותר, ובפרט כי ההקדמה היא קצרה מאד ולא הי' המקום שם לבא בארוכה, ורק להזכיר אבות אשתי שתחי' באתי. והיינו טעמא נמי שכתבתי רק שהיא בת ר' אברהם אהרן ז"ל בנו בכורו של הגרי"ח ז"ל, אף שידעתי גם ידעתי שהי' גדול בתורה והוציא לאור הספרים שהזכיר כת"ה, לא ראיתי ענין לפרט מעשיו בהקדמת ספרי, וחשבתי שהזכרת שמו עם התואר בנו בכורו של הגרי"ח, די לרמוז ממי המדובר.

(שו"ת חשב האפוד (להגה"צ רבי חנוך דוב פדווא זצ"ל) חלק ב סימן ג)

אברהם אהרן זוננפלד ז"ל ואת חותני זקני הגרי"ח ז"ל בלי תוארים מיוחדים.

"ונתתי שמחה בלבי שכת"ה החשיב ספרי לעיני בן, גם יקרים לי הערותיו אשר העיר, אך מה שכת"ה תפס עלי אשר בהקדמה כתבתי שאשתי מרת יהודית שתחי' היא בת הרה"ח מו"ה אברהם אהרן ז"ל בנו בכורו של הגרי"ח זוננפלד ז"ל, ותפס עלי כת"ה שלא הזכרתי מעשיהם ופעולותיהם, גם לא נתתי להם תוארים לפי כבודם, וז"ל כת"ה בהקדמה כתב הרה"ח מו"ה אברהם אהרן נשמת שהוא הוציא לאור תורה מציון ושו"ת מהרי"ל דיסקין ועוד, עוד כתב על הגרי"ח זוננפלד ז"ל, הלא הוא הי' רב בירושלים ומסר נפשו על התורה והיהדות וראשון שבקדושה לכל דבר, ואני יליד מאה שערים ויודע

הגה"צ רבי אברהם אהרן זוננפלד בנו הגדול של מרן רבי יוסף חיים זוננפלד זי"ע, נולד בירושלים ביום ו' לחודש כסלו תרל"ח, וכבר מילדותו ניכרו בו כישרונותיו הגאונים. ונישא ביום ו' לחודש כסלו תרנ"ה למרת חיה רבקה בת הגה"צ רבי בן ציון וועבער בנו של הגה"צ אבד"ק מאדא.

היה איש האשכולות תלמיד חכם עצום ובעל עט סופר מהיר, כבר בהיותו בן 19 שנה ערך את הירחון "אור תורה", מאסף תורני בו השתתפו גדולי ירושלים ואף רבנים מחו"ל. אביו הגרי"ח התבטא על הירחון "חוברת הקודש", ובו רואים רב גובריה בתורה כאחד הגדולים. הירחון יצא לאור עד שנת תרס"ג.

פעל רבות למען הישוב בירושלים בשליחות אביו, ייסד את חברת תומכי תורה לתמוך בתלמידי חכמים אשר השעה דחוקה להם, כן נמנה בין מייסדי "בית יתומים בלומנטל", וחברת "קהילת יעקב" לבנין בתים עבור אנשי ירושלים. הקים את חברת "חדוות ישראל" להוצאת ספרים תורניים, ערך וסידר את שו"ת מהרי"ל דיסקין. כן ייסד וניהל בית תבשיל לעניים.

נפטר בדמי ימיו ביום הולדתו ו' כסלו תרע"ב בהיותו בן 34 ונטמן בהר הזיתים.

בענין התוארים לחותנו מרן הגרא"א זוננפלד

תשובה להשאל אשר מתרעם עלי על שהזכרתי בהקדמה לספרי חלק א' את חותני הרה"ג מו"ה

הרה"ק רבי דוד בורנשטיין זי"ע

ה'חסדי דוד' מסוכטשוב

ח' כסליו תש"ג

חיים ישראל מפילוב זיע"א, אך הכלה נפטרה טרם הנישואין, אחר היה לחתנו של ר' מרדכי ווינגוט, ממופלגי החסידים אשר בדונסקה וואליא הסמוכה ללודז', האבני נזר לא הניחו לעזוב את בית מדרשו, ורבינו העתיק את ביתו לדירת סבו הרבי.

האבני נזר הרבה לשבח את תורתו ואת חסידותו, את מידותיו ואת חכמתו, את התמדתו ואת קדושתו, ניבא שעתיד הוא לירש את מקומו, ושומר עליו כעל בבת עינו.

כבר בנעוריו הפך לסמל של חסידי סוכטשוב, נזהר משיחה בטילה ומימיו לא ביטל את הזמן אף לו לרגע, כל מלה שיצאה מפיו היתה תורה ממש, נזהר היה אפילו משיחת חולין של תלמידי חכמים. בשנת תרס"ז היה לרבה של ווישיגורוד, בה סבל רבות מפרנסים גסי רוח ועזי מצח, בני תורה כמעט ולא מצא בה, רק ספריו הרבים היו לו נחמה פורתא בהיותו כיהודי יחיד על אי בודד, בימי מלחמת

בראש חודש אלול תרל"ו נולד רבינו בעיר נאשלק שבסביבת וורשה בה כיהן כרב וכמנהיגם של אלפי חסידים סבו הרה"ק האבני נזר זיע"א, כבנו הגדול של אביו הרה"ק רבי שמואל מסוכטשוב זיע"א בעל שם משמואל שהיה בנו יחידו של האבני נזר. נקרא על שם דודו זקינו הרה"ק רבי דוד מקוצק זיע"א.

משחר נעוריו הסתופף בצל סבו, ממנו למד ועל ברכיו התחנך, חביב מכל היה על סבו, עליו שם את יתבו באשר ראה בנכדו זה את יורשו הרוחני וממשיך דרכו, עד כדי שידו לא זזה מתוך ידו.

מילדותו למד בישיבת סבו עם תלמידים מבוגרים ממנו, לא היה כמוהו מבין את תורתו העמוקה, בבית סבו היה במשך כל שנות נעוריו, ורק לעתים נדירות יצא ממנו, סיגל לעצמו את תכונותיו של אבני נזר, גאונות בתורה ובחסידות, ידיעות עמוקות בתורת הקבלה, ושיטתו בחסידות. בהיותו בן חמש עשרה היה לחתן הרה"ק רבי

משנתיים ישב בגיטו וורשה, פעל ועשה כבירות מאחורי החומות האפורות של בית הכלא האיום והענקי.

בתחילת שנת תש"ג חלה, חסידי הנאמנים עשו רבות למענו, הביאו למיטתו את טובי הרופאים שעדיין היו בתוככי הגיטו והבריחו למענו במסירות נפש תרופות מחוץ לחומות, אך מחלתו הלכה וגברה.

בליל שלישי אור לח' כסליו ניצחו ארלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש. זכה רבינו להקבר בקבר ישראל, בהלויה מכובדת בה השתתפו כחמש מאות יהודים, היתה זו ההלויה האחרונה שנערכה בגיטו, שכן למחרת הוציאו הנאצים ימ"ש איסור מוחלט להכנס לתחומי בית העלמין. הרבנית וכל צאצאיו, בניו בנותיו חתניו ונכדיו עלו על קידוש ה' בשנות המלחמה.

אחרית ימיו

ארץ הקודש עמדה בראש מעייניו, בשנת תרפ"ה ביקר בה לראשונה, ובפעם שניה בשנת תרצ"ה, לא פעם הביע בגלוי את כאבו על אשר איננו יכול להשתקע בה מפני קהל חסידיו שבפולין. מפאביאניץ עבר ללודז' הסמוכה, בה נשאר עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

עם כניסת הנאצים ימ"ש ללודז' בתחילת שנת ת"ש, הגיעו לבית רבינו, עינוהו, גזזו את זקנו, והשחיתו את פניו, אך רבינו המשיך בדרכו, לומד עובד מתפלל ומעודד את מקורביו.

חסידיו שלא ידעו מנוח מהעובדא שהרוצחים הנאצים יודעים מקום מגוריו, העבירוהו תוך מאמצים עילאיים בסתר לוורשה, שם השתקע תחת שם בדוי בדירת אחד מחסידיו, למעלה

העולם הראשונה עקר ללודז', בה עודד וסייע ביד הפליטים הרבים.

בשנת תרע"ט הוזמן לקבל על שכמו את משרת הרבנות בטומשוב, ימי שבתו בה לא ארכו, ביום כ"ד טבת תרפ"ו נסתלק אביו הקדוש, ורבינו שהרבה לנסוע לאביו לא נטש את בית מדרשו מעת פטירתו, מיד בהלויתו הכתירוהו חסידי סוכטשוב למנהיגם, רבינו קבע את בית מדרשו בתחילה באטווצק בה שהה אביו בעת הסתלקותו, אחר עבר לפאביאניץ בה הקים את בית מדרשו, ובמהרה נתפרסם כאחד מגדולי התורה.

הקים ישיבה גדולה בלודז', כדוגמת אביו נעשה פעיל בכל שטחי החיים הציבוריים, היה חבר נאמן של אגודת ישראל ונבחר למועצת גדולי התורה, עודד את חסידיו לעליה לישראל, ואף מילדיו עלו והתיישבו בה. (אלה אזכרה, מלכות בית דוד)

הרה"ק רבי דובער (שניאורסון) זי"ע אדמו"ר האמצעי מליובאוויטש ט' כסלו תקפ"ח

חסידות חב"ד.

הרבי האמצעי נסתלק לאחר מחלה קשה ביום הולדתו ה-54, ביום ט' בכסלו תקפ"ח, בהיותו בעיר ניעז'ין שבאוקראינה, ושם נטמן, ועל ציונו הקדוש הקם אהל, אשר משמש עד היום כתלפיות לכל הבאים לשפך במקום צקן שיח לחש תפלה לישועת הכלל והפרט.

רפואות ע"י עפר הקרקע של ציונו

סיפר החסיד המופלג רבי יעקב קאדאניר ז"ל מעיר וואלקאמיר במדינת רייסן: בעת שהייתי בנעז'ין היה עת התגברות חולי קדחת בעיר, והיה חולי הזה בעיני אנשי העיר כשחוק, כי זהו דבר פשוט ומפורסם בדוק ומנוסה, שמי שנחלה מחולי זה ונטל מעפר הקרקע אשר על גבי הגוף הקדוש, וצורר מהעפר בחלוקו, נתרפא מחולי זה תיכף ומיד. והנה זהו מפלאות הבורא שגם בגשם העפר יש השתנות למהות רוחני מצד עצמות הטהורות הגנוזים בגשם המקום.

(סיפורים נוראים)

הרה"ק רבי דובער, "אדמו"ר האמצעי" (באידיש: דער מיטעלער רבי), נולד לאביו הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי זי"ע, בעל "התניא", ביום ט' בכסלו תקל"ד.

לאחר הסתלקות אביו בשנת תקע"ג, ביום כ"ד בטבת, נתמנה לממלא מקומו בראש חסידות חב"ד, ובאותה שנה קבע דירתו בעירה ליובאוויטש שברוסיה. שנה לאחר מכן הקים ועד מיחד לבנין ערי ישראל ברוסיה הלבנה אשר נהרסו בעת המלחמה. שנה לאחר מכן השתדל ופעל להפריש חלקי אדמה בפלך חרסון ויסד שם מושבות יהודים.

שנה לאחר מכן יסד הרבי האמצעי ישוב חסידי חב"ד בחברון ורכש בעיר מבנה, המשמש היום בית כנסת הקרוי על שם בתו הרבנית מנוחה רחל סלונים ע"ה, אשר הגיעה לחברון ונחשבת לאם הישוב החב"די בחברון.

ביום כ"ב בתשרי (שמחת תורה) תקפ"ו נאסר הרבי האמצעי ונחקר בעקבות הלשנה, וביום י' בכסלו, אותה שנה שחרר לביתו. ואולם, בבית המשפט הוא זוכה רק שנה מאחר יותר, ב"א בכסלו תקפ"ז. יום זה נחשב אחד מחגי הגאלה של

הרה"ק רבי פנחס מנחם אלעזר יוסטמאן זי"ע

בעל ה"שפתי צדיק" מפילץ י' כסלו תרפ"א

או ביום ערב שבת קודש, כדי שלא יתוודע לבני הסביבה". ומסיים, "וכל מה שתבין שיש עצה למעט הכבוד רב חסד תגמלני, והנני להחזיק טובה".

אולם כמאמר חז"ל (עירובין יג:): כל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו, נתפרסם שמו ברחבי פולין ורבים השכימו לפתחו. אלפי חסידים הגיעו לשאוב מבאר תורתו ומתפילותיו, ורבים מיהודי פולין חרדו למוצא פיו. שמו נתפרסם כפועל ישועות אשר תפילתו לא שבה ריקם, האדמו"ר מגור בעל 'אמרי אמת' אמר פעם לנכדו של רבנו, "בשמים מקיימים כל אשר סבך מבקש". אחר פטירתו התבטא אודותיו, "הוא היה מתפלל ונענה". ברחבי פולין נתפרסמו סיפורי מופת רבים מיהודים שנושעו בתפילותיו הקדושות.

אולם רבינו נשאר בענוותנותו, וכל הנהגתו אומרת פשטות ותמימות. רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו מלאים יראה וקדושה כהגדרת ה"אמרי אמת".

רבי פנחס מנחם נולד לאביו רבי בנימין אליעזר יוסטמן זצ"ל שהיה חתנו של הרה"ק החידושי הרי"ם זיע"א, ביום כ' תמוז תר"ח. בצעירותו נתייתם מאמו, שנפטרה בגיל צעיר, וגדל בבית זקנו הגדול. בצוותא עם בן דודו, לימים הרה"ק בעל שפת אמת, קיבל הרבה תורה והדרכה מפי זקנו.

ספרו "שפתי צדיק" הנו מהמקורות החשובים לתורת הרי"ם, בצוואותיו הוא מרבה להביא הנהגות מפי ה"חידושי הרי"ם", כמו כן ספרי החידושי הרי"ם על הש"ס והשו"ע יצאו לאור על ידו.

בשנותיו הצעירות קנה תורה במידה גדושה מפי זקנו, עד שהוא מכנהו במכתב להרה"ק רבי יעקב אריה מראדזימין, "נכדי המופלג בתורה", וכידוע החידושי הרי"ם לא היה מפליג בתארים. בהגיעו לפרקו, לקחו סבו כחתן לנכדתו היתומה, בת בנו הגדול הרה"ק רבי אברהם מרדכי זצ"ל אחות השפת אמת. החתונה התקיימה בגור בד' אדר תרכ"ד.

בהיותו צעיר לימים ביקר אצל כמה מצדיקי פולין על פי פקודת סבו, בהיותו אצל הרה"ק רבי אברהם מטשכנוב כיבדו מאד והתבטא אודותיו, "על האברך הזה ניכר צלם אלקים כפי שקיבלו, לא קלקלו בכלום".

בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, עקר רבנו את דירתו לפתע מפילץ לויערשוב, יום לאחר מכן נפל פגז ישירות על הבית בו התגורר והפכו לעיי חרבות. משם המשיך רבנו לטשנסטוקוב. בשנת תרפ"א נחלש וחלה, בשבת קודש פרשת ויצא עוד עלה לתורה בקריאת התורה במנחה, ועם צאת השבת נסתלק ועלה למרום.

לאחר הסתלקותו הדיפסו צאצאיו את צוואותיו המפורסמות, בשנים לאחר מכן הוציא לאור בנו ומלא מקומו הרה"ק רבי חנוך גד זיע"א את כתביו ומאמריו על התורה בספר "שפתי צדיק". הספרים נתקבלו בחיבה בקרב יהודי פולין מאחר ותוכנם שווה לכל נפש. (אוצר אגרות קודש)

היה בורח מן הכבוד והכבוד רודף אחריו

כל ימיו ולילותיו היו מוקדשים לתורה. בליל שישי רגיל היה ללמוד בעמידה כל הלילה ליד העמוד' שלו. משנן היה בכל עת מצוא משניות בעל פה, והתכתב בתורה עם גאוני דורו.

אחרי פטירת החידושי הרי"ם נסע לרבי חנוך מאלכסנדר כמו מרבית החסידים שמצאו שם את מקומם כהמשך לחידושי הרי"ם. רבי העניך כיבדו מאד, ופעם שלח לו כוס יין כשהוא מפטיר, 'הרוצה לנסך יין על גבי המזבח, ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין', קיימתי זאת כעת.

אחר פטירת הרבי מאלכסנדר כשגיסו ובן

בס"ד

דודו השפת אמת החל להנהיג את העדה הקדושה, היה רבינו ליד ימינו ושימש לפה לרבים מן החסידים שהיו נוהגים להעביר דרכו את שאלותיהם לשפת אמת.

אחר פטירת בן דודו הגאון הקדוש רבי פנחס אליהו אב"ד פילץ, בקשו בני הקהילה לבוא לכהן כאב"ד בעירם. במכתב שכתב טרם הגיעו לעיר לאחד ממקורביו, מ ש ת ק פ ת ענוותנותו הנדירה. הוא כותב, "עיקר שכחתי לבקש למעט כבוד בכל האפשרות, שזה משלושה דברים שמוציאין את האדם מן העולם, על כן נפשי בשאלתי לבל יפורסם יום בואי ואיני יודע מפני מה דחה שאבוא בליל ערב שבת קודש

להשיג בחנויות הספרים מרכז הזמנות: 1800-22-55-66

ירנו על משכבותם

משכבו יחזור המשניות שלמד, כי 'משנה' אותיות 'נשמה'... וזה שנאמר ביעקב אבינו עליו השלום (בראשית כח טז) 'וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ, רִמּוּ שֶׁהִיא שׁוֹנָה וּמַהֲרָה בַּמְשָׁנִיּוֹת כָּל הַלַּיְלָה עַד שֶׁהִקִּיץ מִתּוֹךְ לִימוּד מְשָׁנִיּוֹת, וְזֶהוּ 'מְשָׁנָתוֹ' ('ארן עדות' פרשת שלח).

על הפסוק (בראשית כח י"א): 'וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה. וַיִּפְגַּע בְּמַקְוֵם וַיֵּלֶךְ שָׁם כִּי בָּא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמַּקְוֵם וַיִּשֶׂם מֵרָאשֵׁיתָיו וַיִּשְׁכַּב בְּמַקְוֵם הַהוּא, פִּירַשׁ הַרְה"ק האביר יעקב זיע"א שיש כאן רמז על כך שראוי לעלות על משכבו מתוך דברי תורה. ואלו דבריו בספרו 'פתוחי חותם': אפשר לפרש הפסוקים האלה בדרך רמז, בהקדים במה שאמרו רז"ל (ברכות יד.) דהמתפלל כראוי ומשביע עצמו מדברי תורה ולן, נשמתו תמצא דרך סלולה לעלות למעלה ואין החיצונים דוחים אותה, והשכינה מברכת אותה בלילה בעלותה למעלה... וזהו שאמר 'יצא יעקב' היא נשמת הצדיק, כשיוצאת ממנו בלילה, יצאה שבעה בדברי תורה. וזהו 'מבאר' היא התורה שנקראת 'באר מים חיים' (ברכות נו.), כשיצא ממנה שבע, אז 'ילך חרנה' היא הסטרא אחרא שנקראת 'חרון אף' מסתלקת ממנו, ואין לה שום שליטה עליו... ואף על גב שקרא קריאת שמע והוידוי נקראת אבן, כמו שנאמר (שמות לא יח) 'לוחות אבן' ושל הקב"ה היא, לפיכך אמר 'מאבני המקום', ומה שכתב 'אבני' לשון רבים לרמז על שתי תורות, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, זה הצדיק מהרהר היה בשתייהן ומתוך הרהורן לן.

וכעין זה כתב הרה"ק החקל יצחק מספינקא זיע"א: יש לפרש על פי מה שאמרו חז"ל (ברכות יד.) דצריכין לישן מתוך דברי תורה, והתורה נקראת אבן כמו שנאמר (שמות כד יב) את לוחות האבן, וזהו 'מאבני המקום' דהיינו אותיות התורה, וכן כתב האור החיים, של הקב"ה שנקרא מקום ב"ה ובי"ש. וע"כ אמרו רבנן במדרש (סח יא) שנטל שני אבנים נגד שני לוחות הברית. ורבי נחמיה אמר שלשה נגד תורה נביאים כתובים, ור' יהודא אמר שנים עשר נגד ששה סדרי משנה והתלמוד שעליהם דהיינו י"ב, דבהם היה עוסק קודם השינה, ובהשינה כדאיתא במדרש ויקץ יעקב משנתו ממשנתו, דהיינו מלימודו.

(מתוך שיעורי הגה"ח רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

דרך השינה של הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא זיע"א היה בזה האופן: שתי שעות בלילה שכב על מיטתו, ושעה אחת משתי שעות הנ"ל ישב אצלו תלמידו הרה"ק רבי יצחק מווארקא זיע"א ואמר לפניו מדרש, ושעה השנייה ישב אצלו תלמידו הרה"ק רבי מנחם מנדל מקאצק זיע"א ואמר לפניו זוהר. והדרך היה כך: תלמידו הקדוש היה אומר לפניו, וכאשר ראה כי רבו הקדושים התחיל לנשום נשימה פסק לאמור כדי שרבו הקדושים יישן מעט, וכאשר נשם איזה נשימות הקיץ הרבי והתחיל בעצמו לאמור המדרש או הזוהר ממקום שפסק מקודם ולהלן, ואז התחיל תלמיד הקדוש לאמור לפניו להלן. כן היה דרך השינה של רבינו הקדוש בשתי השעות, ולאחר שתי שעות קם לגמרי ממיטתו ('עשר נפלאות' מערכת הרה"ק מפרשיסחא אות ח).

הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זיע"א הורה שבנו הרה"ק רבי מרדכי מבילגורייא זיע"א ישן בינקותו בחדר הספרים שלו. וקביעות היתה לו ללמוד עמו בטרם יעלה על יצועו. מידי לילה, לאחר שקרא קריאת שמע שעל המיטה, היה מהרי"ד שוטח קושיא בפני בנו, כדי שיעיין בה וירדם מתוך דברי תורה, ולמחרת בבוקר היה הרה"ק מבילגורייא מרצה לפני אביו את התירוץ שהגה ברעיונותיו. אירע פעם שחזר ארוך השתדך מאחורי דלת חדרו של הרה"ק מהרי"ד, כשאנשים רבים צבאו על דלתות ביתו למלאות משאלות לבבם לטובה וקוויטלעך בידיהם, אך מהרי"ד בושש מלבוא לחדרו. נכנס המשב"כ ר' אהרן יהושע גבאי לחדר הספרים וראה את מהרי"ד ניצב ליד מיטת בנו והוא לוחש באזניו דברי תורה. העז הגבאי ואמר: הלא השעה מאוחרת ובוחר מחכים חסידים רבים המבקשים להיכנס אל הקודש, ובין כה וכה הילד עייף ואינו קולט את הדברים. הסב מהרי"ד את פניו אל הגבאי ואמר אליו: אמנם עדיין מוחזר רך ואינו קולט את כל אשר אני דובר, אולם אין דברי יוצאים ריקם ולכשיגדל יבין למפרע את כל מה שאמרתי לו. לאחר פטירת הרה"ק מבילגורייא, כשהספידו אחיו הגדול הרה"ק מהר"א מבעלזא זיע"א הזכיר את אותה הנהגה והפטיר: לאבא זכרונו לברכה היה בהנהגה זו 'א רבישע ענין' ('אור הצפון' גליון כה).

הגיד הרה"ק רבי שרגא יאיר מביליברזיק זיע"א: איתא בספרים הקדושים סגולה לטהרה ללמוד משניות קודם השכיבה, וגם בשכבו על

נוצב ועימוד: שוקי קטר

מחוברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סינפי
"ספרי אור החיים"

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • **בית שמש:** שדרות האמוראים 63 | נחל ניצנים 3 | יהודה הנשיא 6 • **בני ברק:** רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • **מודיעין עילית:** שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 7 • **אלעד:** יהודה הנשיא 94 • **אשדוד:** יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנוס 8 • **ביתר עילית:** הרן 9 • **חיפה:** מיכאל 27 • **נתיבות:** הרמב"ם 1 • **נתיבה:** הס 18 • **פתח תקוה:** רוטשילד 75

ספרי אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

הלכות שבת

מאת הגאון רבי אהרן מרדכי גריץ שליט"א

ב"ה גריון א'

הלכות ערב שבת

והמארח מכין עבורו כל צרכי שבת מותר לנסוע אפילו נסיעה שמתארכת הרבה פרסאות.

ג. ועל סמך זה נוהגים כהיום להקל בנסיעות ארוכות בערב שבת. [שו"ע ומ"ב סימן רמט ס"א].

ד. כתב שנתנה ברורה שם: בהרבה אחרונים ראיתי שכתבו דצריך להיזהר לכתחילה שלא יסע עד סמוך לערב מפני שכמה פעמים נכשלים על ידי זה ובאים לידי חילול שבת.

ה. ועל זה הדרך כתב הקצות השולחן [סימן סט בבדי השולחן סק"ה]: ובפרט בנסיעה באוטומובילים (מכוניות) שנתחדש בזמנינו, צריך להיזהר שלא ליסע דרך רחוקה של איזה שעות בערב שבת, ולפחות מחצות היום והלאה, כי הקלקול מצוי בהם כאשר עינינו רואות, ולפעמים צריך כמה שעות לתקונם ועלול מאוד לבוא לידי חילול שבת ח"ו, והחכם עיניו בראשו.

ו. ולכן חייב אדם לתכנן את נסיעתו היטב ולקחת בחשבון כל אפשרות של תקלה בלתי צפויה בדרך שיוכל לבוא למחוז חפצו בעוד מועד, ולא יכניס עצמו לספק חילול שבת ח"ו. [שש"כ פמ"ב סכ"ד].

ז. וכבר הורו גדולי הרבנים, שלא לצאת לנסיעה בינעירונית שעתים קודם לזמן הדלקת הנרות, כשזמן הנסיעה לערך שעה.

ו. נסיעה במכונית סמוך לשבת.

בחוט שני [שם עמ' עז] כתב תוכחה לאלו שנוסעים במכוניתיהם סמוך לכניסת השבת לאחר הצפצוף, דיש בזה פריצת גדר בחומת שמירת השבת וזולזול בכבוד השבת שמראים שעדיין לא מוכנים לשבת.

ז. סעודה בערב שבת.

א. אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, כגון סעודת מרעים, ואפילו סעודת מצוה כשאינן זמנה דווקא בערב שבת, וכמה טעמים נאמרו בדבר, א' כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, ב' שלא יהא טרוד בסעודתו וימנע עצמו מלהתעסק בצרכי שבת, ג' שעושה את יום ערב שבת כשאר ימים, והוי כזולזול בכבוד שבת.

ב. סעודה שזמנה בערב שבת כגון ברית מילה או פדיון הבן מותר לעשותה בערב שבת, ומכל מקום לכתחילה מצוה להקדימה בשרית משום כבוד שבת, ובדיעבד יכול לעשותה אפילו לאחר זמן מנחה קטנה, ויאכל בה רק מעט כדי שיוכל לאכול סעודת ליל שבת לתיאבון.

ג. והוא הדין בסעודה שלישית בערב יום טוב שחל בשבת, או בסעודת פורים כשחל בערב שבת. [שו"ע רמ"א מ"ב ובה"ל סימן רמט ס"ב, רמ"א סימן רמט ס"ג, ובה"ל סימן רמט ס"ד, קצוה"ש סימן ס"ט בבד"ש תקכט סק"ה, וע' בשו"ע הרב ס"ז מה שהוסיף לענין סעודת ברית ופדיון הבן].

ד. בר מצוה שחל בערב שבת, מותר לעשות הסעודה בערב שבת, כדין סעודת מצוה שחל בערב שבת. [ערוך השולחן ס"ז, קצוה"ש סימן ס"ט בבד"ש סק"ו]. ובחוט שני [שם עס"ו] כתב, דנכון לעשות הסעודה בליל שיש.

ה. מסיבת אירוסין שאין נוטלים בו נטילת ידיים לסעודה, אלא מכבדים במיני מזונות, אינו בגדר סעודה, ומותר לעשותה בערב שבת. [מ"ב סק"ט].

ו. סעודת סיום מסכת מותר לעשות בערב שבת. [ביה"ל ד"ה או פדה"ב]. וכתב בחוט שני [שם עס"ז] דדוקא אם סיים בערב שבת ממש, דאז הוי סעודת מצוה שזמנה בערב שבת, אך אם סיים קודם לכן, הוי כסעודת מצוה שאין זמנה בערב שבת שאין לעשותה בערב שבת. ובקצות השולחן [סימן ס"ט סק"ז] כתב שלא לעשות סעודת סיום בערב שבת, דיכולים להותה לזמן אחר.

ז. מצוה להימנע בערב שבת גם מסעודה שרגיל בה בימות החול כשאוכל כדי שביעה, ברביע האחרון של היום. [היום מתחלק לשנים עשר חלקים וכל חלק ממנו הוא שעה זמנית, ומשעה תשיעית ומעלה הוי רביע האחרון של היום, ובשעות שלנו מחשבים את מספר השעות מהנה"ח עד השקיעה (לדעת כמה פוסקים), ומחלקים אותם לארבע, והחלק הרביעי הוא רביע האחרון של היום].

ח. ובימות החורף הקצרים, מצוה להימנע מסעודה גם לפני רביע האחרון של היום, אם הוא משער בנפשו שעל ידי האכילה לא יוכל לאכול סעודת ליל שבת לתיאבון. [שו"ע ומ"ב שם, ובשש"כ פרק מ"ב הע' ק"י הביא שהחזו"א הקפיד לאכול בע"ש קודם חצות הגם שלא אכל לחם].

ט. מותר לאכול ולשתות מעט, בלא קביעות סעודה עד זמן קבלת שבת. [שו"ע ס"ט, מ"ב סקט"ו].

א. תקנת עזרא לכבס הבגדים לכבוד שבת ביום חמישי.

א. כתב השו"ע [סימן רמב ס"א]: מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת, מפני כבוד השבת. והטעם שתיקנו לכבס ביום חמישי דוקא, ולא ביום שישי, יש אומרים דחששו שביום שישי מחמת חוסר הפנאי, לא יספיק לכבס. [א"ר]. ויש אומרים כדי שיהיו פנוים בה להתעסק בכל צרכי שבת. [מ"ב שם סק"ה, שעה"צ סקט"ז].

ב. אמנם בדיעבד אם לא הספיק לכבס ביום חמישי, מותר לכבס ביום שישי, כדי שיהיו לו בגדים מכובסים לכבוד שבת. [חוט שני שיעורי הגר"ב קרליץ ח"א ע"ג].

ב. כיבוס במכונת כביסה ביום שישי.

א. בזמנינו שמכבסים במכונת כביסה והכיבוס נעשה בצורה מהירה וקלה, מותר לכבס גם ביום שישי. [שו"ת אבני ישפה ח"א סמ"ט על פי מה שסתם המשנה ברורה בשער הציון שם סקט"ז כדעת האליה רבה דטעם התקנה הוא מחמת חוסר הפנאי לכבס בערב שבת, ובזמנינו אין לחוש לזה, דהכיבוס נעשה בצורה מהירה ובלא טורח גדול].

ב. ויש אומרים דגם בזמנינו, תקנת עזרא במקומה עומדת, ואין לכבס אלא ביום חמישי דוקא. [שש"כ פמ"ב ס"ה, חוט שני שם, והוסיף שם עוד, דהתקנה היא לכבס דווקא ביום חמישי, ולא בליל שישי].

ג. בגדים מיוחדים לשבת.

א. איתא במסכת שבת [ק"ג:] על הפסוק וכבדתו מעשות דרכיך [ישעיה נח יג], וכבדתו, שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול, והיינו שיהיו לו בגדים מיוחדים לכבוד שבת. וכתב המשנה ברורה [סימן רסב סק"ה] בשם האריז"ל, דטוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול, ואם אפשר לו, טוב שיהיה לו גם טלית אחר לשבת.

ב. ואפילו נמצא בין הנכרים ילבש גם כן בגדי שבת, כי אין המלבושים לכבוד הרואים, כי אם לכבוד שבת.

ג. וכתב בחוט שני [שם ענ"ב] דדווקא בבגדים שהאדם מתכבד ומתייקר בהם, כגון חליפה וכובע, אבל בגדים שאין הדרך להתכבד בהם כגון הבגדים הסמוכים לגופו, ואפילו חולצה או מכנסיים, כיון שדרכם להתלכלך ומכבסים אותם הרבה, באלו אין צריך שיהיו מיוחדים לכבוד שבת, אלא דצריך לכבסם ולנקותם לכבוד שבת.

ד. בגדי חורף, כגון מעיל או סוודר שאין דרך האדם להתכבד בהם, וגם אין רגילות לכבסם הרבה, אין צריך שיהיו מיוחדים לשבת, וגם אין צריך לכבסם במיוחד לשבת.

ה. נעלים כיון שדרכם להתלכלך, אין צריך שיהיו מיוחדים לשבת, ומכל מקום יצחצח הנעלים לכבוד שבת, ואפשר שיש מעלה בנעלים מיוחדות לשבת. [חוט שני שם, וכתב בכף החיים שם ס"ק כה שמדת חסידות להחליף הנעלים, והחז"ר"א במורה באצבע ס"ד סק"ט כתב, אשרי מי שיש לו בגדים מיוחדים מכף רגל ועד ראש לשבת, וכ"כ בקיצור של"ה שבת עקנ"ב].

ד. רחיצה לכבוד שבת.

א. מצוה לרחוץ כל גופו במים חמים לכבוד שבת, וכן מצוה לרחוץ הראש. ומצוותו בערב שבת, כדי שיהיה ניכר שהוא לכבוד שבת, ואם אי אפשר לו לרחוץ בערב שבת, יכול להקדימו ליום חמישי, וכל הסמוך יותר לשבת עדיף טפי, ואם אינו יכול לרחוץ כל גופו, ירחוץ לפחות פניו וידי. [שו"ע רמ"א מ"ב סימן רס ס"א].

ב. הטובל במקוה כשהמים חמים יוצא בזה מצות רחיצה לכבוד שבת. [חוט שני שם ע"ס].

ה. נסיעה בערב שבת.

א. אין נוסעים בערב שבת נסיעה המתארכת שיעור הילוך ג' פרסאות שהם י"ב מיל. [לשיטת הפוסקים ששיעור מיל הוא י"ח דקות, הוא שלש שעות ושלושים ושש דקות, ולשיטת הפוסקים ששיעור מיל הוא כ"ד דקות, הוא ארבע שעות וארבעים ושמונה דקות].

ב. והטעם, כדי שיוכל להגיע למחוז חפצו בעוד היום גדול ויכין כל צרכי שבת, ולכן אם מודיע למארחו קודם ליציאתו שעומד להתארח אצלו,

מלון יקרון והדושים נפלאים מלוקט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי חזקיהו אבן עזרא שליט"א

מִי־הָרְאָה חֶזְקִיָּא

חֶזְקִיָּא דְאֲזַרְיָה
יְסוּד חֲדָשׁ וְנִפְלֵא עַל הַפְּרָשָׁה

מעלת העשירות כשהיא לצורך מעשים טובים

בקשתו אלא שלא יעבירו העושר על דעת קונו, ושלא יהיה חפצו ליהנות מממונו אלא כפי צרכו, בבלתי יימשך אחר הנאות העולם, ושאר הממון שבידו יעשה גמילות חסדים והחזקת תורה, וכמו שהמשיך ואמר (שם כח כב) 'וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לו'.

רבות, ולא כמו שביקש מה' שיהיה לו לבוש ומזון רק כפי צרכו.

אכן עיקר הפירוש הוא שלא התפלל יעקב שלא יבוא לידי עשירות, כי העשירות יש בה גם צד טוב כשזוכה לעשות בממונו צדקה וחסד והחזקת התורה ולומדיה, ולא היתה

וּיְפָרֵץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֶאֱן רְבוּת וְגו' (ל, מג). צריך להבין, דלכאורה לא התקיימה תפילתו של יעקב אבינו שביקש (לעיל כח, כ) "וַיִּתֶּן לִי לֶחֶם לְאָכַל וּפְגַד לְלִבְשׁ", והתעשר בעשירות גדולה כמו שמעיד עליו הכתוב ששלפנו 'ויפרוץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן

מִילְתָּא דְפְלִיאָה

אין דבר יותר טוב מביזיונות

הבושה מבטלת גזירות קשות מעל האדם

וזאת יש לו לכל אדם להחזיר לקרבו, אמנם מבקשים אנו 'ואל תביאני לידי בזיון', אך לכל אדם ישנם מצבים בהם מאן דהו עולב בו ומשפילנו, ואז יש לו להבין כי אין דבר יותר טוב מהשפלה לפעול בעבורו ובעבור זרעו ישועה מעל הטבע, ואף אם נגזרה גזירה חלילה ניצול ממנה בכח הביזיונות, וזוכה לרב טוב בזכות אותם הרגעים בהם היה מן הנעלבין ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים שעליהם הכתוב אומר (שופטים ה לא) 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, מה לנו גדול מכך להקראות 'אוהביו' של מלך מלכי המלכים.

ולא לחינם אמרו הקדמונים שאם אדם היה יודע מה מרוויח מהביזיונות וכמה הם טובים עבורו בעולם הזה ובעולם הבא, הרי שהיה רודף אחריהם. וכדבריו המופלאים של רבי חיים ויטאל ע"ה בספרו **שערי קדושה** (ח"א שער ו): ואם יחרפך איש לא תעננו, והיה נעלב ולא עולב, כי על זה כתיב 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו', והעבר על מידותיך לכל מי שחטא, ולא תרגיש צער אפילו בלבבך כי טוב הוא לך, כי כל המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו (ר"ה ז), ומכל שכן עוונות וחטאות. ובסוף דבריו הקדושים מוסיף הוא על כולנה בשגב הביזיונות ואומר: **ואם עיני שכל לך היה לך לחפש מי שיצערך כי חיים אתה מבקש לך.**

אמנם לא כל אחד יכול לשמוח כאשר נשפך דמו 'אזיל סומקא ואתי חיורא', אך לכל הפחות ידע בליבו כי כאשר סופג ביזיונות - מתנה הם בשבילו, וכמו שאמר המלאך המגיד שהיה לומד עם **מרן הבית יוסף ע"ה** (מגיד מישרים ויקהל ד"ה עוד אמר), שאם היו יודעים אנשים את שכר הביזיונות והתועלת שהם זוכים לקבל בעבור שמדברים עליו בגנותו, היו שמחים כאילו הביאו להם מתנות כסף וזהב.

וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אֶסֶף אֶלְקִים אֶת חֲרַפְתִּי (ל, כג).

בכח ההשפלה שעובר אדם, נמתקים כל הדינים התלויים עליו ומתהפכים לרחמים, וכמאמר הכתוב ברחל אמנו בעת שילדה את יוסף הצדיק (בפרשתנו) 'ותאמר אסף אלקים את חרפתי' וביאר **בבאר מים חיים** (שם) שאמרה רחל כי ע"י 'חרפתי' מסתלקים ונאספים הדינים הנרמזות בשם 'אלקים', כי יסורין ממרקים עוונותיו של אדם (ברכות ה). **ואין לך יסורין גדולים מהבושה והביזוי כשמגיע לאדם.** וכן אמרו במדרש (משלי לא יד) על הפסוק (שם) 'הייתה כאניות סוחר' זו רחל אמנו, שהייתה מתביישת על הבנים בכל יום, לפיכך זכתה ויצא ממנה בן, שהוא דומה לספינה, שהיא מלאה כל טוב שבעולם, כך יוסף נתקיים כל העולם בזכותו, וכלכל את העולם בשני רעבון.

דבריו יתבארו ביותר על פי המסופר על הרה"ק רבי מנחם מנדל **מפרימשלאן ע"ה** שקרא לאוהביו לסעודת הודיה, וסיפר להם כי מקובל הוא שאם נגזר על האדם חולי או מכאוב שולח לו הקב"ה אדם שיפגע בו וישפילנו וכך יוצא הוא ידי חובת החולי או הכאב. אם כן, המשיך הרה"ק ואמר, היום זכיתי לביזיונות גדולים דבר המוכיח שעמדה כנגדי גזירה קשה ועצומה ולכן שלח הקב"ה ביזיונות גדולות אלו להצילני מהחולי, על כן מחויב אני להודות לו בקהל ועדה על חסדו הגדול שגמל עימי, כדרך כל אדם שניצל מחולי שיש לו להודות ולשבח על הצלתו כנאמר (קז יח-כב) 'כל אוכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות. ויזעקו וגו'. ישלח דברו וירפאם וגו'. יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברינה, ויותר מכך, שממני נמנע החולי עוד בטרם יבוא אלי בזכות הביזיונות.

ברזא דאח"ד רמזים נפלאים על סדר הפרשה

מצוות במסירות נפש מעוררות כוחות נשגבים מלעילא

הנשמה רוצה ליהנות בזכות מעשיה

והנה תכלית ירידת נשמות ישראל משורשם בעליונים לשכון בבתי חומר בעולם השפל והגשמי, כי אין הנשמה חפצה ליהנות ממתנת חנם וכל הנהגה מלחמו של חבירו הוא בוש להסתכל בפני הנותן, ולכן מרוצה הנשמה לירד לעולם הגשמי ולסגל לעצמה במעשיה חלק ונחלה בעליונים, כדי שתהיה ראויה ליהנות מזיו השכינה בזכות מעשיה, ולא במתנת חנם.

ולפי דברינו אינו מובן מדוע משתוקקת הנשמה לשוב בכל עת להידבק בעליונים, הרי דוקא כאן בעולם הזה הוא המקום לזכות בכוח מעשיה לשכר המובטח לצדיקים לעתיד לבוא, ואילו תשוב למעלה קודם זמנה שוב תזדקק למתנת חנם אשר אינה חפצה בכך.

במסירות נפש זוכה לשכר בכוח מעשיו

אכן פירוש הדברים הוא, כי בהיות הנשמה מוכנה למסור עצמה להידבק בבוראה, הרי בעצם כך היא זוכה בכוח מעשיה וקונה חלקה בשלמות בעולם הבא, כי האדם מצד עצמו אינו ראוי לשכר על מעשיו מאחר והכל הוא בחסד הבורא עמנו, וכמו שכתוב (איוב מא ג) 'מי הקדימני ואשלם', והרי אי אפשר לקיים שום מצוה בלי שיקדים ה' לתת לאדם הכלים לקיים בהם את מצוותיו, אבל המוסר את כל כוחותיו לה' בשלמות הרי הוא כביכול מקדים את הקב"ה ואינו צריך לעצמו מאומה, כי באמת מצד הדין נאמר בקיום המצוות (ויקרא יח ה) 'וחי בהם' ולא שימות בהם, והמוסר נפשו נכנס הוא עם הקב"ה לעובדו לפני משורת הדין, ומשום כך ראוי הוא מצד עצמו לנחול חלקו בעולם הבא, ואין בכך שום נהמא דכיסופא, כי הוא הקדים לעבוד את הקב"ה יותר מפי כוחותיו.

ועל ידי שהאדם בוחר בטוב בקיום מצוות התורה מתעורר על נפשו שפע קודש, והוא הנרמז בדברי חז"ל (אבות פ"ד מי"א) 'העושה מצוה אחת קנה לו פרקליט אחד', כי כוח הקדושה המתעורר מכוח קיום המצוות עומד לו כפרקליט טוב לסייע בידו להוסיף אומץ בעבודת ה', והוא זוכה להוסיף ולקיים עוד מצוות כמו שאמרו חז"ל (שם פ"ד מ"ב) 'מצוה גוררת מצוה', והבא ליטהר מסייעים בידו.

הנשמה משתוקקת לשוב לשורשה בעליונים

נשמת ישראל חצובה מתחת כיסא הכבוד, והיא חלק אלוה-ממעל (ראשית חכמה שער האהבה פ"ב), והיא מורכבת בגוף הגשמי בעולם הזה, ולרוב רוחניות הנשמה היא מבקשת לשוב בכל זמן לשורשה, כמו שמובא במדרש תהלים (סב ט) שנשמת האדם מבקשת בכל שעה לצאת מגופה ולעלות למעלה, וכיון שרואה את הקב"ה שמלוא כל הארץ כבודו, היא נרתעת לאחוריה ונשארת בגופה.

ופירש האלשיך הקדוש (ויקרא כו) שדרך כל דבר להשתוקק לשוב למקורו, וכשהנשמה מתבוננת איך שהיא חלק מקדושתו העליונה והיא שוכנת בחומר העכור, הרי היא משתוקקת להיפרד מן הגוף ולהידבק בעליונים, אבל כשהיא נזכרת ביוצרה שעם היותו קדוש מכל קדושה הרי הוא שורה בעולם השפל התחתון, אזי גם הנשמה מתנחמת וחוזרת לשרות בגוף האדם. וזהו שנאמר (שם פסוק יא) ונתתי משכני בתוככם, שהקב"ה ישרה שכינתו בתוכינו, ועל ידי זה 'לא תגעל נפשי אתכם', היינו שנפש האדם הרוחנית תתנחם בראותה השכינה בתחתונים, ועל ידי כן לא תגעל הנפש מלהתקיים בגוף האדם.

והנה מלאכי אלקים עלים ויורדים בו (כח יב). כתב האור החיים הקדוש שבשעה שמקיים האדם מצוות התורה הוא מעורר על נפשו שפע הארת קדושה, וזה ביאור הכתוב 'מלאכי אלהים עולים ויורדים בו', שעל ידי קיום המצוות מעלה האדם מלאכים וכוחות הקדושה מלמטה למעלה, ועל ידי התעוררות התחתונים מתעוררים העליונים להוסיף ולהשפיע קדושה כנגדם, ונשמתו מתגברת בקדושה נוראה משפע היורד אליה מן העליונים.

שתי נפשות באדם

דהנה כתב בשערי קדושה לרבנו חיים ויטאל ע"ה (ח"א שער א-ג) שהאדם יש בו שתי נפשות, טובה ורעה. עיקר הנפש שורשה בארבע יסודות רוחניים המכוונים כנגד ד' אותיות שם הוי"ה, והיא מתפשטת ברמ"ח איברים ושס"ה גידים, ומזונה מתרי"ג מצוות שכנגד איבריה וגידיה. וכנגד הנפש הקדושה נבראת גם נפש רעה כי 'זה לעומת זה עשה אלהים' (קהלת ז יד), ושורשה מד' יסודות רעים הכוללים ארבעה אבות נזיקין וארבעה מראות נגעים, והיא הנפש הרעה המתגברת להחטיא את האדם ולאבדו.

ובעוד שיש לאדם מלחמה עם יצרו והוא גובר עליו ומקיים המצוות כולן הוא הנקרא 'צדיק'. ומי שזוכה לטהר עצמו מכל מידה רעה, עד שטבעו משתוקק אל הטוב ואין גופו מושכו להחטיאו, זו מדרגה גבוהה עוד יותר והוא הנקרא חסיד.

התגברות הנשמה מכוח המצוות

הקב"ה מסייע לבני ישראל לבחור במצוות, כמו שכתוב (דברים ל יט) 'החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה', שהקב"ה בעצמו נותן לפני האדם את הבחירה בין טוב לרע, והקב"ה עומד על גבי האדם ונותן לו כוח לבחור בחיים.

שכר המענג את השבת

וניתן בה הכוח לדבר דברי קדושה בבחינת תורה שבעל פה. וזהו הרמז בלשון הכתוב (ישעיה נח יג) 'אם תשיב משבת רגלך וגו' ממצוא חפצך ודבר דבר', ולא כתוב 'ומדבר דבר' לשון זהירות מדיבור לא ראוי, כמו שכתוב 'ממצוא חפצך', אלא כתוב 'ודבר דבר' לשון צווי לדבר דיבורים, כי על ידי פתיחת פי ה' בשבת ניתן בנו הכוח לדבר דיבורים קדושים.

יעקב אביך, ונחלת יעקב האמורה כאן היא נחלה בלי גבולות ומיצרים, כמו שנאמר ביעקב אבינו 'ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה'.

דיבורי קדושה ביום השבת

מסיים הכתוב (ישעיה שם) כי פי ה' דיבר, וזו מתנת השבת שזוכים בה לפתיחת פי ה', כמו שכתוב שיום השבת מכוון כנגד הפה,

והיה זרעך פֶּעַפֶּר הָאָרֶץ וּפְרָצַת יְמֵה וְקִדְמָה וְצִפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרָכֹךָ כָּךְ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה וּבְזִרְעָךָ (כח יד). מצות עונג שבת יקרה והכיבה היא מאוד, וכפי מה שמכבדים את השבת להתענג בה, כך זוכים שיתמלאו משאלותינו ברוחניות ובגשמיות, כמו שאמרו (שבת קיח). כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח יד) 'אז תתענג על ה' וגו' והאכלתיך נחלת

התפלל שבכל מקום שיהיה - לא יהיה לבו חלוק על המקום

באותה שעה ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, וממילא ידע כל אדם ויחזק בליבו אמונה זאת שעל אף שהקדוש ברוך הוא נקרא 'הגדול, הגבור, והנורא', ולו דומיה תהילה' (עפ"י תהלים סה ב), אף על פי כן יקר בעיניו דבריהם של עמו ישראל ומגיע מהם תענוג לבורא יתברך, אפילו ממי שהוא חס ושלום בדיוטא תחתונה, ובוודאי אין הקדוש ברוך הוא מואס חס ושלום בשום תפילת עמו ישראל.

אברהם אבינו הכין דרך של התקרבות בכל מקום

והנה גם בזה כבר סלל אברהם אבינו ע"ה את הדרך בשבילנו בניו אחריו, שנדע כי בכל מקום ובכל עת יכול כל איש ישראל לעבוד את השם יתברך, כמו שנרמז בפסוק (בראשית כב ד) 'וירא את המקום מרחוק', שראה ממרחקים את הטענה הזאת שיש מקומות שבהם אין אפשרות לעבדו יתברך שמו, אלא ידע ש'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך' (להלן כ כא), והדבר אפשרי בכל מקום.

בכל מקום אפשר להתקרב על ידי העסק בתורה

נראה להסמיק לזה האמור במשנה (אבות פ"ד מ"ג) 'אין לך אדם שאין לו שעה', 'שעה' מלשון רצון, שבעומק לבבו של כל איש ישראל טמון הרצון לעבוד את בוראו, 'ואין לך דבר שאין לו מקום', 'דבר' זו הלכה (סנהדרין פז), ותמיד בכל מקום אפשר להידבק ולהתקרב אל התורה ונותן התורה, שהרי מיום שנחרב בית המקדש אין לו להקדוש של ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד (ברכות ח). וממילא על ידי התורה אפשר לעבוד הבורא יתברך שמו ולהתקרב אליו בכל עת ובכל מקום. ועל דרך זה פירש הרה"ק רבי מנחם מנדל מקוצק ע"ה האמור במשנה (אבות שם מ"ד) 'רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה', שלכל מקום שאתה גולה תעשה ממנו מקום תורה, כי בכל מקום אפשר להתקרב על ידי התורה.

תמיד בכל עת ובכל שעה אפשר לכל איש ישראל להתפלל אל הקדוש ברוך הוא, כמו שפירש הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ בעל זרע קודש ע"ה (ואתחנן ד"ה ואתחנן ה'): 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר, שלא אמר באיזה עת דיבר שעליה אמר 'בעת ההיא', ללמדנו שבכל עת ועת יתפלל האדם לפי העת ההיא שנמצא עומד בה, יהיה העת איזה עת שרק יהיה.

לא להמתין להתעוררות העליון ורוח ממרום

כענין זה מובא בשם המגיד מקוויניץ ע"ה (ראה באר משה ויחי ד"ה נפתלי) לבאר הפסוק (קהלת יא ד) 'שומר רוח לא יזרע, ורואה בעבים לא יקצור', כלומר מי ששומר ומחכה עד שיערה עליו רוח ממרום והתעוררות העליון להתפלל ולעבדו יתברך שמו, איש כזה לא יזרע זריעה בעבודת השם לעולם, ואילו 'רואה בעבים' היינו מי שרואה להתפלל ולעבוד את השם אף כשהוא נמצא בעביות וכאילו עב הענן סך בעדו שאין מוחו בהיר כל כך, ואף על פי כן מתחזק ועובד עבודתו, 'לא יקצור', זה האיש לא יקצר לעולם בעבודת הבורא ברוך הוא.

ה' יתברך שומע תפילת כל פה - אף מיהודי הפשוט ביותר

כך הוא ממש בבחינת נפש, שאין איש מבני ישראל שאינו מסוגל להתפלל ולעבוד את השם יתברך, ובכל מדרגה שהוא הקב"ה שומע בקשותיו, כמו שאומרים בתפילת שמונה עשרה 'כי אתה שומע תפילת כל פה עמך ישראל ברחמים', שאף אם התפילה היתה בבחינת 'פה', דהיינו מן השפה ולחוץ ובלי כוונה, אף על פי כן הוא יתברך שומע ומקבל צעקתו.

וכך מפורש בתורה הקדושה אצל ישמעאל 'כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם' (בראשית כא יז), ובגמרא (ר"ה טז): 'פירשו שהאדם נדון לפי מעשיו

וַיִּפְגַע בְּמִקוֹם וַיִּלֶן שָׁם כִּי בָּא הַשָּׁמַיִם וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמִּקוֹם וַיִּשֶׂם מֵרָאשֵׁי תֵיב וַיִּשְׁכַּב בְּמִקוֹם הַהוּא (כח, יא).

כתב הבית אהרן (ויצא ד"ה ויפגע ה-ב') דברים נפלאים, לפרש הכתוב בפרשתנו אצל יעקב אבינו ע"ה 'ויפגע במקום', 'ויפגע' מלשון תפילה, שהתפלל לפני הקדוש ברוך הוא שבכל מקום שיהיה, לא יהא לבו חלוק על המקום, ובכל מקום יהיה לבו שווה עם המקום. והוא על דרך שפירש הרה"ק ר' שלמה מקארלין ע"ה את דברי הספרי שהובאו ברש"י בפסוק (דברים ו, ה) 'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך', ודרשו 'שלא יהיה לבך חלוק על המקום', ואמר הפירוש בדבריהם, אשר בכל מקום יעבוד את השם יתברך, כי יש בני אדם שהם נמצאים באיזה מקום ואינם עובדים את השם יתברך, וטענתם בפיהם שהמקום גורם לכך, כי אם היה נמצא במקום אחר בודאי היה עובד השם יתברך בכל כוחו.

על זה אמר המדרש שחלילה מלומר כן, 'שלא יהיה לבך חלוק על המקום' שאתה נמצא בו, כי אין המקום גורם שום מניעה לעבודתו יתברך, שהרי הכל מאתו יתברך שמו, וכיון שרצונו שיהיה האדם כעת במקום הזה מסתמא גלוי לפניו שזה המקום לא יגרום שום מניעה לעבודתו, רק המניעה מצד האדם.

וזה פירוש הכתוב 'ויפגע במקום', שיעקב אבינו ע"ה התפלל שבכל מקום שיהיה לא יהיה לבו חלוק על המקום ויעבוד אותו בכל מקום ומקום. ואכן מה כתוב אחר כך (בראשית כח טז-יז) 'אכן יש ה' במקום הזה וגו' מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים', כי יעקב אבינו ע"ה הרגיש קדושה בכל מקום ולמד לעבוד את ה' יתברך בכל מקום ובכל זמן.

תפילה לבורא עולם בכל עת ובכל שעה

כך הדבר בבחינת השנה והזמן, שלא יאמר האדם עתה אין לי מוח הראוי לתפילה ולכן לא אתפלל עכשיו רק כשאפנה אתפלל כראוי וכנכון, אלא

יצא לאור ע"י מכון אור לישראלים
© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק או להעתיק ללא אישור
מפורש בכתב ממכון אור לישראלים

אַתָּה בְּנוֹת

פְּרֶשֶׁת תּוֹלְדוֹת

לְשִׁמּוֹן שְׁפַרְנִי

כ"ד, א' סיון תש"ס

שְׁזָה נוֹגַע לְבָנוּ, וְעָנְשׁוּ שֶׁל הַבֶּן וְדַאי הִיָּה נוֹגַע בּוֹ כִּף כָּף פְּאָלוּ הִיָּה זֶה הַעֲנֵשׁ הַפְּרָטִי שְׁלוֹ, לְכֵן שְׂמַח הָאֵב וְאוֹמֵר: בְּזֶה שִׁחַנְכֵתִי אֶת בְּנֵי לְלַמֵּד תּוֹרָה עַד מְלֵאת לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וְהִבְאֵתוּ לְמִקְרָא, מִשְׁנָה, מִצְוָה, עַל יְדֵי זֶה יִכּוֹל אֲנִי לֹאמֵר אֶת הַבְּרָכָה 'בְּרוּךְ שְׁפַרְנִי', כְּלוֹמֵר נָקִי אֲנִי וּפְטוּר, הִיֹּת וְשִׁמְרָתִי 'מְעַנְשׁוּ שֶׁל זֶה' כְּשֶׁהִדְגַּשׁ הוּא עַל 'שֶׁל זֶה' דִּיקָא, אֲנִי שִׁמְרָתִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה שְׁלֹא יַעֲנֵשׁ, וּמִמִּילָא יֵשׁ לִי חֶלֶק נֶכֶר בְּדַרְךְ הַטּוֹבָה בַּהּ צוֹעֵד בְּנִי, כִּי מְלֵאתִי אֶת תְּפִיקָתִי כְּרֹאֵי, שְׁכַתוֹצְאָה מִמְּנֵו הַיֶּצֵר הַטּוֹב בְּעַת הַגִּיעוּ עִתָּה בְּמֵלֵאת לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, יִמְשִׁיךְ עוֹד לְהִלָּחֵם בְּיֶצֶר הָרָע, וּמִמִּילָא דְאֶגְתִּי לְבָנִי שְׁלֹא יִגִיעַ חֲלִילָה לְיַדִּי עֲבֵרוֹת, רַק שִׁיְהִיָּה בֵר מִצְוָה אֲמַתִּי, וְיִמְשִׁיךְ וְיִרְבֶּה לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְרָאָה זֶה פְּלֵא, 'בְּרוּךְ שְׁפַרְנִי' עוֹלָה כְּמִסְפֵּר 'מִקְרָא מִשְׁנָה מִצְוָה', כְּלוֹמֵר נָקִי אֲנִי מִן הַתְּחִיבוּתִי, כִּי עַד מְלֵאת לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה הִבְאֵתִי לוֹ מִקְרָא מִשְׁנָה וּמִצְוָה.

וְהוּוּ דִיִּיק לְשׁוֹן הַמְדַרְשׁ רַבָּה פְּרֶשֶׁת תּוֹלְדוֹת (סג י'): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, צְרִיךְ אָדָם לְהַטְפִּיל בְּבָנוּ עַד י"ג שָׁנָה, מִכָּאֵן וְאִילָךְ צְרִיךְ שִׁיאֲמַר 'בְּרוּךְ שְׁפַרְנִי מְעַנְשׁוּ שֶׁל זֶה'. וּפְרֹשׁ בְּמִתְנֵוֹת כְּהֵנָּה, לְהַטְפִּיל לְלַמֵּד עִמּוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת עִי"ש, רְצָה לֹאמֵר, אַחַר שֶׁטְפַל עִמּוֹ לְלַמֵּד אוֹתוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת זֶה מִקְרָא מִשְׁנָה וּמִצְוֹת תְּפִלִּין, עַל יְדֵי זֶה פְּטָרְנִי, הֵינּוּ עֲשִׂיתִי מַה שְׁמַטְל עָלַי שְׁלֹא יְבוֹא יְלֵד זֶה לְיַדִּי עוֹנֵשִׁין (מִתּוֹךְ מֵאֲמַר 'חֲנוּךְ לְנַעֲר' קוֹבֵץ 'תְּפֹאֶרֶת יִשְׂרָאֵל' מוֹדִיעֵץ תְּשַׁרִי תש"ד עמ' 9-10).

(ספר ספיר ויהלום - להרב הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

עַד עִתָּה בְּגִין חֲטָאֵי בְנוּ, וּמַעֲתָה יוֹשְׁתוּ עַל רֹאשׁ הַבֶּן, וּחֲכָמִים עוֹד תִּקְנוּ בְּרַכָּה מִיְחַדֵּת עַל כֵּף, שֶׁהִיא הַדְּגִשָּׁה שֶׁל הַשְּׂמִיחָה, וְעוֹד וּבְהִבְלָטָה יִתְרָה בְּעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה, הַיִּתְכֵן.

וְלִכֵּן אֲמַרְתִּי לְפָרֵשׁ בְּעַת הַבֵּר מִצְוָה שֶׁל בְּנֵי דוֹד'ל שִׁיחִי בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית תש"ג, שֶׁהַפְּרוּשׁ הוּא שׁוֹנָה לְחִלוּטִין. כִּי הַיֶּצֵר הָרָע שׁוֹלֵט עַל הָאָדָם מַעַת לְדָתוֹ (סְנַהֲדֵרִין צא): וְהַיֶּצֵר הַטּוֹב מְגִיעַ רַק כְּשֶׁנַּעֲשֶׂה בֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וַיּוֹם אֶחָד (אֲבוֹת דְּר"נ פט"ז מ"ב), אִם כֵּן אֵיזָה כַּח כָּבֵד יִכּוֹל לְהִיֹּת לְיֶצֶר הַטּוֹב לְהַשְׁפִיעַ עַל הַנַּעַר וּלְשַׁנּוֹתוֹ לְטוֹבָה, לְאַחַר שֶׁהַיֶּצֵר הָרָע אֲחִזּוּ וְשִׁלְט בְּיֶלֶד שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים תְּמִימוֹת. רַק לְכֵן נִתְּנוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל בְּפָרְקֵי אֲבוֹת (פ"ה מ"א) אֶת סִדְרֵי הַלְמוּד לְיֶלֶד, בֶּן חֲמֵשׁ לְמִקְרָא, בֶּן עֶשְׂרִי לְמִשְׁנָה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת, וְהַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל תְּפִלִּין הִרִי הוּא מְקוֹם לְפִי מְנַהֲגוּ חֲדָשׁ לְפָנָי שֶׁנַּעֲשֶׂה בֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. זֹאת אוֹמְרַת שְׁעוֹד בְּטָרָם מְגִיעַ הַיֶּצֵר טוֹב, לֹא מְאֻפְשָׁרִים לְיֶלֶד לְקַבֵּל כָּלֵל אֶת הַיֶּצֵר הָרָע, כִּי ה'מִקְרָא, מִשְׁנָה, מִצְוָה' שְׁעֵמּוֹ בְּמִשְׁךְ הַזְּמַן עַד שְׁנַת הַשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, הֵם כְּמוֹ חֲלִילִים הַלּוֹחֲמִים בַּחֲרוּף נֶפֶשׁ שְׁלֹא לִתֵּת מְנוּחָה לְיֶצֶר הָרָע לְהַתְחַזֵּק בְּאַחִיזָתוֹ, עַד לְהַגְעֵת הַיֶּצֵר הַטּוֹב, וּבְגִין כֵּף יִכּוֹל הַיֶּצֵר הַטּוֹב בְּהַגִיעוּ בְּשַׁנַּת הַשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְלַחֵם נִגַּד הַיֶּצֵר הָרָע וּלְשַׁמֵּר אֶת הָאָדָם מֵעֲבֵרָה. לְכֵן מַעֲתָה נִכּוֹן הַדְּבָר שֶׁתִּקְנוּ חֲכָמִים שֶׁהָאֵב בְּעַת מְלֵאת לְבָנוּ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, יִלְהִיב וְיַפְתַּח אֶת ה'בֵּר מִצְוָה' בְּאֲמִירַת הַבְּרָכָה 'בְּרוּךְ שְׁפַרְנִי'. כִּי זֶה אֶכֶן מַה שֶׁהָאֵב מִתְכַּוֵּן לֹאמֵר, שֶׁאִם הַנַּעַר לְאַחַר הִיֹּתוֹ בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וַיּוֹם אֶחָד יִנְהַג שְׁלֹא פְדִין, הִיָּה זֶה נוֹגַע לוֹ מִמֵּשׁ כְּשֵׁם

בְּרַכַּת 'בְּרוּךְ שְׁפַרְנִי'

וְיִגְדְלוּ הַנַּעֲרִים וְיִהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שְׂדֵה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשָׁב אֱהָלִים (כה, כז).

וּבְמִדְרַשׁ רַבָּה (סג, י'): רַבִּי לְוִי אָמַר מִשֶּׁל לְהַדָּם וְעֶצְבוֹנִית שֶׁהִיוּ גְדֻלִים זֶה עַל גְּבִי זֶה, וּכְיִן שֶׁהִגְדִּילוּ וְהַפְּרִיחוּ זֶה נוֹתֵן רִיחוֹ וְזֶה חוּחוֹ, כֵּף כָּל י"ג שָׁנָה שְׁנִיָּהם הוֹלְכִים לְבֵית הַסֵּפֶר וּשְׁנִיָּהם בְּאִים מִבֵּית הַסֵּפֶר. לְאַחַר י"ג שָׁנָה זֶה הִיָּה הוֹלֵךְ לְבֵית מְדַרְשׁוֹת וְזֶה הִיָּה הוֹלֵךְ לְבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכְבִים. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, צְרִיךְ אָדָם לְהַטְפִּיל בְּבָנוּ עַד י"ג שָׁנָה, מִכָּאֵן וְאִילָךְ צְרִיךְ שִׁיאֲמַר 'בְּרוּךְ שְׁפַרְנִי מְעַנְשׁוּ שֶׁל זֶה'.

סֵפֶר הַרְה"ק ר' אַבְרָהָם יִצְחָק קֶאֱהָן מִתּוֹלְדוֹת אֶהְרֵן זיע"א, בַּעַל 'דְּבָרֵי אֲמוּנָה', שְׁבִיּוֹם שֶׁנַּעֲשֶׂה גְדוֹל, בֵּר מִצְוָה, שְׁכִידוּע מוֹהַר הַקְּדוּשׁ שְׁאָז מְקַבְּלִים אֶת מְלֶאךְ הַיֶּצֵר טוֹב, הַרְגִישׁ בְּיוֹם קְדוּשׁ זֶה אוֹר מְפֹלָא וְנֵעַם תַּעֲנוּג רוּחָנִי עַד שֶׁהַרְגִישׁ שְׁעוֹד מַעַט אֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְסַבֵּל עוֹד. וּבְקֶשׁ מַה־שִׁי"ת שִׁיּוּכַל לְסַבֵּל וּלְקַבֵּל אֶת הָאוֹר ('זְכוּר לְאַבְרָהָם' עִמּוֹד קִצּוֹ אוֹת טז).

עֲשִׂיתִי מַה שְׁמַטְל עָלַי

כְּתַב הַרְה"ק ה'אֲמַרִי שְׂאוּל', רַבִּי שְׂאוּל דִּידִיָּה אֶלְעָזָר טְאוֹב מִמְּאֻזִּץ זיע"א: בְּעַת שֶׁהָאֵב מִשְׁמִיעַ הַבְּרָכָה 'בְּרוּךְ שְׁפַרְנִי מְעַנְשׁוּ שֶׁל זֶה', מְפָרְשִׁים בְּפִשְׁטוֹת שֶׁהָאֵב שְׂמַח שֶׁהוּא נִהְיָ פְטוּר מִכָּאֵן וְאִילָךְ מְלַחֵעֲנֵשׁ עַל חֲטָאֵי בְנוּ שֶׁנַּעֲשֶׂה בֵּר עוֹנֵשִׁין בְּעֶצְמוֹ. וְדָבָר זֶה אֵינּוּ מוֹבָן, שֶׁהִרִי תְּמִיד רוֹאִים אֲנִי שְׂאָב מוֹכֵן לְסַבֵּל עַבּוּר בְּנוּ, 'כְּרַחֵם אֵב עַל בְּנִים', וְכֵאֵן זֶה לְהַפְּךָ. הַיִּתְכֵן שְׂאָב הִיָּה מְרַצָּה וְשְׂמַח שְׂמַחִים מְסִירִים מְעָלִיו אֶת עַל הַעֲנָשִׁים שֶׁהִיוּ לוֹ

אֵיזָה פְּסוּק יַחִיד בְּפְרָשָׁה מְזַכֵּיר אֶת כָּל הַקְּשָׁרִים הַמְשַׁפְּחָתִים הַבָּאִים: סב וּנְכַד, סב וּנְכַדָּה, אָב וּבֶן, דוֹד וְאֶחָיו, בַּעַל וְאִשָּׁה, שׁוֹעֵר וְחֹתֵן, אָח וְאָחוּת?

חִידוֹן אַתָּה בְּנוֹת - נוֹשֵׂא פְרָסִים

פְּתָרוֹן חִידָה וְכֵן שֵׁם הַזּוֹכָה, יִפְרַסְמוּ אִי"ה בְּגִלְיוֹנוֹת הַבָּאִים הַפּוֹתְרִים נִכְוֵה יִכְנַסוּ לְהַגְרָלָה אִי"ה עַל סִידוֹר מְתִיבַת מְנַחֵם מְעִרֵב בְּהוֹצָאת "עוֹז וְהַדְרָא". אֶת הַפְּתוּרָנוֹת יֵשׁ לְשַׁלּוֹחַ אֵלֵינוּ עַד לְיוֹם שְׁנֵי לְמַסְפֵּר פֶּקֶס: 077-470-26-81 אוֹ לְמִייל: magdenot@gmail.com

נֹא לְכַתּוּב שֵׁם, כְּתוּבַת מְדוּקָה וְטוֹלְפוֹן. בְּרֹאשׁ הַדָּף לְצִיין "עַבּוּר חִידוֹן לְנוֹעַר".

פְּתָרוֹן חִידָה - פְּרֶשֶׁת רֹאֵה:

ש. אֵיזוֹ מִצְוָה בְּפְרָשָׁה זֹו כּוֹלֶלֶת דְּלֶת?

ת. אִם עַבְד עֲבָרִי רוֹצֵה לְהַמְשִׁיךְ וּלְעַבּוֹד אֶצֶל אֲרוּנִי יוֹתֵר מִשְׁשׁ שָׁנִים, צְרִיכִים לְרַצּוֹעַ אֶת אֲזוּנֵי הַיְמִנִית בְּדֶלֶת (דְּבָרִים טו יז).

שֵׁם הַזּוֹכָה בְּסִידוֹר מְתִיבַת מְנַחֵם מְעִרֵב בְּהוֹצָאת "עוֹז וְהַדְרָא":

פְּרֶשֶׁת רֹאֵה:

ה' דוֹד לְצִיָּקִין מְמוֹדֵיעִין עֵילִית.

מקושרים

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה

מתוך אוצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

גיליון ז'

פרשת ויצא | תשפ"ה

התפילה בפרשה

אמרי שפר ממאורי האומה

"וַיִּקְרָא יַעֲקֹב מִשְׁנֵנו וַיֹּאמֶר אֲכֹן יֵשׁ ה' בְּמִקוֹם הַזֶּה... אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם" (כח, טו - יז). ואיתא במדרש (בראשית רבה טו, ז): **"וַיִּקְרָא יַעֲקֹב מִשְׁנֵנו"**.

כי בודאי על ידי עסק התורה לשמה - יכול לבוא לקדושה גדולה, כשלומד לשמה ומדבק עצמו בנפשו ורוחו ונשמתו באותיות התורה. אמנם, אף על פי כן לא יוכל לבא לעיקר היראה והאהבה וההשתוקקות לעבודתו יתברך שמו ולהשיג אלקותו - רק על ידי התפלה במסירות נפש ובהתלהבות, כידוע מכל ספרי הקדושים.

והנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל (ברכות כו, ב) ויפגע במקום - שתיקן תפלת ערבית, הנה לא ידע עד עתה סוד התפלה איך היא גדולה. ומצינו (מגילה יז, א) שנטמן יעקב בבית מדרשו של שם וְעָבַר וּלְמַד תּוֹרָה, נמצא ידע סוד התורה. אמנם לא בא להתגלות אלקותו יתברך שמו עד עתה, שנתגלה עליו אחר שעמד על סוד התפלה.

וזה פירוש המדרש ויִיקֶץ יַעֲקֹב מִשְׁנֵנו - ממשנתו, רצה לומר, מתורתו. שנתעורר על ידי התפלה הזאת, והבין שלא בא לתכלית ההשגה על ידי התורה לחוד (מאור ושמש).

ואני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בפרשה

לפתחו של הגאון ר' אליהו חיים מייזל זצ"ל, רבה הנערץ של לוד' אשר נודע כחכימא דיהודאי, הונחה שאלה כבוד משקל, לאור מקרה מביש שאירע בבית הכנסת הראשי שבעיר במהלך השבת שקדמה להצגת השאלה בפניו.

היה זה כאשר פלוני, מעתירי הממון ובעלי המאה בקהילה, חשק לרכוש עלייה לתורה, ולא סתם עלייה אלא את החשובה ביותר.

בדרך כלל היה מובן מאליו כי בעל המאה הינו לא רק בעל הדעה, אלא גם בעל הכבוד והמעמד המאפשרים לו לקבוע מי, מתי ולמה יקבל כיבוד זה או אחר, וכל מה שנדרש היה להציע את הסכום הגבוה ביותר.

אולם לא כך הפעם. אי מי מפשוטי העם, אדם מעוט יכולת שחפץ לזכות ולו פעם אחת בעלייה זו, קרא תיגר על הצעתו של הגביר והעלה את המחיר. הגבאי העיף מבט סקרן לעבר האיש שמעז לערער על חזקתו של הגביר, אולם זה האחרון התעלם מהמבטים והמשיך בשלו - העשיר מציע מחיר, והוא בשלו, מאתגר אותו במחיר גבוה יותר.

פה ושם נשמעו קולות המוחים על כבוד ה'וד מעלת' הנגיד הקהילתי, המתבזה במשא ומתן מול אדם מן השורה. אחרים דווקא צידדו בזכותו של כל יהודי, פשוט ככל שיהיה, לרכוש עלייה ככל היחפוץ. מפה לשם הפך המצב ללא-נעים בעליל, האווירה החלה להתחמם ועד מהרה גלש הדבר לצעקות, ומשם - למכות, וכדי ביזיון וקצף.

פנו אפוא הגבאים והפרנסים לרב העיר, והציגו בפניו את ההצעה הבאה - הבה נימנע לעתיד מלמכור את העליות, נעלה כל אחד בתורו לפי סדר קבוע, וחסל סדר מריבות וביזיון בית הכנסת. הרב האזין לדברים, הרהר רגע קל, ופסק נחרצות לשלילה.

'אכן מזעזע הדבר וראוי לכל ביקורת' הגיב בחכמה, 'אולם מוטב שיתקוטטו אנשים על ענייני כבוד ומעמד בבית הכנסת, ולא יחפשו זאת במקומות אחרים'.

בדרך הלצה ניתן להבין מתוך סיפור זה את פשר הפסוק (כח, יא): **"וַיִּפְגַּע בְּמִקוֹם וַיִּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשָּׁמַשׁ וַיִּקְח מֵאֲבְנֵי הַמִּקוֹם וַיִּשֶׂם מִרְאשֵׁיתוֹ, וּפִירֵשׁ רִשׁוֹ: "הַתְּחִילוּ מְרִיבוֹת זֹו עִיּוֹם זֹו... מִיד עֵשָׂאן הַקֵּב"ה אֲבָן אַחַת"**.

יעקב אבינו ראה שיש מריבות, הציבור מתקוטט והרוחות מתלהטות. בחר אפוא יעקב לעמוד ולהתפלל: **"וַיִּפְגַּע בְּמִקוֹם"** [עיי' רש"י עפ"י חז"ל], כדי שלכל הפחות יהיה זה מקום תפילה...

המשך בעמוד הבא

"וַיִּקְח אֶת אֲחִיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וַיִּדְבֹק אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד" (לא, כג).

והנה אומר: **"וַיִּדְבֹק אֹתוֹ"** הנה דרך ישראל - ומה גם הצדיקים - כי בעת צרתם נוסף על היותם קרובים אל ה', מתדבקים יותר על ידי תפלה בכל לב, וזה יאמר שממוראת לבן ישיגנו שם נדבק בכל לבו אל ה', וזהו אומרו **"וַיִּדְבֹק"** לשון הפעיל, שלבן סיבב ידבק יעקב בקונו, ועל ידי כן נשמעה תפלתו (אלשיך).

"וַיִּרְא וַיֹּאמֶר מַה נִּזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים וְזֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם" (כח, יז). והרי זה דומה לאחד שהולכיכוהו ע"י המלוכה למקום מאסר ולא ידע כלל איה אפוא הוא יושב, וחושב בלבו אילו היה המלך מזדמן לכאן היה מתפלל לפניו ומסדר טענותיו, אבל עתה למי ידבר ויצעק. ואחר כך אירע שהיה ישן, ובעמדו הודיעוהו שעבר פה המלך, והיה מצטער הרבה על זה שישן בשעה שהיה מסוגל לקוות ישועה ורחמים. ואחר כך התחונן דעתו עליו והתבונן שהמקום מאוים על העומדים שם לשמור כנהוג, והבין מזה כי כאן המלך מצוי, על כן צעק וביקש עד שישמע המלך. כך היה יעקב ביציאתו לחו"ל מקום שממה מעניני קדושה, כמה לבו ובשרו לא-ל חי, והנה הזדמן שעת הכושר לראות עוזו וכבודו בחלום, והרי ישן באותה שעה וכפל צערו, עד שהתבונן שהמקום מאוים ומקודש גם עתה, ועשה מה שעשה (העמק דבר).

פותחים באמירת: **"הָאֵה שְׁלֵמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָא"**. המיוחד שבקדיש זה, שאין אומרו החזן בדווקא, אלא אף אחד המתפללים [ובקהילות רבות - יותר מאחד] אשר אביו או אמו אינם בחיים, ובאמירה זו הוא פועל לטובת נשמתם.

קדיש דרבנן

בנוסף זה, הכולל את כל 'קדיש יתום', נוסף קודם לכן [היכן שמתווסף החלק הרלוונטי בקדיש לתקבל, קודם 'אהא שלמא'] חלק המתייחס לעמלי התורה ותלמידי החכמים בכל מקומות מושבותיהם, על תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם, ותפילה לשלומם ורווחתם כל הימים.

קדיש הגדול

זהו נוסח הנאמר - במרבית קהילות ישראל, אך לעתים נדירות, כדוגמת סיום מסכת או מעמד קבורת הנפטר. אם כי ישנן קהילות הנוהגות לומר נוסח זה במקרים רבים אחרים, כמו למשל במקום 'קדיש דרבנן' לאחר לימוד תורה.

כאן, בשונה מהנוסחים שהוזכרו לעיל, עיקר השנינו הינו דווקא בתחילת הקדיש - בחלק המכונה 'חצי קדיש'.

בניגוד לנוסח הרגיל בו נזכרת בקצרה תפילה לגאולה השלימה, כאן מפורט הענין באריכות יתר, תוך התייחסות לעולם העתיד להתחדש; למתים שיקומו לתחייה ולחיי העולם הבא; לבנין בית המקדש בפרט וירושלים בכלל; להשמדת כל זכר לעבודה-זרה ולהשבת כבוד השכינה על תילו.

צהר לתיבה

הארת מושגים ומנחים בתפילה

קדיש לתקבל

בנוסף זה, הפותח בתיבות: **"תְּתַקַּבְל צְלוֹתֵהוֹן וְצְבוֹתֵהוֹן דְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל"**, נוספת תחינה לקבלת תפילות ישראל ברחמים, כמו גם תפילה לשלום עם ישראל וחיים טובים עבורם. בנוסף המקובל במרבית עדות המזרח מרחיבים ומוסיפים תחינה לישועה ונחמה, רפואה, סליחה וכפרה ועוד.

קדיש זה נאמר פעם אחת בלבד בכל תפילה - במנחה וערבית הוא נאמר תיכף לאחר תפילת ערבית או חזרת הש"ץ, ואילו בשחרית נקבעה אמירתו לאחר 'ובא לציון'.

קדיש יתום

למעשה, על אף שמו, אין זה נוסח הנאמר רק על ידי יתום. אכן, לאור העובדה שקדיש אותו אומר יתום לטובת נשמת אביו או אמו הינו בנוסף זה, נתקבל שמו זה.

מבחינת תוכנו, זהו הקדיש כמעט לחלוטין ל'קדיש לתקבל', למעט התוספת העוסקת בקבלת תפילות עם ישראל. תחת זאת, תיכף לאחר חלק הקדיש העיקרי ['חצי קדיש']

סיפור מפליא אשר יש בו כדי ללמדנו פרק בדבקות בהש"ת, סיפר יהודי אשר התגורר בסמיכות מקום למגיד המישרים הבלתי-נשכח הגאון ר' יעקב גלינסקי זצ"ל.

באחד הימים, לאחר פטירת הרב, נקרא האיש במטותא לבוא ולסייע בדבר-מה לרבנית. הלה נענה בחפץ לב ועל אתר יצא ועשה את דרכו, כשלוש דקות הליכה, אל עבר ביתה.

בבואו, המתינה לו הרבנית בפתח ופניה דאגות: 'הדרך עברה בשלום? הסתדרת? הכל עבר כשורה? התפללתי עליך'.

האיש אישר כי אכן, הכל עבר בשלום ובשלווה, תוך שהוא מתפלא על הדאגה הגדולה, לנוכח המרחק הקצר אותו נדרש לעבור בדרכו, ומה כבר יכול לקרות.

ההמשך הפתיע אותו לא פחות.

הרבנית נאנחה אנחת רווחה, פתחה את פיה והודתה לבורא עולם בפה מלא: 'ברוך ה'! תודה להש"ת שהביאך היום בשלום ובשלווה!'

הביע הלה את פליאתו באזניה, והיא הגיבה בפשטות: 'כך הונהג אצלנו בבית מאז מתמיד - על כל דבר מתפללים, ועל כל דבר מודים!'

כשיעקב אבינו נמלט על נפשו מעשיו אחיו, היו אמורות לכאורה כל מחשבותיו ותפילותיו עסוקות בעניינים של חיים ומוות, סכנה והצלה ממנה. אולם לא כך רואים אנו בפסוק. לצד כל זאת ואף כעת, הוא מבקש ומתחנן אף על הדברים הקטנים, הפשוטים (כח. ט): 'אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש'.

ספר ויהלום

אוצרות ורעיונות במעלת התפילה

מהפסוק (כח. יא): 'וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם כִּי בָּא הַשָּׁמַשׁ דּוֹרְשִׁים חֲז"ל במדרש (פסיקתא זוטרתא עה"פ): "יעקב תקן תפלת ערבית".

המדרש ידוע ומוכר, אולי יותר מדי. כבר בקטנותנו אנו שומעים מהמלמד כי האבות הקדושים תיקנו את שלשת התפילות, כל דרך יודע לצטט בדיוק מי מהם תיקן איזו תפילה, והפרט העגום בכל זה הוא - שזה מדי מוכר וידוע לנו, עד שאיננו משכילים להתבונן במתנה העצומה והיקרה שהעניקו לנו האבות הקדושים בתקנתם זו.

מן הראוי אפוא להתבונן, להפנים עד כמה זכות זו אינה מובנת מאליה. עד היכן הדברים מגיעים, בכך שבן-אנוש קרוץ מחומר ובעל יצרים שפלים וחיבור נחות להוויות העולם הזה - רשאי ואף נדרש להתייצב מדי יום, שלש פעמים, ולשוחח עם בורא כל העולמים הגדול והנורא כדבר בן יחיד עם אביו אוהבו.

לצד הזכות העצומה שבכך, עלינו לתת את הדעת גם לכוחה הגדול של התפילה וליכולתה לשדד מערכות הטבע ולפעול ישועה ורחמים בדרכים לא צפויות בעליל.

עוד יש להכיר בכך שלכל תפילה מעלותיה הייחודיות, סגולותיה הטמירות כשלעצמה, וכדברי חכמנו זכרונם לברכה (ברכות ה. ב): 'אמר רבי חלבו אמר רב הונא, לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה... רבי יוחנן אמר, אף בתפלת ערבית... רב נחמן בר יצחק אמר, אף תפלת שחרית'.

בענין זה מסופר על אותו אדם שהופיע לפני הרה"ק ר' אברהם שלום מסטראפקוב זי"ע, והזכיר עצמו לפני הרבי בבקשת ישועה גדולה.

הישיר אליו הרבי מבט ואמר: אבי הקדוש הרה"ק ר' יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע התבטא ואמר, כי בתפילת ערבית יכול יהודי לפעול עד כדי כך, שיוכל לקבל 'חלב יונה' על כן הזיהר נא בתפילה זו ועשה אותה תחנונים ולא קבע, ובכך תפעל ישועה ורחמים!'

מאצרותיו ושיתותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

פנינה לשבת

מבית מדרשם של רבותינו

"וַיֵּרָא ה' כִּי שָׁנוּאָה לֵאמֹר וַיִּפְתַּח אֶת רַחֲמָהּ וַרְחַל עֵקְרָהּ" (כט. לא).

התבוננות בלשון הפסוק מעלה תהייה מסוימת.

בדרך הטבע קבע הקב"ה כי רוב הנשים זכות ללדת, ורק במקרים מסוימים נגזרה הגזירה על אשה מסוימת של תזכה לכך. אם כן, על מה ולמה מתייחסת התורה הקדושה ללאה בביטוי זה: "וַיִּפְתַּח אֶת רַחֲמָהּ", כביכול היתה אף היא אמורה להיות עקרה, אלא שפתח ה' את רחמה? הלא לאה, ככל הנשים, היתה אמורה ללדת כדרך העולם, ורק רחל היא שהיתה עקרה והיא זו שנדרשה להיפקד?

באופן מיוחד מתרץ זאת הרה"ק ר' חיים מטשרנוביץ' בעל 'באר מים חיים' זי"ע, על פי מאמרם ז"ל (בראשית רבה מה, ד וכן ביבמות סד, א) כי הסיבה לכך שהיו אמותינו עקרות - משום שהקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים.

על פי זה מבאר ה'באר מים חיים' הפלא ופלא, כי אכן היתה אמורה אף לאה להיות עקרה, כשם שהיו שרה ורבקה לפנינה, כדי שיתפלל עליה יעקב אבינו. אמנם, כלשון הכתוב: "וַיֵּרָא ה' כִּי שָׁנוּאָה לֵאמֹר", ועל כן חש הקב"ה שמה לא יחפוץ יעקב להתפלל עליה, ואם כן אין כל תועלת לעשותה עקרה.

אכן, רחל אמנו אשר זכתה לאהבת יעקב אבינו, אם כן אין ספק שיתפלל עליה אם תהיה עקרה, ולכך נגזרה עליה עקרות בדיוק כמו שרה ורבקה - משום שהקב"ה התאוה לתפילתו.

קרבת אלקים

לאורם של גדולי הדורות

תוגה אפפה את העיר זלאטשוב הסמוכה. אחד מטובי האברכים בעיר, בן עלייה משכמו ומעלה, חלה אנושות וכמעט שהגיע אל שערי מוות רח"ל.

בהוראת חכם, בעיצומה של השבת נכתב - על ידי נכרי - 'קוויטל', ונשלח בבהילות אל הרה"ק מבעלזא השווה בעיר הסמוכה.

קיבל הרבי את הקוויטל, עיין בו בריכוז ואז נענה ואמר: 'הלא חובה עליי להתפלל ולקרוע שערי שמים עבור חולה מסוכן זה, שמה ח"ו תחלל השבת הקדושה לשווא!'

עמד הרבי לשפוך שיח בעבור האברך, ולמותר לציין כי אכן נשאו תפילותיו פרי ותיכף יצא האברך מכלל סכנה, עד שאט-אט הוטב לו וקם מחוליו.

הייתכן להזכיר שם שמים בתפילה פרטית?

בפרשתנו דורשים חז"ל (פסיקתא זוטרתא עה"פ כח, יא) יעקב אבינו תיקן תפלת ערבית. כך גם דרשו חז"ל לגבי אברהם ויצחק, כי תיקנו את תפילות שחרית ומנחה. עצם תיקונן של התפילות על ידי האבות - אם כי כמובן אינן 'תפילות פרטיות' במובן הפשוט של המושג, מביא אותנו לתת את הדעת ולהתייחס למושג 'תפילה פרטית', כשמדובר באנשים מן השורה החפצים לפנות לאביהם שבשמים, בשפתם האישית ומחות למסגרת התפילה המקובלת.

אין כאן המקום להאריך בפרטי ההיתר [או החובה - לדעות מסוימות] לכל אדם - לפנות לקונו בנוסח אישי וללא קשר לתפילות שתיקנו חז"ל ונוסחו על ידי אנשי כנסת הגדולה. אמנם, יש לעמוד על נקודה מסוימת הקשורה לכך במישרין, והיא - הזכרת שם שמים בתפילות מסוג זה. האם מותר לאדם להתפלל, בשם ה', תפילה אותה ניסח באופן עצמאי?

יש שמחו בכל תוקף (ט"ז או"ח קלא ס"ק טו) באלה הנהוגים לחתום את תפילתם הפרטית בנוסח 'ברוך אתה ה' שומע תפילה, אלא כתבו שיש לומר רק 'ברוך אתה שומע תפילה' ללא שם ה'. ויש שהוסיפו וטענו (בש"י מסכת חולין דרך חיים ד"ה שלא עשני) כי העושה כן עובר על איסור ברכה לבטלה.

אכן היו שלימדו זכות על הנהוגים כך (חנות דעת יו"ד סי' ק), כיון שאינם עושים זאת דרך חובה אלא מתוך תחינה ובקשה, ויש הסוברים יתר על כן (שלחן הטהור או"ח רטו אות ד) - כי אף לכתחילה מותר לנהוג כן, ולהוסיף שם ה' בכל תפילה או בקשה פרטית.

הלכה ופשרה

נידון בפרשה בענייני תפילה

מילתא חדת"א

פניני תפילה מלוקט מדברות קדשו ותורתו של האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

לשכני תדרשו

פולמוס, דרישה וחקירה בנושא התפילה

ה' קרוב לבריותיו

דְּבָרִים מְאִירִים כְּפִסְרִים הֶרְאֵנוּ לְדַעַת בְּפִסּוּק כִּי מִי גוֹי גָדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרִבִים אֵלָיו פֶּה' אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו (דברים ד ז), שְׁבִירוֹשְׁלָמִי (ברכות פ"ט ה"א) אָמְרוּ שֶׁשָּׂאֵלוּ תַלְמִידָיו שֶׁל רַבִּי שְׁמַלְאִי אֵת רַבֵּם בְּטַעַם הַנֶּאֱמָר בְּפִסּוּק זֶה אֱלֹקִים קְרִבִים בְּלִשׁוֹן רַבִּים, הַנֶּרְאָה חֲלִילָה פְּשָׁתִי רְשִׁיטָה, וּבְאֵר לָהֶם כִּי קְרִבִים הָאֱמוּרָה פֶּאן בְּלִשׁוֹן רַבִּים - שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קְרוֹב בְּכָל מִינֵי הַתְּקַרְבוּת. שֶׁפֶן עֲבוּדָה זָרָה נִרְאִית קְרוֹבָה אֶךְ רְחוּקָה הִיא, כִּי סוֹף דְּבַר אֱלֹהֵי עֲמוֹ וְהוּא צוֹעֵק עַד שְׁמִימֹת וְלֹא יִשְׁמַע וְלֹא יוֹשִׁיעַ מִצָּרָתוֹ. אֲבָל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִרְאָה רְחוּק וְאִין קְרוֹב מְמֻנָּה, דְּאָמַר לוֹי, מִהֶאָרֶץ עַד לְרִקִּיעַ מִהֶלֶךְ חֲמִשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמִרְקִיעַ לְרִקִּיעַ מִהֶלֶךְ חֲמִשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְעַבְדוֹ שֶׁל רִקִּיעַ חֲמִשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְכֵן לְכָל רִקִּיעַ וְרִקִּיעַ.

רָאָה כִּמָּה הוּא גְבוּהָ מֵעוֹלָמוֹ וְאָדָם נִכְנָס לְבֵית הַפְּנִסָּת וְעוֹמֵד אַחֲרֵי הָעַמּוּד וּמִתְפַּלֵּל בְּלַחֲשִׁיָּה וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵאֲזִין אֵת תְּפִלָּתוֹ, שְׁנֶאֱמַר (שמואל א' א ג') 'וְחִנָּה הִיא מִדְּבַרְתָּ עַל לִבָּה רַק שְׁפָתֶיךָ נְעוּת וְקוֹלָה לֹא יִשְׁמַע' וְהָאֲזִין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵת תְּפִלָּתוֹ. וְכֵן כָּל בְּרִיּוֹתָיו שְׁנֶאֱמַר (תהלים קב א) 'תְּפִלָּה לְעִנִּי כִי יַעֲטֹף' כְּאָדָם הַמְשִׁיחַ בְּאֲזִין חֲבֵרוֹ וְהוּא שׁוֹמֵעַ. וְכִי יֵשׁ לָהּ אֵלֹהֵי קְרוֹב מְזָה שֶׁהוּא קְרוֹב לְבְרִיּוֹתָיו כִּפְּהָ לְאֲזִין.

כפי קרבת האדם אל ה' - ה' מתקרב אליו

בְּעֵמֶק דְּבָרֵי חֲכָמִים בְּאֵר הַתּוֹרָת חַיִּים (סנהדרין לח), שֶׁלְּפִי שִׁישׁ כִּמָּה מִינֵי קְרִבָּה, יֵשׁ מִצַּד הַתּוֹלְדָה כְּאֵב וְאֵם, יֵשׁ מִצַּד הַחֲתוּנָה, וְיֵשׁ מִצַּד הַחַיִּיב כְּמִלָּה עַל עֲבָדָיו וְכָרוּעָה עַל הַצֶּאֱן. וְהוּא יִתְבַּרַךְ קְרוֹב לָנוּ בְּכָל מִינֵי קְרִבָּה. אֶךְ יְסוּד מוֹסֵד הוּא הַמְטִיל עַל הָאָדָם, שֶׁכָּל הַקְּרִבָּה הַגְּדוֹלָה תְּלוּיָה בְּאָדָם עֲצוּמוֹ, כְּפִי שֶׁקּוֹרָא הָאָדָם אֵלָיו כֶּךָ יַעֲנֶה אוֹתוֹ הַבוֹרָא. וְעַל זֶה אָמַר הַפְּתוּב בְּכָל קְרָאנוּ אֵלָיו שֶׁהִפַּל תְּלוּי בְּקִרְיָאָתְנוּ אֵלָיו, וְכִפִּי קְרִבְתְּנוּ אֵלָיו כֶּךָ יִתְקַרֵּב אֵלֵינוּ הַבוֹרָא יִתְבַּרַךְ כְּבִיכּוֹל.

מדי בוקר בתפילת השחר, עוד טרם תחילת 'פסוקי דזמרא', אנו נוהגים לומר את נוסח 'קריאת שמע קטנה', הלא היא קריאת הפרשייה הראשונה שבקריאת שמע.

לאמירה זו קודם נוסח המתייחס לכך שאיננו מסתמכים על צדקותינו בבואנו להפיל תחינה לפני הקב"ה, כי אם על רחמי הרבים. הקטע ממשיך ומאריך בענין שפלות האדם, עד כמה האדם אינו נחשב כאין וכאפס לנגד השי"ת, ואין לנו אלא את הנשמה הטהורה העתידה לתת דין וחשבון לפני כסא כבודו יתברך.

הנוסח מסתיים בכך שזכינו להיות עם בחירו של הקב"ה, בני אברהם אוהבו ויצחק עקודו ועדת יעקב בכורו, ועד כמה אנו חייבים להודות ולשבח לפניו על כך, ועל שזוכים אנו לייחד ולקדש שמו יתברך באהבה פעמיים בכל יום. כהמשך ישיר לחתימה זו בא הייחוד הנורא בקריאת שמע.

קודם לכל הנוסח האמור מופיע בסידור משפט מקדים, כעין פתיחה לקטע: "לְעוֹלָם יְהִי אָדָם יְרֵא שְׁמִים בְּסֵתֵר [ובְּגִלּוּי - ראה להלן], וּמוֹדָה עַל הָאֱמֶת, וְדוֹבֵר אֱמֶת בְּלִבּוֹ, וְיִשְׁפֹּם וְיֵאמַר..."

הראשון שמביא נוסח זה הינו רב עמרם גאון בסידורו - סדר רב עמרם. אכן, לכאורה מבוסס הנוסח על הדברים המובאים בתנא דבי אליהו (תדב"א רבה פרשה יט): "מיכין אמרו, יהא אדם ירא שמים ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו, בכל יום ויום ישכים ויאמר, רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך וגו'". אם כי בתנא דבי אליהו אין בנמצא המשך הקטע האמור, אולם נקל לשער כי רב עמרם התבסס עליו.

מטבע הלשון הבאה לידי ביטוי בקטע פתיחה זה: "לְעוֹלָם יְהִי אָדָם יְרֵא שְׁמִים בְּסֵתֵר", גררה בעקבותיה דיון נרחב בין רבותינו הראשונים והאחרונים - האם אכן ראוי להתבטא בלשון זו.

רבי צדקיה ב"ר אברהם הרופא מביא (שבלי הלקט סימן 1) בשם רש"י, כי אין להתבטא בנוסח זה, שהרי הדבר פותח פתח לטעות ולומר כי חובה על האדם להיות ירא שמים אך בסתר, בעוד שבגלוי אין צורך בכך חלילה.

אולם בו במקום מביא השבלי הלקט שני טיעונים נגדיים, המצדדים באמירת נוסח זה. ראשית, הוא מביא בשם 'גאון אחד' שכתב כי הרעיון הטמון במשפט זה הוא שעל האדם להיות ירא שמים אפילו בסתר, ולא רק בגלוי.

טענה נוספת אותה הוא מביא בשם אחיו היא, כי הנוסח נועד במקורו לדורות שמד - בהם נרדפו היהודים על צווארם ונבצר מהם לקיים את מצוות דתם בגלוי, ולכך היה צורך להתרות בהם ולהזכירם מדי בוקר כי עליהם להקפיד על חוקי התורה ולירא את שמו יתברך לכל הפחות בסתר.

לעומתם, רבי משה בן מכיר כותב בספרו 'סדר היום' (סדר ברכת השחר) כי יש להוסיף ולתקן את הנוסח, ולומר: "יְרֵא שְׁמִים בְּסֵתֵר וּבְגִלּוּי", וכך גם צידד האר"י הקדוש, אם כי בשינוי קל בנוסח: "בְּסֵתֵר וּבְגִלּוּי". אכן, ב'סדר היום' עצמו שולל את אמירת הלשון 'כבגלוי'.

הגאון רבי חזקיה די סילוה (פרי חדש סי' מו ס"ק ח) תומך בנוסח אותו הצייע האר"י, ומנמק את דבריו כך שנוסח זה מתיישב היטב עם דברי הגמרא אודות רבן יוחנן בן זכאי, אשר טרם פטירתו נפרד מתלמידיו (ברכות כח, ב): "אמר להם, יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו, עד כאן? אמר להם, ולואי, תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר, שלא יראני אדם". הרי שיש לאדם לחתור ולשאוף ליראת שמים בסתר - כשם שהוא נוהג בגלוי ולעין הבריות.

יחד עם זאת, חשוב לציין כי במרבית הסידורים בקהילות אשכנז הקדומות, לפני מאות שנים, כלל לא הופיע משפט זה. תחת זאת, הם פתחו את הקטע במילים: "רְבוֹן הָעוֹלָמִים".

פרשה למעשה

הלכות תפילה לאור הפרשה

על הפסוק (כח, יז): "וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מַה נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים זֶה שְׁעַר הַשָּׁמַיִם" כותב רש"י כי היה יעקב בדרך לחרן, ולא נתן דעתו להתפלל במקום בו התפללו אבותיו בהר המוריה. אולם לאחר מכן "אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו", ושב למקום בקפיצת הדרך.

מעניין לשים לב לעובדה כי חשיבות המקום וחביבותו בעיני יעקב לא היתה בהכרח מפאת הקדושה הנוראה ששרתה בו, לא רק משום שהיה זה בית אלקים, אלא מהסיבה הפשוטה שאבותיו התפללו במקום.

הסיק מכך בספר 'עלי תמר' הוראה מעשית-הלכתית, וזו לשונו (ברכות פ ד הלכה ד): 'ויש ללמוד מכאן, שאם אדם בא לעיר אבותיו - יהדר להתפלל בבית הכנסת שהתפללו בו אבותיו'.

לא זו בלבד, אלא הוא מוסיף וכותב: 'ואם גר בקביעות במקום אבותיו, אם אפשר לו להתפלל באותו בית הכנסת שיש לו אותם התנאים של בית הכנסת אחר, יש לבית הכנסת זה דין קדימה. וכן נמי אם מתפלל בבית הכנסת שהתפללו בו אבותיו, יש לו להדר שיקבע לו מקום במקום שהתפללו בו אבותיו'.

סדרא דצלותא

מתוך מבוא לסידור מתיבתא עוז והדר

בדורות האחרונים קיימת אבחנה ברורה בין כמה נוסחי התפילה מרכזיים, הרווחים בקרב רוב מנין ובנין בעם ישראל, אם כי כמובן ישנם נוסחים הנהוגים בקהילות קטנות יותר.

לצד ה'תכלאל' בו נוהגים להתפלל בני עד תימן, מרבית בני עדות המזרח נהגו במהלך הדורות להתפלל ב'נוסח הספרדי' הקדום. לעומתם, בקהילות אשכנז ובחלקים נרחבים באירופה בכלל, מקובל היה הנוסח המוכר כיום בתור 'נוסח אשכנז', המבוסס על חיבור בין נוסח ארץ ישראל הקדום לבין נוסח התפילה מבית מדרשם של גאונים בבל.

עד עתה סקרנו שלשה נוסחים אשר היו מקובלים במשך מאות בשנים, אולם מאז החלה תנועת החסידות להתפשט נפוץ נוסח נוסף, רביעי במספר - הלא הוא 'נוסח ספרד'. אלא שאף תחת קורת גג רחבה זו של נוסח ספרד קיים הבדל מהותי בין הסיידורים המבוססים על הנוסח הבסיסי כפי שהוא, לבין 'נוסח האר"י' בו נעסוק בטור הנוכחי.

'נוסח ספרד', על אף שמו המטעה, אינו הנוסח בו נהגו מקדם יוצאי ספרד וצאצאיהם אחריהם, כי אם נוסח שנוצר במאות השנים האחרונות ונועד לתת מענה לצורך בשילוב כוונות האר"י ושינויי הנוסח שהטמיע בסידור.

האר"י הקדוש, כעדות תלמידיו ובראשם רבנו חיים ויטאל, נהג להתפלל בסידור שנדפס כפי הנוסח הספרדי המקובל, אולם הוא הטמיע בסידור אי אלו שינויים על פי תורת הנסתר וסודות החיבור לעולמות העליונים, וכפי שמובא באריכות ב'שער הכוונות'.

למעשה, הסידור עליו התבסס האר"י ובו הטמיע את שינויו היה סידור שנדפס בוונציה בשנת רפ"ד, ולאחר שילוב הסידור הספרדי הקדום עם שינויים אלה - התוצאה הסופית קרובה מאד לנוסח עדות המזרח המוכר לנו כיום.

לעומת זאת, 'נוסח ספרד' בא אמנם לשלב את כוונות האר"י, אולם מתוך מגמה להותיר על כנו את נוסח אשכנז בו התפללו באזורים אלה עד אותה העת. זאת כדי לעמוד במגבלה ההלכתית וההשקפתית (משלי א, ח): "אל תטש תורת אמוך".

בהתאם לכך, נוצרה הכלאה מעניינת בין הנוסח המקורי והמוכר - לבין כוונות האר"י. אם כי בהתאם לידוע לנו כיום - ככל הנראה לא היה זה הנוסח בו התפלל האר"י למעשה, אלא דווקא נוסח עדות המזרח הוא היותר קרוב לכך. נוסח זה כבש חלקים נרחבים בקרב מקהלות החסידים, אולם כבר בראשית ימי החסידות היו שראו לנכון לדייק יותר את הענין, לכוון ל'סידור האר"י' ברמת קרבה משמעותית בהרבה לעומת 'נוסח ספרד' הבסיסי.

בהתאם לכך נוסדו במרוצת השנים כמה וכמה סידורים המכונים 'סידור האר"י', או כאלה שאינם מכונים במפורש כך, אולם הם נוסדו כנוסח המבוסס מידה רבה על סידור האר"י האמיתי, כפי שהוא התפלל בפועל.

ביאור לפניו - בידיעה

הכרת קטעי התפילה - מתוך סידור עוז והדר

מזמור מיוחד אותו אנו אומרים כחלק מ'פסוקי דזמרה', הינו פרק קמ"ה בתהלים, הפותח במילים: "תהלה לְדוֹד אֶרְוִמְךָ אֶלֹקֵי הַמַּלְאָךְ וְאַבְרָכָה שְׂמִיךָ לְעוֹלָם וָעֶד". לאחר מכן ממשיכים באמירת ששה מזמורי תהלים הנאמרים לפי הסדר - עד מזמור ק"ג ועד בכלל, ויחד הם מהווים חלק מרכזי בפסוקי דזמרה.

אודות רגם מעלת מזמורים אלה וסיבת אמירתם בתפילה כתב הרד"ק: "אלה ששה המזמורים עד סוף הספר הם כולם תהילות האל-יתברך ושבוהו, לפיכך החל בהם בתהלה ומשלים בתהלה לגודל התהלה. וזה המזמור תחילת הפסוק הראשון תהלה [תהלה לְדוֹד] ותחילת הפסוק האחרון תהלה [תהלה ה' יְדָבָר פִּי]. והחמשה מזמורים הללו-ה בראש ובסוף, והכל לגודל התהלה.

"לפיכך אמרו רז"ל (ברכות ד, ב): 'כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא'. ולא אמרו על האומר בפי בלבד, אלא בפיו ובלבו ובשנונו".

מלבד עצם מעלת המזמור, בכך שהוא מרבה בשבח הקב"ה בעולמו, עוד הוסיפו חכמינו ז"ל (ברכות שם) וצינונו ב' מעלות המיוחדות למזמור זה. הראשונה הינה העובדה שהוא מסודר על סדר האל"ף-ב"ת, פסוק אחר פסוק. המעלה הנוספת היא שבח הקב"ה שמכין מזון לכל חי, המוזכרת במזמור זה (פסוק טז): "פִּתְחָה אֶת יְדֶךָ וּמְשִׁיבֵעַ לְכָל חַי רִצּוֹן".

בסדר רב עמרים גאון נקבע כי יש להוסיף בתחילת המזמור את הפסוק (תהלים פד, ה): "אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יִהְיֶיךָ סֶלָה", וכך אכן נשתרש בעם ישראל. זאת משום שדרשו חז"ל (ברכות לב, ב) מפסוק זה כי יש לשהות שעה אחת קודם התפילה.

כך גם נהגו להוסיף את הפסוק החותם את המזמור הקודם: "אֲשֶׁרִי הָעַם שְׂפָכָה לֹו אֲשֶׁרִי הָעַם שְׂה' אֶלְקִינוּ", הנועד לשבח על גודל הזכות של עם ישראל להלל לקב"ה (לבוש נא, ט) או כשבח כללי לישראל - אגב הפסוק הקודם (עירך השלחן נא, טא).

בחתימת המזמור מוסיפים את הפסוק (תהלים קטו, ח): "וְאַנְחֵנוּ נְבָרְךָ יְה מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם הַלְלֵנוּ-ה'", והארכו רבותינו - מהגאונים ועד האחרונים, לבאר מדוע אומרים פסוק זה [ליתר הרחבה ראה סידור המבואר מתיבתא]

יד ושם

פסוקי שמות והטמון בהם

שאל

"שְׁלוֹם רַב לְאַהֲבֵי תוֹרְתְךָ וְאַיִן לְמוֹ מְכֻשׁוֹל" (תהלים קיט, קסח).

הנה אמרו חז"ל (סוטה כ, א) כי בעוד שזכות קיום מצוה אכן מגינה מפני צרות וייסורים אולם אין בכוחה להציל את האדם מפני כשלונו בחטא, אכן זכות התורה לעומתה אף מצילה [בעת הלימוד עצמו] את האדם מפני החטא.

על פי זה מבאר המלבי"ם במתקן שפתיים את לשון הכתוב: 'שְׁלוֹם רַב לְאַהֲבֵי תוֹרְתְךָ דווקא, משום שרק בהם מתקיים הן תחילת הפסוק: 'שְׁלוֹם רַב', היינו הגנה מייסורים ומכאובים, והן סופו: 'וְאַיִן לְמוֹ מְכֻשׁוֹל' - בחטאים ועוונות.

הפלא ופלא

שאלות וחיידות בנבכי הפרשה ומעשיה

יוסף דעת

עיון בעומק הפרשה

הנה לאה אמנו העניקה שמות לבניה שנולדו לה, אשר סימלו את ההודיה להשי"ת, כדוגמת ראובן - שראה ה' בעוניה; שמעון - ששמע ה' כי שנואה היא וכן הלאה.

מדוע בחרה לעומתה רחל, בהולדת יוסף, לקבוע את שמו כתפילה לעתיד (ל, כד): "וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף לְאִמֹר יוֹסֵף ה' לִי בֵן אַחֵר"?

תשובות יתקבלו על ידי הקוראים, ויתפרסמו בעלון הבא מדי שבוע.

התפילה נרמזת ומסתתרת בפרשה - באילו מילים?

- א) "נִפְתְּלוּי אֶלְקִים נִפְתְּלֵתִי" (ל, ח).
- ב) "הִבֵּה לִי בָנִים" (ל, א).
- ג) שתי התשובות נכונות.

תשובה מגיליון קודם - פר' תולדות:

כל הביטויים משמעותם שונה. "וַיַּעֲתָר" היינו לשון רבוי (עיי' רש"י), "וַיַּעֲתָר" משמעותו שנענה ה' לתפילתו, וכך גם "לְדַרְשׁ אֶת ה'" בא במובן אחר לחלוטין.

שם הזוכה בגיליון פר' נח: ה' פאס אריה, בני ברק

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב
לכתובת מייל: m028039999@gmail.com
או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

- 1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון.
- 2. לציין בראש הדף עבור חידון 'מקושרים'.
- 3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרעס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם.

בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

תורת חיים

נושא תורני מרתק

לאור דברי האור החיים

"ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילדה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על כן קרא שמו לוי" (כט, לד). וכתב האור החיים: **"עוד נתפנה באמרה ילדה אישי, כי גם בזמן יציאתה מעולם הזה לא תפרד ממנו להיותה בת זוגו, וכמאמרם ז"ל (וזה"ק משפטים קב, א) כי הזוגות יתלכו בעולם העליון בתמידות".** בענין קשר מיוחד זה שבין הבעל לאשתו אף בעולם העליון, קיים נידון הלכתי מרתק המסתעף מכך, בענין קבורתם זה לצד זה לאחר פטירתם. בענין זה מצאנו דעות לכאן ולכאן, וכפי שיפורט להלן.

הגאון ר' מלכיאל צבי טננבוים מלומדיה זצ"ל מתייחס בתשובותיו לנושא זה (שו"ת דברי מלכיאל ח"ב סי' עב), ושולל בתוקף את המנהג לקבור בני זוג זה לצד זה. בדבריו הוא מזכיר את דברי הזהר הקדוש (פרשת משפטים) כי לעתים קרובות יש והאדם אינו נישא לבת זוגו האמיתית המיועדת לו מן שמיא, ואם כן יש טעם לפגם בקבורת בני זוג יחד - לאור העובדה שאין ידוע כלל האם הם אכן נועדו זה לזו.

בספר מעבר יבק נכתב (מאמר שפא פ"ט) כי בדרך כלל זיווגו הראשון של אדם הינו הזיווג האמיתי, ועל כן לכאורה יש מקום לקברם זה לצד זה. אולם היות ובמקרים רבים נישא אדם בזיווג שני ויגרם הדבר לעוגמת נפש עבור האלמנה שנישאה לו בזיווג השני, כמו גם בשל ריבוי האנשים הנושאים אשה שלא לשם שמים אלא לשם נוי וכדומה, יש להסתייג מכך באופן כללי.

אולם בשו"ת אמרי אש לגאון ר' מאיר אייזנשטטר זצ"ל (סי' קיז) הוכיח מאבות העולם שנקברו יחידי, כי אין קפידיא שלא לקבור איש ואשתו בסמיכות, וכתב שכך אכן ראינו אצל גדולי הונגריה שנקברו לצד נשותיהם.

יחד עם זאת, אף לדעות שאין מניעה לקבור איש לצד אשתו, מצאנו באחרונים (שבט שמעון י"ד סו) שהקפידו שלא לקבור יחד איש ואשה שנהגו להתקוטט בחייהם זה עם זה, וכן הבהירו שההיתר מתייחס אך ורק לבני זוג שחיו יחדיו עד אחרית ימיו של אחד מהם, אולם במידה ונתגרשו זה מזה אין לקברם בסמיכות (גשר החיים עמוד רצד).

שולחן שבת עם האור החיים

על כך, אולם מתוך רצון כנה להיטיב עם רקסי בשנותיו האחרונות החליט לעשות את הצעד הקשה מנשוא.

הפרידה מרקסי בלתי נמנעת, ידע היטב, אז לכל הפחות נעשה את זה כמו שצריך.

זימן אליו הפריץ את החייט המחוזי, זה שהיטיב לתפור את מיטב המחלצות עבור רוזנים ושרים מן השורה הראשונה, והטיל עליו את המשימה המורכבת.

המלאכה אינה דבר של מה בכך, אולם כעבור חודש התייצב החייט בפתח האחווה ובידו ההזמנה המוגמרת, יצירת פאר שאין דומה לה. רקסי זומן בחום לחדר המגורים, הוצב מול הראי ומדד את הבגד שנתפר במיוחד עבורו.

מעיל חורפי מרשים אך גם מאיים במראהו הולבש עלו אחר כבוד, ומבט קל בראי הבהיר לו כי אכן - בכח הבגד לשנות את מהותו.

זוג הרגליים האחוריות נלקחו מעורו של זאב אימתני, אלה הקדמיות היו בעברן חלק מגופו של דוב כרסנני ועב בשר, שאר חלקי הגוף עוצבו ביד אומן בדוגמת פרוותו המנומרת של ברדלס שנתפס אי שם בעבר, ואילו רעמת האריה עיטרה את ראשו וצווארו לתפארת.

כך נשלח רקסי אל מעבה היער, זוכה לפרישה מכובדת מאין כמותה.

בואו של היצור החדש והחריג במראהו אל היער, עורר גל של שמועות ואוסף של ניחושים. הצד השווה שבכולם היה הרעד, החלחלה והבעתה שאחזה בכל חיות היער לנוכח היצור המאיים למראה.

כך הסתובב לו רקסי ביער, נהנה משלטון ללא מצרים וקוצר את פירות ההשקעה של אדונו, מטיל אימה על סביבתו וכל כולו אומר כבוד.

אך הנה, כרגיל, היה זה השועל הספקני שהעז לקרוא תיגר על כך.

'סליחה אדוני שאני שואל' פנה אליו השועל ביום בהיר, 'אך האם הנך אריה?'

נענוע ראש מצד לצד מצד רקסי ענה לו ללא מילים.

'שמא הנך נצר למשפחת זאבים?' הוסיף וחקר. שתיקה מביכה השיבה לו.

'רגע, אז בעצם ייחוסך הרם הינו בכלל לברדלסים ההם, אלה שהטילו את אימתם כאן ביער עד לא מכבר?' המשיך הסקרן, 'או שמא מגזע דובים מחצבתך?'

חיים מלאים בכל טוב חומרי היו לו, לפריץ, אך עם זאת היו חייו ריקים מתוכן. בין הנשפים והחגיגות, מסעות הציד ורגעי השעשוע שברדיפת יהודי העיירה, מצא הפריץ את עצמו בסופו של יום נבוב וחלול מבנים, כמה למשהו נוסף, דבר-מה שיעניק לחייו האפוריים את החיות ויכניס בהן מעט ענין.

כשהפציע רקסי לאוויר העולם, ידע הפריץ כי מעכשיו הכל ישתנה.

כלבתו המזדקנת, זו שמשמיעה חרחורי גסיסה כבר עשור ואינה תורמת מאום מלבד שביל של שערות דלילות ופה ושם אף שן רופפת שסיימה את תפקידה, הביאה סוף סוף תועלת עבור אדוניה - יצור שעיר ושחמחם, כלבלב אצילי גזעי ומיוחס אשר לדידו של הפריץ מילא את הבית כולו אורה בלידתו, וייקרא שמו רקסי. הכלבלב היווה מקור לשעשוע ובידור, נוחם ומזור לנפשו השסועה והמתוסבכת של הפריץ, מפיתו אכל ומיינו שתה ואף השתתף במסיבותיו הפרועות כשהוא מפזז לצידו ונוהם בקולות בלתי-נהירים שמשום מה הסבו אושר רב לפריץ, סוג של נחת.

חלפו שנתיים, ורקסי - שכבר הגיע לבגרותו הכלבית, החל להוכיח את פלביותו בנביחות הגונות וחשיפת ניבים חדים. עבור הפריץ, היה בכך משום סימן כי הוא ראוי וכשר להצטרף למסעות הציד העונתיים.

'רקסי' ליטף את פדחתו בחיבה, 'אתה תביא לי נחת, נכון?' וזה האחרון נעץ בו זוג עיני כלב ופלט 'וואו' נלהב לאות אישור.

ואכן, עשה הכלב ציד במסעותיו. הוא סימן מטרות ותחם טריטוריות, הטיל את אימתו על היער כולו ומפעם לפעם אף פרגן לאדונו בשונו מן היער איזה צבי עטור קרניים או שועל פרוותי חמקמק.

אך עולם כמנהגו נוהג, ואף רקסי עשה את שלו. חלף עשור ומעט, והנה החלו שיניו של רקסי חורקות במעין סימן לבאות. פרוותו החלה נושרת וריריו נטף יתר על המידה, הוא העדיף את הרביצה חסרת המעש על פני ריצה קדחתנית ברחבי האחווה ונרדם שוב ושוב בעיצומם של אירועים מכובדים.

הפריץ ידע את אשר לפניו. הוא צפה את הבאות וידע כי ההתדרדרות רק החלה, וכי לא יחלוף זמן רב עד שהשיטיון ישתלט על רקסי והזקנה תעשה בו שמות. קשה היה לו לחשוב

ספיר ויהלום

פניני מוסר

ויראת שמים בפרשה

"וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְּׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רָחַל בָּתּוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאֵן" (כט, ו).

כותב רבנו האור החיים: **"אִפְשָׁר שְׁכַוְנָתָם לְהוֹדִיעַ לְיַעֲקֹב כִּי לָבָן פִּילִי הוּא בְּמִמּוֹנּוֹ, וּמִזֶּלֶל בְּעֲצָמוֹ שְׁתַּרְעָה לוֹ צֹאנוּ בְּתוֹ הַיְקָרָה, וּמִזֶּה יִקְיֵשׁ לְדַעַת אֶת הָאִישׁ וּמַעֲשֵׂהוּ"**. במילים ספורות אלה מלמדנו האור החיים אורחות חיים, ומנחה אותנו בדרך בה נצעד במישור מסוים הנוגע לנו ולילדינו, בבת עינינו היקרים לנו כל כך.

בדורנו מרובה הצרכניות והמכירות המוזלות, לאור עליית מחירי המשק ומאידך פתרונות הצרכנות הזולה המתבטאים בנקודות חלוקה מרוכזות, נעזרים רבים מאתנו בילדים כדי לשנע את המצרכים מהצרכנייה או מנקודת החלוקה הקרובה - אל הבית, וחוזר חלילה, ככל שכמות המצרכים עולה בהתאם לצרכי הבית.

לא מחזה נדיר הוא לראות זאטוטים רכים נסחבים עם עגלות קטועות-אופן וחיגרות באופן משווע העמוסות כל טוב, נתקלים בכל עץ רענן המבצבץ בינות לאבני המדרכה וכושלים שוב ושוב במהמורות הנקרות לרגליהם, והכל כדי לחסוך כמה שקלים.

אז נכון, בהחלט יש מקום לחיסכון ולהרגלי צריכה מחושבים ונבונים. יש משפחות שהחיסכון המועט הזה הינו חבל הצלה עבורם, כפשוטו, ואין מקום לשפוט זאת או לבקר את התופעה המבורכת כשלעצמה.

אך לצד זאת, הבה ניתן את הדעת לילדינו, הנאנקים וכורעים תחת מסעם בשרב לעמוד בנטל.

רבנו האור החיים מלמד אותנו: **"לָבָן פִּילִי הוּא בְּמִמּוֹנּוֹ, וּמִזֶּלֶל בְּעֲצָמוֹ שְׁתַּרְעָה לוֹ צֹאנוּ בְּתוֹ הַיְקָרָה"**, ולא, הוא לא מציין את זה בתור שבח ללבן שהשכיל לחסוך בהוצאות הבית. אדרבה, הוא מוסיף ואומר: **"וּמִזֶּה יִקְיֵשׁ לְדַעַת אֶת הָאִישׁ וּמַעֲשֵׂהוּ"**.

נמצאנו למדים, עם כל כמה שמדובר בביקורת שקשה לקבל, כי המנהג לשלוח את הילדים הרכים להתמודד עם נטל הקניות המרובות והמשקל הכבד מנשוא - מקורו אצל סבינו הלא-כל-כך חביב לבן הארמי.

אין זה אומר שלא ניתן לזכות את הילדים בשליחות למכולת על מנת לקנות כמה מצרכים, ממש לא. אדרבה, יזכו הילדים במצות כיבוד הורים אשר סגולתה בצידה וכשרה רב לאין שיעור. אולם צריך לדעת כי כמו בכל דבר - גם לזה יש גבול, והגבול ברור ומשורטט היטב.

יש **כיבוד הורים** ושליחות סטנדרטית הנכללת בקטגוריית 'אפשרי', וככל שמדובר בשליחות שכזו אין מניעה ואף יש בכך משום חינוך לעזרה ולכיבוד הורים, ויש **ניצול** במטרה לחסוך כמה שקלים. האחרון, מסתבר, אינו ממש חיובי.

אולם כאמור - אין עצם קיומן של מעלות אלה כדי להפוך את האדם למושלם.

יש לך זמן לקב"ה?

כלפי מה הדברים אמורים?

מסופר על אותו אברך, בן תורה שעשה לילות כימים על התורה ועל העבודה וכל כולו היה מונח בעומקה של סוגיא. באחד הבקרים קם האברך דגן נפעם כולו, נשימתו נעתקה וקריאה פריצה מפיו: 'חלמתי שזכיתי לגילוי שכינה!'

אשתו האזינה לזעקתו בחצי-אוזן, ובטון אדיש פלטה: 'מה בכך, הלא אין אדם חולם אלא מהרהוריו ביום, ובוודאי שחלמת על השכינה הקדושה משום שבכך הנך עסוק במהלך היום, בקרבת אלקים ועבודתו יתברך'.

'לא יתכן' הגיב הבעל בלהט, **'הלא בבוקר הנני אץ לתפילת שחרית מיד עם הנץ החמה, ומשם אני ממחר תיכף לסדרי הלימוד התובעניים שלי. משם לתפילת המנחה ולשיעור אותו אני מוסר בדף היומי, ולאחר מכן תפילת ערבית וסדר 'חוק לישראל' כנהוג מקדמת דנא. מתי אפוא יש לי זמן להרהר בשכינה הקדושה!?!...'**

לעתים בונה האדם לעצמו סדר יום תובעני, דורש ומלא כל טוב, אלא שהעיקר חסר מן הספר. הוא שקוע בלימוד ומשתפך בתפילה, גומל חסדים ועמל על תיקון מידותיו, אולם בין לבין נשמת ממנו עיקר העיקרים - **למי הוא עושה את כל זה.**

החיים בצל ההכרה הקריטית כי את אלקי השמים אנו עובדים ולו אנו משועבדים באהבה ויראה, כמוה כמרכיב עיקרי בלעדיו הכל לוקה בחסר. סדר יום שכזה הרי הוא כגוף ללא נשמה. אם כי אין לבוז חלילה למקיים מצוותיו יתברך מתוך עול ותו לא, אולם לא חבל לוותר על החלק באמצעותו הכל הופך נעלה יותר, שמימי יותר?

נזכור, ונטמיע בקרבנו את הידיעה - שלימות נמדדת בצירוף הפרטים הקטנים ליחידה אחת שלימה. הכל כאחד חייב להתלכד ולהתאחד סביב מטרה אחת ויחידה - לעשות רצון אבינו שבשמים.

'ובכלל, מה אתה בעצם, כבוד היצור?' רקסי נע על מקומו באי-נוחות הולכת וגוברת, חיכך את ראשו בכפותיו הצנומות ורקע ברגלו על הקרקע, תר אחר מפלט מהבושה, ופלט בשפל קול: **'כלב אני, כלב מזדקן שעשה את שלו זה מכבר'**.

אהה. כלב, זה הכל... נהמות טרף וקול מזוועע של טפרים נשלפים באו כתגובה, ועד מהרה לא נותר זכר מהיצור האגדי, מלבד קוריו משעשע אותו סיפרו החיות לגוריהן בטרם תנומת הליל.

מהי שלימות?

בתורה הקדושה נאמר בפרשתנו (כט, יז): **"וְעֵינֵי לְאֵה רְכֹחַ וְרָחַל הָיְתָה יַפֶּת תֹּאֵר וַיַּפֶּת מִרְאֶה"**. אודות כפל-לשון זה: **'יַפֶּת תֹּאֵר וַיַּפֶּת מִרְאֶה'**, כותב האור החיים כך:

"פְּרוּשׁ, שֵׁשׁ ב' בְּחִינּוֹת בִּפְיָ, הָא', בְּכָל פֶּרֶט וּפְרִט, כְּמוֹ שֶׁתֵּאֵמַר הָעֵינַיִם הָאֵף הֶרְקַת צִוָּאָר... וּבְחִינָה ב' הִיא כְּלִלוֹת הַפְּנִיָּם וְכְלִלוֹת הַגּוּף. לְזֶה אָמַר 'יַפֶּת תֹּאֵר וַיַּפֶּת מִרְאֶה', שֶׁהֵי פֶרֶטִיָּה כָּל אֶחָד יִפֶּה בְּפִנֵי עֲצָמוֹ, וְגַם בְּדֶרֶךְ הַתְּקַבְּצוֹתָם יַחַד".

במילים אלה, למעשה, קובע רבנו את הסטנדרט הנכון ואת קנה המידה המדויק להערכת יופי ושלימות. למותר לציין שאין התורה עוסקת בתיאור חיצוני גרידא של יופיה של רחל, כי אם ברבדים עמוקים בהרבה ועם משמעות פנימית נעלית, וכך גם רבנו כשהוא בא לבאר את עומק הענין ובכך להעביר לנו מסר לחיים.

שלימות היופי וההדר, החיצוני ובעיקר הפנימי, נמדדים הן ברמת הפרט והן ברמת הכלל, ובעיקר בנקודת החיבור שביניהם.

רקסי, הזכור לנו מסיפורו העגום ביער, איבד את מעמדו ברגע אחד, כשנודע כי למרות החזות המאיימת והדרתו האצילית - אינו אלא כלב פשוט ועממי.

מסתבר כי אוסף נקודות חן אינו יוצר נוי כללי, וכך גם לקט של מעלות אינו מעיד בהכרח על מהותו של האדם כאדם השלם.

אכן כן, בהכרח כי הדר כללי ייווצר באמצעות כלל המעלות הקטנות, אלה שמצטברות ומתאספות כאחד ליחידה אחת של שלימות,

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדירים פלוס' - באר ישראל

בנתיבי החיים פרקי מחשבה ומוסר לאור הזך של האור החיים

חיים שיש בהם בנתיבי חייו ופועלו של איש האלקים

ממרום מעלתו הרוחנית והשגותיו הגבוהות, נהג רבנו לרדת אל המון העם ולהחכימם בתורת ה', לאלפם דעת ודרך חיים, כשהוא מוצא את הדרך הייחודית לליבם ומקרבם לתורה ויראת שמים במתק שפתיו ויחסו החם.

פשוטי העם מצאו אצל רבנו און קשבת וכותל דמעות, ראו בו מעיין נובע של חכמה ומקור לעצה ותושייה, לצד מזור ונחמה בעת צרה. תוך שהיה רבנו מנחמם ומקרבם, היה מעיר ומאיר להם בשפה רכה על עניינים שעליהם לתקן בהלכה והשקפה, וכך באווירה זו השכיל להשפיע על רבים לשוב לדרך הישר.

באחד הימים התייצב לפני רבנו אחד מעשירי הקהילה, יהודי עתיר ממון אשר זה עתה ביצע עסקה אשר לכל הדעות היתה אמורה להיות הצלחה עסקית של ממש, אולם להוותו נתקל היהודי במכשול שכמעט והוריד את הרווח כולו לטמיון.

באותה תקופה רכש היהודי פרדס גדול מאחד הישמעאלים אשר בארץ, בו לבלבו עצי פרי לרוב ופיכו צמד מעיינות מים חיים שהשקו את הפרדס ואפשרו את קיומו ופריחתו.

אולם אך חלפה תקופה קצרה מעת הרכישה, והנה כבמטה קסם התייבשו המעיינות ויבש הפרדס, מה שהוביל במישוין לכישלון ההשקעה הגדולה ולהפיכתו של הפרדס כולו לבלתי שימושי בעליל.

פנה אפוא היהודי לרבנו, והפציר בו כי יעתיר עבורו ויפעל לישועתו.

רבנו, כזקן מלא רחמים, האזין לאיש בשתיקה תוך שהוא מתבונן בהליכותיו במהלך השיחה. והנה, נטל הלה קנקן מים שניצב על השלחן ומזג לעצמו כוס, נטלה והושיטה לפיו במטרה לשתותה לרוויה, אך אבוי - לא בירך האיש על המים לפנייהם, ולא לאחריהם.

פנה אליו רבנו והוכיחו: 'זו הסיבה! כעת התברר כי בעוון זלזולך בברכת המים - באת על עונשך מן השמים ונטלו ממך את מעיינות המים אשר פיכו בפרדס. אכן עד כה היו המעיינות ברשותו של נכרי, עליו אין הקצף גדול בהימנעותו מלהודות לבורא העולם על המים, אולם כשיהודי אינו מברך על המים - גוברת מידת הדין וגוררת בעקבותיה השלכות מעין אלו.'

אם תשמע לעצתי המשיך רבנו, 'מלבד קבלה עצמית איתנה שלא להיכשל מכאן והלאה בענין חמור זה - דאג נא להעמיד שומר על יד המעיין, אשר יפקח על כל עובר ושב שמעוניין לשתות מן המים הזכים, שיברך כראוי ובכוונה גדולה.'

קיבל על עצמו היהודי את תוכחת המוסר של רבנו ופעל כעצתו, ואכן באורח פלא חידשו המעיניו כנשר נעוריהם ושוב לפכות כמקדם ולהרוות את השדה.

לְאוֹהֲבֵי שְׁמוֹ, וּמְצִינּוֹ (בראשית רבה נט, יא) שְׁאִפְלוּ לְאַלְעִזָּר עֶבֶד אָבִיו קִפְצָה לוֹ הָאָרֶץ, וּמִן הַנְּכֹחַן אֵלָיו יָאוֹת עֲשׂוֹת גַּם לְהַצִּילוֹ מֵהַרְוֵדָף וְלֹא הָיָה מְשִׁיגוֹ לְבָן.

על כך משיב רבנו תשובה שיש בה כדי ללמדנו פרק בהליכות חיים: "ואולי, כי הגיד לו האדון ברוך הוא בזה שאין צריך לברח, כי הגם שהדביקו לכן היכול דבר דבר אליו אפלו דבור, וזולת זה היה מראה ח"ו כי לא יכול הצילו מיד לכן, וגדול הנס הזה שהגם שהוא בעל בחירה ימנע מעשות בחירתו ביעקב".

במילים פשוטות - אכן היה ביד הקב"ה הכל יכול לפעול שתקפוץ הדרך ליעקב אבינו, אולם בכך לא היה משום חידוש. החידוש הגדול באמת - דורש האור החיים, הינו כי לכן בעצמו, על אף היותו בעל בחירה חופשית, יימנע מלנקוט בפעולות כאלה ואחרות רק משום ציווי השי"ת.

הוא אומר - היה זה נס גמור, כי נמנע לכן ממעשים מסוימים אותם חפץ לבצע, ואילולא אותו נס - היה בידו לבצע את זממו ולהרע ליעקב ככל שרק יחפוץ.

מעתה - מידה טובה מרובה, ועל אחת כמה וכמה כשמדובר בשאיפה לדבוק בדרך התורה והיראה ולנקוט בפעולות חיוביות שיש בהן כדי לרומם את האדם ולהעלותו למדרגה רמה יותר, אין ספק שבידיו לעשות הכל, כולל הכל, כדי להגשים משאלתו זו, ועל כך אמרו חז"ל (שבת קד, א): "בא ליטור - מסייעים אותו"!

או כלשון אותו כפרי: אין 'לא יכול', יש 'לא רוצה'.

פנה מרן אור שבעת הימים הבעל שם טוב לתלמידו הגדול, הרה"ק ר' יעקב יוסף מפולנאה זי"ע, וגילה את אוזו כי ניתן ללמוד את הדרך בעבודת השי"ת מכל הסובב את האדם - מהקולות הנשמעים לו ומהאנשים שסביבו, אף במידה ואלה אינם מתכוונים כלל להעביר לו מסר כלשהו.

'דע לך' אמר, 'הבריאה כולה הינה כעין בת-קול, ולעתים הקב"ה משתמש בה כדי להעביר לאדם את המסר הראוי לו. עליו רק לכרות אזנו ולשים לבו לסביבתו.'

תהה התלמיד הגדול במה דברים אמורים, אולם נצר אותם בלבו.

חלף זמן-מה, והנה בעודו פוסע ברחוב פנה אליו איכר נכרי שניצב בסמיכות מקום, והפציר בו כי יסייע בידו להעמיס אגודת עצים על עגלתו.

'אינני יכול' הגיב ר' יעקב יוסף.

'אל תגיד 'אינני יכול' השיב לו הגוי, 'אמור 'אינני רוצה'.

או אז הבין אפוא התלמיד את דברי רבו הגדול, והפנים את המסר שנשלח אליו משמים באמצעות אותו בור כפרי נבער: אין 'אינני יכול' כי אם 'אינני רוצה'.

בפרשתנו, כך מבחיר האור החיים, מלמדת אותנו התורה הקדושה ענין זה.

על הפסוק (לא, כג): "וַיִּקַּח אֶת אָחִיו עֲמֹ וַיְרַדְּהוּ אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שְׁבַע יָמִים וַיַּדְּבֹק אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד" תמה רבנו: "יש לחקר, למה נשתנה יעקב בהליכה זו שלא קפצה לו הארץ כמשפט

שביבי אור ניצוצות אש שלהבת מבית מדרשו של האור החיים

על הפסוק (לב, ב): "וַיַּעֲקֹב הֶלֶךְ לְדַרְפּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוּ מְלֹאכֵי אֱלֹקִים" כותב האור החיים וזו לשונו: "לזה הקדים להודיע המעשה שממנו הרגיש יעקב היותם מלאכים, ואמר שלא בא המחנה בדרך האנשים - שקדם יהיו נראים הלוך וקרוב עד שיגיעו אצל הבאים אצלו, אלא תיכף ומיד צמחו לפניו".

מתוך הדברים ניתן ללמוד מוסר השכל עצום לכל יהודי באשר הוא, בתהליך עבודתו את בוראו וניסיונותיו אל מול יצרו הרע המנסה להדיחו ולרפות את ידיו מן העבודה.

אחת הדרכים המוכרות ביותר של היצר, הינה ההיתלות בנפילותיו של האדם ותחושת החידלון והיאוש שהוא זורע באדם לאחר כל נפילה. המסר הקבוע הינו: 'אין לך מה לנסות לקום, תתיימש בזמן כי קשה עד בלתי אפשרי להתאושש מנפילה כואבת שכזו.'

היצר, כך מתברר, מנסה ליצור רף חדש - לפי על האדם 'להיוולד על ההר' ולא לחוות אף פעם ובשום מצב שהוא נפילה, ירידה או כעין זה. 'אם נפלת' מתרה היצר באצבע מאשימה, 'משמעות הדבר כי אינך כשיר לעבודת הבורא'.

אולם כאן, בדברי האור החיים הקדוש, אנו מוצאים את ההיפך הגמור.

מלאכים - קובע האור החיים, צומחים תיכף ומתעלים לדרגה המקסימלית ללא נפילות או ירידות כלשהן. אולם אנשים נופלים, אנשים חווים ירידה רוחנית מפעם לפעם, וזה בדיוק מה שהופך אותם לאנשים.

הבורא יתברך, אשר ברא את האדם לתכלית מסוימת, עשה זאת משום שהוא חפץ דווקא בעמל האדם. אין הקב"ה חפץ במלאכים, כי אם דווקא בכני אנוש, על חולשותיהם ומגרעותיהם, משוגותיהם ונפילותיהם המרובות.

רק כך, מתוך ידיעה זו, נוכל להכות את היצר שוק על ירך ולהיתלות שוב ושוב בעת החיים, כדברי החכם מכל אדם (משלי כד, טז): "כִּי שֶׁבַע יָפֹל צַדִּיק - וְקָם"

מתיבתא אור החיים

שאמר ה' למשה ועתה אניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול' (שמות לב י), אמר משה, רבוננו של עולם ומה כסא של שלוש רגליים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך, כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה. ופירש רש"י 'שלוש רגליים אברהם יצחק ויעקב', ומבואר שבזמן משה לא היה הכסא אלא של שלוש רגליים ולא של ארבע, ולא כפי שנתבאר שגם קודם שבא דוד היו ארבע רגליים במרכבה.

ג. **בית ישראל** (גוסמן) כתב ליישב דברי רבינו, שכן מצינו בסדר התקיעות, שאף שיעקב קדם לדוד, מכל מקום דוד נחשב שלישי, ויעקב נחשב רביעי. שהרי התקיעה ראשונה היא כנגד אברהם, ושניים כנגד יצחק ותרועה כנגד דוד, ותקיעה אחרונה כנגד יעקב, ולפי זה נמצא שדוד הוא השלישי ויעקב הוא הרביעי, וכן הוא גם ברגלי המרכבה שיעקב הוא הרביעי.

ד. **בצמח ה' לצבי** (פיליב) כתב ליישב דברי רבינו, על פי מה שכתב רבינו בחיי (שמות כז ט) שסדר ארבע רוחות השמים במדור העליון לפי סדר המרכבה העליונה הוא דרום, צפון, מערב ומזרח. עוד ביאר רבינו בחיי (שם כו כה) שדרום הוא כנגד אברהם, וצפון הוא כנגד יצחק, ומזרח הוא כנגד יעקב, ומערב הוא כנגד דוד. ולפי זה נמצא שלפי סדר העולם העליון, יעקב שהוא כנגד צד מזרח הוא הרגל רביעי במרכבה כדברי רבינו. ועוד יש להאריך בזה בעז"ה ועוד חזון למועד.

שגם לפי גירסא זו נקרא יעקב 'עיקר העמדת הכסא', כמו שכתב רבינו בהמשך דבריו, והיינו על פי המבואר בגמרא (תענית כה.) שהצדיקים עתידים להסב על שולחן שיש לו שלוש רגליים, ואם כן הרגל השלישי היא העיקר שעל ידה עומד הכסא, והרגל הרביעי אינה אלא לתוספת, ועל כן יעקב שהוא השלישי נקרא עיקר העמדת הכסא.

ובספר **ענן הקטורת** כתב שכן מוכח מלשון רבינו, שכתב שהמרכבה ניצבת על יעקב יותר מעל אברהם ויצחק, ולא הזכיר גם את הרגל הנוספת שהיא אדם הראשון או דוד המלך, משמע שיעקב היה השלישי.

ב. יש שכתבו שהעיקר כמו הגירסא שלפנינו, וביארו דברי רבינו על פי המבואר בוהר (ויחי ח:ח) שעד שבא דוד היה הכסא עומד על אדם הראשון והאבות. ולפי זה נמצא שבאותו זמן היה יעקב רגל רביעי במרכבה, כיון שאדם אברהם ויצחק היו שלוש הרגליים הראשונות, ורק לאחר שבא דוד, נהפך יעקב להיות הרגל השלישי.

אך בספר **ענן הקטורת** הקשה על תירוץ זה, מדברי הגמרא במסכת ברכות (לב.) שלאחר

כתב רבינו (בראשית כח יג): **והנה ה' נצב עליו. ירמוז גם על יעקב, על דרך אומרם ז"ל** (ב"ר פמ"ז) **האבות הם מרכבה לשכינה, ולהיות שהוא רגל רביעי יאמר בדיוק נצב עליו יותר מעל אברהם ויצחק כי הוא עיקר העמדת הכסא.**

מדברי רבינו משמע שלפי פשט הכתוב אין הכוונה על יעקב, אלא שיש בפסוק רמז גם ליעקב. וציינו **המפרשים**, שיש בזה שתי דעות במדרש (ב"ר סט ג), אם 'עליו' היינו על הסולם או על יעקב. וכוונת רבינו לבאר גם לדעה שהכוונה על הסולם, שעל כל פנים יש רמז בפסוק גם על יעקב. ובסוגולת **משה** כתב לבאר בעוד אופן, שלפי פשוטו כוונת הפסוק שה' עמד אצלו ששמו עליו, ולא שעמד עליו עמו, ולזה כתב רבינו שהפסוק רומז שכביכול ה' עמד עליו ממש. או שכוונת רבינו לומר, שאף שלא עמד על יעקב לבדו, כי יש ארבעה רגלים למרכבה, על כל פנים עמד 'גם' על יעקב.

ועל דברי רבינו שיעקב הוא רגל רביעי במרכבה, הקשו **המפרשים** שהרי מבואר בוהר (וישלה קעו): שיעקב הוא רגל שלישי

במרכבה, ודוד המלך הוא הרגל הרביעי. עוד הקשו, שבמדרש (ב"ר סח יב) מובא שהראה ה' ליעקב במראה הסולם כסא של שלוש רגלים, ואמר לו שהוא רגל שלישי. ובישוב דברי רבינו כתבו בכמה אופנים: א. יש שכתבו מכח קושייה זו, שיש טעות סופר בדברי רבינו, וצריך לומר 'שהוא רגל שלישי'. וכתב בשו"ת הדי"ר (ה"א סי' כט אות קיט)

מצא חיים

חידה שבועית בעיון דברי האור החיים

בדברי האור החיים בפרשתנו מצאנו שכתב כי רחל אמנו דבקה בדרכיה הטהורות של רבקה, וכי יעקב אבינו מצידו דאג להדגיש זאת בפנותו אליה ולשמח אותה בכך. היכן כתב זאת רבנו ובאיזה פסוק זה נרמז?

תשובה מגליון קודם: פרק כה פסוק לג, עיי' אה"ח ובמדורי עוז והדר.

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב לכתובת מייל: m028039999@gmail.com או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

על מנת להשתתף בהגרלה: 1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון. 2. לציין בראש הדף עבור חידון 'זבחרת בחיים'. 3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרעס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם. בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

מחברים להיום

לשמיעת שיטורים ודרשות

חייגו: 02-803-9999

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברחוקה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה היינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

הנחת תפילין בשבת כדי להתלמד בהם

שכבר יש את האות של השבת עצמה, אין מברכים על הסרת התפילין שקודם השבת, ושלא כדעת בני מערבא שיש איסור הנחה בשבת, ולשיטתם מברכים על הסרתם בערב שבת, וראה בשאגת אריה (סימן מא-מב) שכן גם דעת הרבה ראשונים שאין איסור על הנחת תפילין בשבת ויום טוב.

אבל בבית יוסף (סימן לא) הביא לדברי זוהר חדש (שיר השירים דף ח) שכתב כי בשבת, יום טוב וחול המועד, שאנו נתונים ומאוחדים בשמירה של התפילין של הבורא יתברך שמו, אם אנו מוותרים על מעלה זו ומניחים את התפילין שלנו, זהו זלזול בבורא יתברך ומתחייבים במיתה, וכתב הפרישה (עם) שאין זה איסור מצד דיני תפילין שאסור להניחם בשבת, שאם כן גם היו מברכים על הסרתם וכדעת בני מערבא, אלא שזה מדין שלא לזלזל ב'אות' של יום השבת. וכך פסק בשולחן ערוך (שם ס"א) שאסור להניח תפילין בשבת, כי השבת עצמה היא 'אות' ואם מניח תפילין יש בכך זלזול ב'אות' של השבת.

דין מוקצה בתפילין

בבית יוסף (סימן שח) כתב בשם ספר 'מקדש' שכיון שאסור להניח תפילין בשבת, הם חשובים ככלי שמלאכתו לאיסור ואסור לטלטלם בשבת, ובשם מהרלב"ח הביא שתפילין הם מוקצים מחמת מצווה, אולם הביא מרש"י ותוספות שאין איסור להניח תפילין בשבת, אלא רק שאין חיוב להניחם, ואם כן מותר לטלטלם, וכן דקדק משתיקת הרא"ש שלא כתב לאסור תפילין מכך המשך בעמ"ב

נער העומד לקראת 'בר מצווה' ומתכוון ברגש ליום הגדול בו יכנס לנועם עול תורה ומצוות, ואף קבע סדר ללימוד הלכות תפילין, למען דעת הלכותיה לפרטיה ודקדוקיה, בטרם יחל לקיים את המצווה מידי יום ביומו; במסגרת לימודו הוא מתלמד להניח את התפילין ולרכוש מיומנות בהנחתן, ושואל האם מותר לו להניחן בשבת או לכרוך על ידו רצועות ישנות על מנת להתלמד בהן, או שאסור להניח תפילין בשבת גם להתלמד:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

בשאלה זו יש לדון משני פנים. א. מצד עצם הנחת התפילין, האם יש איסור להניחם בשבת. ב. מצד איסור מוקצה.

מחלוקת הפוסקים אם אסור להניח תפילין בשבת

הרמב"ם (תפילין פרק ד הלכה י) פסק ששבת ויום טוב אינם זמן תפילין, שהרי על תפילין נאמר (שמות פרק יג פסוק ט): 'והיו לאות על ידיך וגו'', ועל השבת נאמר (שם פרק לג פסוק יג): 'כי אות היא ביני וביניכם' נמצא שבשבת אין צריכים 'אות' כי שבת עצמה היא 'אות', וכן פסק הטור (אורח חיים סימן לא).

עוד כתב הטור (שם סימן כט) שצריך להסיר את התפילין בערב שבת, וביאר הבית יוסף (שם) משום שיש חשש שיטלטלם לרשות הרבים. וכתב הטור (שם) שמכיון שאין איסור להניח תפילין בשבת אלא רק שאין מצווה להניח אחרי

הלכה למעשה

משולחן מורינו הרב שליט"א

כפתור שנפל מבגד בשבת

פעמים רבות קורה שכפתור נשטט מבגד במהלך השבת, האם מותר להרים את הכפתור, והאם יש הבדל בין כפתור שנפל מבגד בשבת לבין כפתור שכבר לא היה מחובר לבגד מערב שבת: תשובת מורינו הרב שליט"א:

יש להבדיל בין סוגי הכפתורים: א. כפתור מיוחד שנפל מבגד מסוים ועומד לחזור לאותו בגד - מותר לטלטלו בשבת.¹ ב. כפתור רגיל שנפל מבגד, או כפתור שלא היה מחובר כלל לבגד מערב שבת - דינו כמוקצה ואסור לטלטלו.²

1 כגון כפתור מיוחד במראהו או בצורתו, וטעם הדבר, משום שהוא מיועד לחזור למקומו המסוים, עדיין שם כלי עליו. (מנחת שבת סימן פח סק"א).

2 כגון כפתורים פשוטים של חולצות, שאינם עתידיים לחזור לבגד מסוים דווקא, והטעם בזה, שכיון שאין לו ייעוד מסוים, הרי הוא כשבר כלי שאין לו שימוש מיידי (הגרש"א).

3 ככלל בכל הקניינים בעיני כוונת קנין, ולגבי קנין יד כתב המהר"ט (ח"א סי' ק"ג) דקונה שלא מדעתו כמו בחצר, אמנם יש לצרף כאן כמה סברות שלא זכה בהם המוצא. א. בנתיבות (סימן רנט סק"א) כתב שמגביה מציאה עם סימן לאחר ייאוש בשביל הבעלים דמיד קנאו הבעלים בהגבהה שלו, אבל בקצוה"ח (שם סק"א) כתב שאם מגביה בטעות כדי להחזיר, אין זה נחשב ככוונה להקנות לו. ב. עוד יש לצרף את דברי הקצוה"ח (סי' רס"ח סק"א) דדין המהר"ט תלוי במחלוקת רש"י ותוספות, ולרש"י בקנין יד בעיני כוונה כמו במשיכה והגבהה. ג. פסק הרמ"א בכמה מקומות (סימן קפ"ו רלב סי' רס"ח ס"ג)

אבידה שהוחזרה לאחר ייאוש

עם תחילת החורף הגיע ראובן אל שמעון ידידו שמצא מטריה עליה מודבק שמו בכניסה לחנות סופרמרקט. שמעון הופתע שכן כבר איבד את המטריה לפני כשנתיים, ולמרות שהיא יקרה ואיכותית כבר מזמן התייאש ממנה וקנה מטריה אחרת. כעת הוא מסתפק האם עליו ליידע את המוצא שכבר התייאש ממנה והוא נתנה לו מתנה בטעות, או שכיון שהוא החזיר לו, ולא התכוון לזכות לעצמו לא קנה:

תשובת מורינו הרב שליט"א:

מאחר והמוצא לא התכוון לזכות לעצמו, ואף נטל את המטריה כדי להחזירה למאבד, אינו צריך ליידעו ולהחזירו לו.³

אדים שעל גבי בקבוק למים אחרונים

האם אפשר להשתמש לצורך מים אחרונים באדים שהצטברו על גבי בקבוק מים קר, והאם יש בהם משום איסור נולד כשמצטברים בשבת.

תשובת מורינו הרב שליט"א:

אף שמעיקר הדין אין צריך כלי למים אחרונים, אין ראוי להשתמש באדים המצטברים על גבי בקבוק או חלון לקיום מצוות מים אחרונים, אלא אם כן הם נכנסו בתוך כלי.⁴ ולגבי שבת, נחלקו הפוסקים במכשיר אדים אם יש בו משום איסור נולד.⁵ אמנם נראה כי אדים על גבי בקבוק או חלון לדברי הכל יש לחשוש בזה משום איסור נולד.

במים, וגם צריך שפיכה על שתי הידיים ולא די בשפיכה על יד אחת והעברת הלחלוהית ליד השנייה. מאידך, החיד"א כתב שנכון למעט בשיעור המים ולא ליטול בשפע. ואולם אין יוצאים ידי חובה אלא בשיעור מים שיש בהם כדי שפיכה ולא בלחלוח מים בעלמא על האצבעות.

5 כן כתב במנחת יצחק (ח"א סימן כא, ח"ב סימן כח) שיש להחמיר בדבר משום איסור נולד, אמנם רבים מן הפוסקים נטו להקל, (הגר"י פ"ש, הובאו דבריו במאור השבת ח"א, והגר"מ פיינשטיין הובאו דבריו בספר פסקי תשובות ט"ס שיח). אך יש להבדיל בין אדים הנוצרים במכשיר אדים קרים, שבהם המנהג להקל מאחר שהם למעשה אותם מים שרק הופכים לרסיסים על ידי פעולת המאוורר, לבין אדי קור המצטברים על בקבוק או חלון, שהם יצירה חדשה הנוצרת מן האוויר. אדי קור שעל הבקבוקים שנוצרו כתוצאה מההצטלבות של הקור והחום, מאחר שהם נוצרים מחדש לגמרי, יש יותר מקום לחשוש לאיסור נולד.

בהימנותיה כלפי שמיא כיון שחייב לצ"ש, ויתכן לומר כן גם באבידה עם סימן לאחר ייאוש, שצריך להחזיר לפנים משורת הדין (סימן רנט ס"ה), ואולי יש לחלק בין חיוב לצ"ש לדין לפנים משורת הדין. 4 כפי שמוכח במשנה ברורה (סימן קפ"א סק"א) שכתב: "רע עלי המעשה שראיתי שיש אנשים שמאחר שבמים אחרונים אין צריך כלי (מש"כ שם) שאינם נותנים כי אם איזה טיפין מים על ראשי האצבעות, עד אשר אפילו עד טוף פרק הראשון אינה מגעת, ולפעמים יוצאים בנגיעה בעלמא במים וידיהם נשארים מטונפות מזהמת המאכל כבראשונה". והנה בדרך כלל כשמברישים את היד על גבי הבקבוק, אין זה יותר מנגיעה בעלמא. אלא שמאחר שבמים אחרונים אין צריך כלי (מש"כ שם סק"א), היה נראה לומר שדי בכך למים אחרונים. אמנם על פי תורת הנסתר יש ליטול דוקא לתוך כלי ואין יד בהרטבת הידים במים, וכן ראוי שתהיה הנטייה על כל אורך האצבעות עד חיבורם לכף היד, וגם על אצבע האגודל (פסקי תשובות שם). ולדעת הגר"א (הובא במש"כ סק"ט) צריך גם שיעור רביעית

יהא מותר ללבושן דרך מלבוש, שמאחר שאינו מכוון למצווה אין כאן איסור 'בל תוסיף' ואין איסור של זלזול ב'אות' של השבת, ובלבד שאינו מוציא לרשות הרבים במקום שאין עירוב. אך כל זה לדעת השולחן ערוך והרמ"א שתפילין אינם מוקצים, אמנם לדעת המגן אברהם והט"ז תפילין הם מוקצים ככלי שמלאכתו לאיסור.

והלום ראיתי, בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן ה) שנשאל על מורה מיוחד ללימוד הנחת תפילין לנערי בר מצווה בחו"ל, וישנם מספר תלמידים שאין להם אפשרות לקיים את שיעוריהם אלא בשבתות, אם מותר ללמדם בשבתות הנחת תפילין הלכה למעשה.

ובתחילת דבריו כתב לדון, כי מאחר שבפוסקים מבואר שתפילין הוי כלי שמלאכתו לאיסור, אם כן אסור להניחם בשבת, וגם לשיטת הרמ"א יש לומר שאסור בטלטול, משום שלטלטל לצורך להתלמד עבור מחר וליומא אחרא אין הדבר נחשב כטלטול לצורך, וטלטול לצורך נקרא רק מה שנצרך לצורך היום. אך לבסוף כתב כנ"ל שכיון שאין מניחים אותם לשם מצווה, יש להתיר על מנת ללמד לילדים. ומסיום דבריו שם מבואר כי מה שפסק להקל שלא כדעת המגן אברהם והט"ז, לפי שהיה שם שעת הדחק כדי שגם נערים אלו יזכו ללמוד הלכות תפילין.

ומתוך מה שלא התיר מצד שגם בכלי שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו ומקומו, וגם כאן הרי הנער משתמש בגופם של התפילין לצורך מלאכת היתר של התלמוד, מבואר שסבר ששימוש שאינו בעצם הדבר למה שהוא, אלא רק כדי להתלמד בו, אינו נחשב לצורך גופו. וכן כתב בשו"ת שרגא המאיר (חלק ד ריש סימן לג). ואין זה דומה לגט שנפסק באבן העזר (סימן קלו סעיף ז) שמוותר לטלטל מחמת שניתן ללמוד ממנו, כי גט לאחר השימוש כל ייעודו רק כדי להתלמד ממנו, אבל תפילין שעיקרם למצווה, אין ההתלמוד בהם נחשבת כלצורך גופו.

ומדברי הלבוש יש לדייק שבדרך לבישה שלא לשם מצווה שרי להניחם, שכתב (סימן שח ס"ד) וז"ל: 'ותפילין אף על גב שמוותר לטלטלן, אין לטלטלן כי אם לצורך, כיון שקצת הוקצו למצוות, ושבת אין צריך אות'. ודבריו צריכים ביאור מהו הוקצו קצת למצוות. ובסימן לא (ס"א) כתב שם וז"ל: 'אף על פי שמשמעות ד'והיו לאות' אינו משמע שיש בו שום איסור אלא שאינו צריך כמו שכתבנו לעיל, מ"מ הוא מן המושכלות שהשכל נותן שאם יניחם הוי כמבזה אות של שבת והוא כמורד באדונו יתברך שאינו רוצה האות שנתן לו היום ואין לך מרידה גדולה מזו וראוי לעונש', ומשמע מדבריו שאמנם בדרך לבישה שלא לשם מצווה שרי להניחם.

אכן, באופן שהנערים מצאו תפילין פסולות המונחות בגניזה, יש להזהר, לפי שכבר איתקצאי בין השמשות, כיון שלא נועדו לבישה, אמנם כל שהיה מוכן להם מלכתחילה על מנת להתלמד בהם בשבת, שרי. וגם רצועות ישנות שהוצאו משימוש בתפילין הם מוקצה מחמת גופן שהרי שבת אינם כלי ואין להם כל שימוש, ורק אם ייחדו את הרצועות מערב שבת לשימוש של התנסות על ידי הנערים חזרו הרצועות להיעשות כלי בשבת ומותרים בטלטול.

ברם, כל זה אמור על מנת להתלמד, מה שאין כן אם נוהגים בזה מנהג בזיון על ידי שמשחקים בהם, בוודאי יש לאסור.

להלכה:

א. אסור להניח תפילין בשבת לשם מצווה, והמניחם לשם מצווה הרי הוא מזלזל ב'אות' של שבת, ובזוהר כתב שהוא חייב מיתה, ועוד עובר בכך על איסור 'בל תוסיף'. ב. כל האיסור הוא רק במניח עם כוונה לקיים מצוות תפילין, אבל המניח שלא לשם מצווה מותר. ג. נחלקו הפוסקים אם תפילין אסורים בטלטול משום מוקצה, דעת הבית יוסף (סימן שח) והרמ"א (שם סעיף ד) שתפילין אינם מוקצים, אמנם דעת המגן אברהם והט"ז (שם) שתפילין הם מוקצים ככלי שמלאכתו לאיסור, וכתב המשנה ברורה (סימן לא סק"ב) שלכתחילה יש להחמיר כשיטתם. ולכן לנערים שיכולים ללמוד הלכות תפילין גם בימי החול אין להתיר להם להתלמד בהנחת התפילין בשבת, ורק לנערים שבימי החול אינם יכולים ללמוד ההלכות, הוי שעת הדחק ויש להקל להם. ד. בהנחת רצועות של תפילין ישנות לשם התלמוד, יש לראות אם הקצו אותם מערב שבת לשם כך, שאם לא כן הם בגדר 'שברי כלים' והם מוקצים מחמת גופם שאין בהם היתר של מחמת גופו ומקומו. גם יש לשים לב שההתלמוד של הנערים תעשה בדרך הראויה, ולא כמשחקים בחפצי קדושה.

שסובר שהם מותרים בטלטול, ונראה שמטעם זה שתק גם השולחן ערוך מלכתוב (שם) על איסור טלטול תפילין בשבת.

והנה הרמ"א כתב (שם ס"ד): 'ותפילין אין לטלטלם כי אם לצורך, ושופר אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו'. ודקדקו הפוסקים מדבריו שתפילין אינן מוקצה, ולכן מותר לטלטלם אפילו כדי שלא יתקלקלו בחמה, ולא רק לצורך גופו או מקומו, מה שאין כן שופר הוא מוקצה ולכן מותר בטלטול רק לצורך גופו ומקומו. אמנם הט"ז (שם סק"ג) הקשה שהרי בשולחן ערוך בהלכות תפילין כתב שיש איסור להניח תפילין בשבת, ואם כן התפילין אסורים בטלטול משום מוקצה, גם במגן אברהם (שם סק"א) הקשה כן, והוסיף להקשות שהרי בתוספות (שבת ס. ד"ה לא) מוכח שיש איסור על הנחת תפילין בשבת. וכתב כי לדעת הש"ס האיסור להניח בשבת הוא שמה יצא בהם לרשות הרבים, ואף שהאיסור הוא רק מצד גזירה זו, נחשב לכלי שמלאכתו לאיסור, ואין היתר לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו.

ואכן על דברי הרמ"א שכתב שתפילין אינם מוקצה כתב במשנה ברורה (שם ס"ק כד) את דברי הט"ז והמג"א שמחמירים וסוברים שתפילין מקרי כלי שמלאכתו לאיסור ועל כן אין לטלטלן כי אם לצורך גופן [היינו כדי שישמרוהו מהמזיקין] או לצורך מקומו, וסיים כי בשעת הדחק יש לסמוך על השו"ע והרמ"א שפסקו שתפילין אינם מוקצים.

הנחת תפילין בשבת שלא לקיום המצווה

בשו"ע (סימן כט) פסק שאין מברכים על הסרת התפילין קודם השבת משום שאין מצווה בהסרתם, ותמה במגן אברהם (שם סק"א), שהרי דעת הבית יוסף גופא (סימן לא) שיש איסור בהנחתם, ועוד הקשה, שבבית יוסף בעצמו סתר משנתו שהביא (בסימן שח) את דעת רש"י ותוספות שאין איסור בהנחתם. ולכן כתב לחלק, כי האיסור הוא דווקא כאשר מניח ומכוון לקיים מצוות תפילין, אבל כאשר מניחם שלא לשם מצווה אין איסור.

ועל פי זה כתב במשבצות זהב (סימן שח ס"ק ג) ליישב קושיית הט"ז והמג"א (הנ"ל) כיצד פסק השו"ע (שם) שמוותר לטלטל תפילין, והרי בשו"ע (סימן לא) פסק שאסור להניח תפילין, כי האיסור להניח הוא רק בכוונה למצווה, ובלא כוונת מצווה מותר להניח, ואם כן לא הוי כלי שמלאכתו לאיסור.

והגם שיישב המגן אברהם את הסתירה בדעת הבית יוסף, שיטתו גופא (סימן שח ס"ק יא) שלמבואר בש"ס האיסור להניח תפילין בשבת הוא מחשש שמה יוציאם לרשות הרבים, ומחמת האיסור להניחם הוי כלי שמלאכתו לאיסור, ואסור לטלטלם רק לצורך גופו ומקומו. והטעם שלא התיר לטלטל משום שניתן להניח שלא לצורך מצווה, מתבאר מתוך דברי שו"ע הרב (סימן שח סעיף יט) שכיון שעיקר התשמיש של התפילין הוא לצורך דבר האסור, הם נחשבים ככלי שמלאכתו לאיסור. ובסברת המשבצות זהב, כתב במנחת שלמה (ביצה טו). משום שאין תפילין ממש כלי למלאכת איסור, שהרי האיסור הוא רק כשיש כוונה לשם מצווה, ולכן אינם נחשבים כלי למלאכת איסור.

איסור בל תוסיף בהנחת תפילין בשבת

והנה מלבד מה שהמניח תפילין בשבת הרי הוא מזלזל ב'אות' של יום השבת, וכנ"ל, כתב עוד המגן אברהם (סימן לא סק"א) בשם שו"ת הרשב"א (חלק א סימן סא) כי המניחם בשבת לשם מצווה תפילין הרי הוא עובר באיסור 'בל תוסיף'.

אמנם במניח תפילין שלא לשם מצווה פסק במשנה ברורה (סימן לא סק"ה) אין איסור 'בל תוסיף' וגם אין איסור של זלזול באות שבת ולכן מותר לטלטלן, אך כתב כי יש חולקים ומחמירים לאסור לטלטל תפילין בשבת מחמת מוקצה. ובביאור הלכה (שם ד"ה אסור להניח) כתב שבדרך החיים פסק דעת המחמירים, וכן כתב בברכי יוסף (שם סק"א) ובחיי אדם (ח"ב סימן סו סק"ב), אמנם בביאור הגר"א (סימן שא סק"ז) כתב שבאינו מתכוון לשם מצווה אין איסור בהנחת תפילין בשבת, ולשיטתו אין איסור לטלטלם, וסיים שבמקום הדחק יש להקל לטלטל, וכן פסק במשנה ברורה (שם סק"א).

וכן פסק בשו"ע (סימן שא סעיף ז): 'ולא יצא בתפילין, מפני שצריך להסירם כשיכנס לבית הכסא'. וכתב במשנה ברורה (סק"ז): ומשמע דביתו אין איסור להניח תפילין ודווקא במניחן שלא לשם מצווה, אבל לשם מצווה אסור כנזכר לעיל בסימן לא, וכתב בשונה הלכות (שם סק"י) שדברים אלו הם לדעת השולחן ערוך, אבל לדעת הט"ז והמגן אברהם גם שלא לשם מצווה אסור לטלטלם בביתו.

להניח תפילין בשבת כדי להתלמד

לפי המבואר, הנחת תפילין כדרך הנערים שהיא רק כדי להתלמד בהם

התחלפה עגלתו באוטובוס

ראובן עמד בתחנה האחרונה, תא המטען פתוח, והוא לא יודע את נפשו: העגלה היורקתית שקנה אך לפני חודשיים איננה. העגלה שנמצאת שם כעת הוא היא אך בבואה עלובה של עגלתו היפה, אמנם עגלה מאותה חברה ואותו סוג בדיוק אבל נראה שכבר זכתה עגלה זו לארח בקרבה שיירת ילדים עליזה, כאשר ההסתברות אומרת כי ככל הנראה באחת מהתחנות הקודמות ירדו בעלי העגלה והוציאו בטעות את עגלתו שלו והשאירו לו זו תחת זו. וכעת נפשו בשאלתו האם מותר להשתמש בעגלה זו עד שימצא את שלו - אם ימצא, וכן יש לדון בראשון שלקח: האם מותר לו להשתמש בעגלה שלקח או לא.

תשובה: כתב השו"ע (ח"מ סימן קל"ו ס"ב) "נתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה לא ישתמש בהם". בכסף בקדשים במקום כתב בענין מנעלים שהוחלפו בבית המרחץ, ודן בכמה וכמה פנים ונביא כאן הנוגע לענייננו (שם דן גם באופן שלא יחזור לעולם ולענין להשתמש בתורת מכירה). א. בדבר שאין מקפידים כל כך, אם בסוף יחזור נראה שרוצה להתיר. ב. אם ללוקח הראשון נודע שלקח בטעות את של חבירו מסתמא מסכים גם לשני להשתמש כדי שלא יהיה גזלן, אמנם דוקא אם הם שווים, אבל אם אינם שווים אותו דבר אינו מיקל שם כלל. ובאינם שווים נראה שם שכל מה שאוסר הוא שלא על מנת להחזיר אבל על מנת להחזיר מותר להשתמש בינתיים.

ולכן הנראה שיכול להשתמש בינתיים בעגלה על מנת להחזיר אחר-כך כשימצא את השני. ולענין הראשון שהורידו מהאוטובוס באחת מהתחנות הקודמות: בזה יש לכאורה יותר סברה לאסור דהרי לשני עדיין לא נודע מההחלפה [ופעמים יש בזה נפק"מ לזמן רב וכגון באוטובוס עם עצירות בכמה ערים ויכול להיות הפרש של שעות עד לתחנה האחרונה] ואין סברה לומר שמסכים.

וגם לסברה שכתב שם שאפילו כשאינו יודע אפשר לומר שהוא מצד זכיה דאין לך זכיה גדולה מזו להצילו מאיסור גזל ויהיה כדון זכיה. וידו זוכה לו שלא מדעתו (וגם בלאו הכי כאן אין זכיה דיד. שאינו נמצא בתוך ידו): והוא מפני שכאן עדיין אין לראובן ענין להקנות לשמעון שלקחו מפני שהוא עדיין אינו מחזיק בעגלתו של שמעון ועדיין לא ניצל ע"י זה משום איסור, והוא כתב זה לענין שאותו אחד שלקח ראשון מקנה את שלו לשני כדי להציל את עצמו מאיסור גזל.

העולה לדינא:

באופן שהעגלות שוות, שתיהן חדשות או ישנות, ראובן יכול להשתמש מיד, ואפילו באופן שיתכן ולעולם לא ימצא את השני החליף עמו ושמעון דינו כנ"ל אלא צריך להמתין עד שבטוח יתודע לראובן מההחלפה (וכן תמיד שניהם צריכים להיות בטוחים שאמנם השני לקח את שלהם ולא שרק הם לקחו את שלו ושלהם נאבד שאז ודאי בתמיד אסור להשתמש). ואם העגלות אינן שוות אלא כגון שאחד חדש ושווה הרבה ואחד ישן, אז אם משער שלאח"ז יוכל למצוא את השני ורק משתמש לבנתיים נראה מדבריו להקל ולהתיר השימוש. (וצריך שמעון להמתין כנ"ל) ואם לא יוכל למצוא נראה שאין להתיר השימוש. אבל מכל מקום כתב שם שהרואה אין צריך להזהירו שלא להשתמש כשיש ספק אם יציית מפני שיתכן שהשני מסכים להחלפה אף שאינו שוה בשוה, וגם אולי בסוף ימצאו ויחליפו חזרה.

שומר חנם שהשתמש ברשות בחפץ המופקד והחזירו למקומו

ראובן נסע לקראת חג הפסח לחו"ל כשבכוונתו להתעכב שם כמה חודשים. מאחר שדירתו ממוקמת באזור מבוקש ניצל את אותם חודשים להשכיר את דירתו, ועל כן אסף את כל חפציו וביקש משמעון שכנו הטוב שישמור לו עליהם בביתו וזה נענה לבקשתו בשמחה. לקראת חג השבועות כשרצה שמעון להסתפר עלה בדעתו כי הנה בין החפצים שהפקיד אצלו ראובן נמצאת מכונת תספורת ויוכל להשתמש בה, והתקשר אל ראובן לחו"ל לבקש רשות להשתמש במכונה, ראובן הסכים בחפץ לב, שמעון השתמש במכונה והחזירה למקום. כאשר חזר ראובן ארצה, והחזיר לו שמעון כל חפציו המופקדים אצלו, אולם את מכונת התספורת לא מצא; כעת בא לשאול מה דינו והאם התחייב לשלם על אבידת הפיקדון:

תשובה: הנה מצד מה שהיה שומר חנם, הדין פשוט וברור ששומר חנם פטור בגניבה ואבידה, אמנם יש לדון מצד מה שקיבל רשות להשתמש בפיקדון באמצע הזמן, אם מתחייב לשלם מצד שנעשה שואל על מכונת התספורת זו, או לכל הפחות שומר שכר שקיבלם בעבור השמירה, ועדיין לא החזיר וממילא לא נגמר השאלה, [ולכאורה לא שייך בזה דברי רש"י בב"מ (מ"א). ד"ה תרגמא, שאם אחד הפקיד אצל חברו והנפקד לקחו להשתמש בתורת שאלה, שמספיק אח"כ השבה כל דהו, וכשהניחה סגי ונחשב חזרה, דשם לקחה ללא רשות, וא"כ כשהחזיר נגמר הלקיחה, משא"כ במעשה כאן שקיבל רשות להשתמש, א"כ יוכל להשתמש מתי שרוצה, וא"כ לא נגמר השאלה].

ואכן בהלכות פיקדון לא נמצא מקור לפוטרו, אבל מצאנו במקום אחר דרך לפוטרו, והיא מסוגיא בסוף פרק השוכר את האומנים, הביאה הג"מ מחלוקת ר"ז ור"ע בענין מלוה על המשכון ונאבד המשכון, שלר"א ישבע שלא פשע במשכון, ויקבל מעותיו ולר"ע אבד המשכון אבדו מעותיו, והגמ' מביאה כמה אפשריות מה יסוד ושורש מחלוקתם, ואחד מהאפשריות היא שחלקו במחלוקת רבה ורב יוסף אם שומר אבידה דינו כש"ש או כש"ח, דטעם רב יוסף דהוי כש"ש כיון שנפטר מפרוטה בעת שעושה מצוה וגם מלוה הוי מצוה ולכן הוי ש"ש, ואח"כ אמרו בגמ' דכ"ע סברי כרב יוסף, ונחלקו באופן שהלוה רוצה להשתמש במשכון וכפרש"י שם, דרוצה להשתמש ולפחות מהחוב, ובוה נחלקו אם מכיון שרוצה להשתמש לא נחשב כדבר מצוה ליחשב ש"ש או שעדיין ממשיך להיות ש"ח.

והקשו שם הראשונים דאם משתמש בזה, שיחשב לפחות כשוכר מטעם שמשתמש ויהיה בזה כש"ש, ומה טעם של ר"א שיחשב כש"ח באופן זה (ועי' ברמב"ן שם מה שתי, ובתומים סי' ע"ב סק"א), הש"ך בסי' ע"ב סק"א מיישב דשם קיבל המשכון לשמירה, ואח"כ ביקש שרוצה להשתמש ובאופן זה אין לו דין שוכר, רק בזמן השימוש אבל אחר שגומר חזרו להיות ש"ח.

אמנם בלשון הש"ך יש לדון, האם כוונתו שאינו שוכר כלל לפני השימוש ואחר בשימוש, או שכוונתו שדוקא קודם השימוש אינו שוכר כיון שלקחו לשמירה ועצם הרשות להשתמש אינו נחשב לשוכר קודם שהשתמש, אמנם עיין ברש"ש שהביא את שתי האפשרויות: או ששולקוחו לפרקים אינו שוכר רק בזמן השימוש, או שמדובר שעדיין לא משתמש, ומציין לש"ך, נראה שנסתפק בכוונת הש"ך.

והנה יצא לנו דין חדש, שכל דין של שוכר או שואל שמתחייב עד שיחזיר או עד גמר הזמן, זהו דווקא כשולקוחו כדי להשתמש, אבל כשולקוחו לשמור, ואח"כ נותן לו רשות להשתמש, חיוב זה מתחייב רק בזמן השימוש, אבל כשגומר מפסיק להיות שוכר, וא"כ בנידון דידן, שמעון שלקחו רק כדי לשמור, אף שקיבל רשות להשתמש ועדיין יש לו רשות, אבל חיובי שואל ושוכר יהיה לו רק בזמן השימוש, אבל אחר שגמר אם נגנב ונאבד פטור, ועי"ש ברש"ש (ב"מ פ"ב) שהביא ג"כ תי' של הש"ך, והביא עוד ליישב דגם כשקיבל רשות להשתמש, אף עדיין לא התחיל בשימוש באופן שקיבלו בתחילה לשמירה לא נחשב עדיין שוכר, אף שנמצא ברשותו כבר, מכיון שהיה אצלו כדון ש"ח כ"ז שלא נשתמש בפועל עדיין אינו שואל.

העולה לדינא:

המקבל חפץ לשמירה, ואחר כך קיבל רשות להשתמש, ונגנב החפץ או נאבד לאחר שכבר ביים את ההשתמשות בחפץ והחזירו למקומו, יוכל הנפקד לומר קים לי כהש"ך והרש"ש דאין חיובו כש"ש רק בשעת השימוש, אבל לפני השימוש או אחר השימוש דינו כש"ח ואינו חייב בגנבה ואבידה.

שוכר שלוה מהמשכיר
ומייקר את תשלום השכירות

ראובן שכר את דירתו של שמעון כאשר סין הדברים סוכם ביניהם כי אחריות כל התיקונים יהיו על השוכר, אולם הנזילה שהופיעה פעם אחר פעם במטבח, הטרידה את מנוחתו של השוכר, שכן התברר כי ללא טיפול שורש של כל הצנרת אין שום תועלת בתיקון המקומי שיעשה, ולהוציא מכיסו המצומק כזה סכום גדול דבר זה לא בא בחשבון; רעיון נצנץ במוחו: הוא יבקש הלוואה מהמשכיר על מנת לתקן ולהחליף את כל הצנרת, וישנעו ששווה לו להלוואתו, כיון שברגע שהצנרת תהיה חדשה, הדירה תהיה שווה יותר וישלם לו מעט יותר בשכירות כל חודש חוץ מההלוואה עצמה שיחזיר לו גם אותה. ואכן השוכר בא בדברים עם המשכיר וזה הסכים בחפץ לב לעסקה. אך פה התעוררה להם שאלה: האם אין בכך בעיה של ריבית, שהרי השוכר ישלם כל חודש יותר בשכירות, חוץ מהסכום של הלוואה שתחזור בשלמותה:

תשובה: כדי לבאר את אופני ההיתר בזה נתחיל משורש הדברים: כתוב בגמרא (ב"מ ס"ט). "תנו רבנן אדם מפרז על שדהו ואינו חושש משום ריבית, כיצד השוכר שדה מחברו בעשרה כורים לשנה ואמר לו תן לי מאתים זוז ואפרנסנה ואני אעלה לך שנים עשר כור לשנה מותר, אבל אין מפרנסין לא על החנות ולא על הספינה". פירוש הדברים, השוכר כל חודש למושכיר מהמשכיר ושיבחי עם הכסף את השדה, והשוכר ישלם מכל חודש למשכיר שכירות יותר גבוהה ממה שסיכמו בהתחלה כי עכשיו שוכר שדה יותר משובחת, וכתוב בברייתא שמותר.

והנה נחלקו הראשונים האם כוונת הברייתא שמשלם גם את סכום הלוואה עצמה או שרק משלם יותר בשכירות. בספר התרומות (שער מ"ו חלק ד אות מ"ח) הביא שיש מפרשים שאסור לו להחזיר את הלוואה עצמה וכן כתב המאירי בשם חכמי התוספת (ס"ח ד"ה ומפריז), אך רוב הראשונים ובראשם רש"י (ד"ה ואני) סוברים שמותר לשוכר להחזיר את הלוואה חוץ ממה שמשלם יותר בשכירות, ודבריהם צריכים ביאור מדוע באמת זה לא ריבית.

ואכן נאמרו בזה כמה הסברים, בספר התרומות והב"ח (ד"ה השוכר) והפרישה (אות א) הסבירו ברש"י, שבאמת המאיתים זוז לא נחשבים כהלוואה אלא ככסף של המשכיר שמשקיע בשדה ובגלל שהשדה הושבחה משלם השוכר יותר בדמי השכירות מאתים זוז וכן עוד שתי כורים לשנה אבל הכל בתורת שכירות ולא כפרעון הלוואה אבל המהרש"ל ומהרם ש"ף למדו ברש"י שכן הכוונה שמלווה לו מאתים זוז, ובספר מראה מקום (ס"ט אות ע"ה) ביאר שהסיבה שמותר כיון שהשוכר לא משלם כמה ששדה קזאת מושבחת שווה אלא משלם קצת פחות כיון שהשביח מכסף שלו מצד אחד אך מצד שני כיון שהשדה של המשכיר היא זו שהושבחה לכן משלם יותר משדה פשוטה, וכתב השיטה מקובצת (ד"ה ומפריז) וכן כתוב בחידושים המיוחסים להריטב"א (ד"ה ואמר) שכשנגמר תקופת השכירות והשוכר מחזיר את השדה לבעלים הם צריכים לשלם לשוכר דמי השבח שהושבחה השדה כמו שהשבח שווה עכשיו כי אם לא ישלם יחשב כריבית שהרי נתן לו שדה לא מושבחת וקיבל שדה מושבחת.

העולה לדינא:

על פי המבואר לעיל, בנדון דידון יש עצה שהשוכר לא יבקש את הכסף בתורת הלוואה אלא שהמשכיר ישקיע בדירה, ובעבור זה יששכר ישלם גם את סכום ההשקעה וגם ישלם כל חודש יותר והכל בתורת שכירות, אך גם אם נתנו בתורת הלוואה יראה שלא יעלה את מחיר השכירות ממש כשווי דירה קזאת, אלא קצת פחות, וכן כאשר שמחזיר את הדירה המשכיר ישלם לשוכר את שווי השבח כמו ששווה עכשיו.

האם מותר לשלם ריבית פיגורים על ארנונה
או חוב לחברת החשמל, הגז וכדומה

יהושע עבר דירה. בעקבות כך, דברי דואר הממוענים עבורו מוסיפים להגיע אל הכתובת הישנה. מידי פעם נוהג יהושע לבוא וליטול את דברי הדואר שהגיעו עבורו. באחד הימים פתח יהושע את תיבת הדואר וגילה כי הן העירייה והן חברת החשמל שלחו לו מכתבי דרישת-תשלום הכוללים קנסות, שמכונים אצלם בשם "ריבית פיגורים" ו"הוצאות גביה והתראה", עקב אי פירעון החוב במועד המקורי. ביקש יהושע לפרוע חובותיו בהקדם, לפני שהקנסות יתפחו כהנה וכהנה, כמנהג המדינה. אלא שזכר כי יש כאן שאלה של ריבית. מיהר לבית ההוראה, לעשות שאלת חכם ולברר האמנם יש כאן איסור, ומה ניתן לעשות על פי תורה.

תשובה: דבר זה מכונה בלשון הפוסקים 'קנס המתרבה לפי משך הזמן'. ונחלקו בזה הרלב"ח והמב"ט, בני עירו ודורו של מרן ה"בית יוסף": דעת הרלב"ח (ש"ת סי' קד) שיש בזה איסור תורה והוא ריבית קצובה. ודעת המב"ט (ש"ת ח"א סי' נא), חולק וסובר שזה אבק ריבית. הש"ך (סי' קע"ז סק"ג) הביא שתי הדעות, וכתב שמדברי השו"ע והרמ"א משמע שזה דאורייתא, וכדעת הרלב"ח, ושכן משמע בשו"ת מהר"א ששון (סי' קסב). וכן פסק בשו"ע הרב (סעיף מח), דכיוון שהקנס מתרבה והולך הרי זה ריבית גמורה של תורה. החכמת אדם (כלל קלב סי"ד) הביא ב' הדעות ולא הכריע, ובחידושי מהר"א"ל (סק"ה) צידד כדעת המב"ט שזה רק ריבית דרבנן, כי מן התורה - אין סברא לחלק בין קנס בכל שבוע או קנס חד פעמי.

ולענייננו, מאחר ובזמננו נוהגות החברות (העירייה, חב' חשמל, חברות התקשורת וכו'), לגבות קנסות על איחור הפירעון בהתאם לסכום המקורי ולזמן התשלום, אם כי זה קנס בדרך מכירה, יש בזה איסור, כי זהו קנס המתרבה לפי המשך הזמן (שהרי ככל שיגדל איחור הפירעון, יגדל הקנס בהתאם).

ראוי היה שבכל חוזה יוסיפו שטר היתר עסקא להציל מאיסור ריבית. לרוב החברות בארץ ישראל יש היתר עסקא, אך לכתחילה ראוי לברר הענין לפני שחותמים חוזה כלשהו.

ולמעשה, באופן שאין היתר עסקא, בדיעבד, יש לחלק את התשובה כדלהלן:

באופן שידוע שאם לא ישלם מיד, יוציאו ממנו לבסוף את הריבית + קנסות באמצעות ערכאות, וגם יופסד הרבה על ידי עיקול ו/או הוצאה לפועל, כנהוג כאן, שמטילים עיקול על כל חשבונות הבנק והנכסים של חייב, כתב בספר משנת ריבית (פ"א) בשם פוסקי זמננו, שיש להקל לשלם הריבית מיד כדי שלא יתרבה עוד עד שעת הגביה בערכאות. ובשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א, שיש לפרש שמשלם רק כדי לימנע מערכאות ולא לשלם ריבית (כשמשלם באמצעות נציג ולא במענה ממוחשב או קולי). וכן מצדד בבית יתורה (עיקרי דינים פ"ה הערה א), שאם אינו יכול לפרוע הקרן לבד בלי הריבית, ויודע שבדודאי יתבעו ממנו ריבית ויוציאוה ממנו בעל כרחו, אינו חייב להמתין ומותר לו לפרוע מיד גם את הריבית כדי שלא להגדיל סכום הריבית.

אבל באופן שלא יוציאו ממנו הריבית או שיוותרו לו (שכאמור אינו דבר המצוי כלל בזמננו), נחלקו הפוסקים (כאמור, כשאין לחברה היתר עסקא): בקונטרס אחרון לקיצור דיני ריבית המצויים (פ"ב פ"ז אות א) כתב שאם אין כופין אותו לשלם הריבית אלא שאם לא ישלם ינתקו לו החשמל או הטלפון, אין היתר לשלם הריבית. אבל זה לא גזל מצד החברה, כי יש להם הזכות להתנות שמי שאינו משלם במועד מפסיד הזכות ליהנות משירותי החברה מכאן ואילך. וזה שמאפשרים לפרוע באיחור בתוספת ריבית ובאופן זה לא ינתקו השירותים - אין זה כפייה לתשלום ריבית, ונחשב כמשלם ריבית מרצונו.

ויש להעיר, כי בארנונה, מיסים וקנסות שהוטלו משום שלרשויות האכיפה יש יותר כח מהאזרחים, וכל עיקר החוב הוא בעל כרחו, ונמצא שמעולם לא חייב עצמו בריבית, ומשלם רק כדי שלא יוציאו ממנו יותר, או שלא ישלחו הוצאה לפועל או הזמנה למשפט וכדומה - אין כאן ריבית אלא גזל מצד הרשויות. משא"כ בחברות החשמל והגז שמשתמש בשירותי החברה על דעתם ותנאיהם. ובפרשת ריבית (פ"ד הערה יז) סותם, דאף שהחייב אינו מתכוון לשלם ריבית, כיוון שהחברה מתכוונת לריבית, והחייב מסכים לשלם כדרישתה, אף שמתכוון למנוע הפסד - אין בזה היתר לשלם ריבית.

אבל בתורת ריבית (פ"ו הערה מח) כתב, דיתכן שכיון שהחברה מודיעה שתשלום הקנסות במידה ויוטלו הוא תנאי להמשך הספקת שירותי החברה ואם לא ישלם - ינתקוהו (והניתוק לא יפטרנו מתשלום הקנס), נמצא שזה שמשלם הקנס אינו לשם ריבית אלא כדי שימשיך לקבל שירות (אך סיים שיל"ע בזה). וכיו"ב הביא בנתיבות שלום (פ"ג אות טו), בשם גדולי הפוסקים רבי שלמה זלמן אויערבאך ורבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, דכיון שאינו משלם הריבית אלא כדי שלא ינתקו החשמל והטלפון אין לדוננו כמשלם ריבית אלא כתשלום לגולן המאיים עליו שאם לא יתן לו כך וכך יזיק לו בגופו או יגרום נזק לממונו וכדומה. ואף שמתחילה חתם הסכם עם החברה שמתחייב לעמוד בתנאי התשלום וכלולה בזה התחייבות לשלם ריבית פיגורים, י"ל דעתה שב בתשובה ואינו רוצה לשלם הריבית. ומשלם רק כדי להסייג איומו. והג"ר נסים קרליץ (חוט שני פ"ד סי"ג) כתב שצריך להודיעם שאינו משלם בתורת ריבית אלא משום שאם לא ישלם לא יספקו לו חשמל וכדו' וכיון שמשלם מפני צורך העתיד שיאפשרו לו להשתמש בחשמל י"ל שזה לא ריבית, ויש להקל.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com